

**Κείμενα
Νεοελληνικής Λογοτεχνίας**

Γ΄ Γυμνασίου

Τόμος 1ος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Παναγιώτης Καγιαλής, *Αναπληρωτής Καθηγητής*
του Ελληνικού Ανοιχτού Πανεπιστημίου
Χριστίνα Ντουνιά, *Επίκουρη Καθηγήτρια*
του Πανεπιστημίου Κρήτης
Θεοδώρα Μέντη, *Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός*
Β/θμιας Εκπ/σης

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Έλλη Φιλοκύπρου, *Λέκτορας του Πανεπ/μίου Αθηνών*
Ελευθέριος Καριάτογλου, *Σχολικός Σύμβουλος*
Χρυσούλα Δελή, *Φιλολόγος Εκπ/κός Β/θμιας Εκπ/σης*

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Δέσποινα Μπαλιάμη – Στεφανάκου, *Φιλολόγος*

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χρυσούλα Βέικου, *Σύμβουλος του Παιδαγ. Ινστιτούτου*

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Ασημίνα Αναγνωστοπούλου, *Φιλολόγος Εκπαιδευτικός*
Β/θμιας Εκπ/σης

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Νίκος Ναυρίδης, *Ζωγράφος*

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΔΙΑΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΑΣΗΣ

Ομάδα εργασίας

Αποφ. 16158/6-11-06 και 75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Παναγιώτης Καγιαλής Χριστίνα Ντουνιά
Θεοδώρα Μέντη**

**Κείμενα
Νεοελληνικής Λογοτεχνίας**

Γ΄ Γυμνασίου

Τόμος 1ος

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία
Πράξεων 2.2.1.α: «Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και
παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με
βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό
Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.**

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

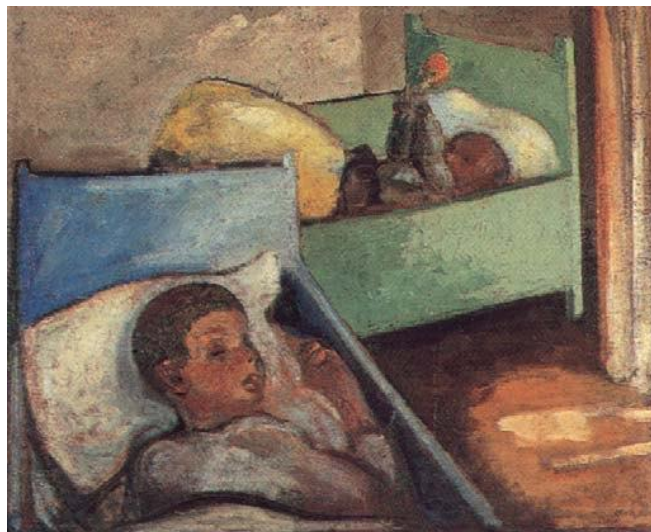
Νικηφόρος Λύτρας, Επιστροφή από το πανηγύρι

Το δημοτικό τραγούδι αποτελεί μια εξαιρετικά σημαντική έκφραση της λαϊκής δημιουργίας. Την εποχή της ακμής του, το δημιούργημα αυτό της λαϊκής τέχνης και φαντασίας συνδύαζε την ποίηση με τη μουσική και κάποτε με το χορό. Στις παραδοσιακές κοινωνίες, όπου ο γραπτός λόγος ήταν προνόμιο ελαχίστων, η λαϊκή τέχνη αποτελούσε απαραίτητο στοιχείο της κοινωνικής ζωής. Στη δουλειά, στο σπίτι, στις γιορτές, στους γάμους και στις κηδείες, σε όλες τις ανθρώπινες εκδηλώσεις και καταστάσεις, το δημοτικό τραγούδι συντρόφευε, ψυχαγωγούσε, παρηγορούσε και εξασφάλιζε τη συνέχεια του πολιτισμού και των παραδόσεων. Επειδή εκφράζουν τα βιώματα, τις ιδέες, τις αισθητικές προτιμήσεις και τα συναισθήματα του λαού και όχι ενός ξεχωριστού δημιουργού, τα δημοτικά τραγούδια παρουσιάζουν ενιαίο ύφος ανάλογα με την κατηγορία στην οποία ανήκουν, έχουν σταθερά, επαναλαμβανόμενα μοτίβα και διαχρονικό χαρακτήρα.

Τα δημοτικά τραγούδια παρουσιάζουν μεγάλο θεματικό πλούτο. Μπορούμε ωστόσο να τα χωρίσουμε σε τρεις μεγάλες κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία κατατάσσουμε τα τραγούδια που αναφέρονται στις διάφορες εκδηλώσεις της ζωής (της αγάπης, νυφιάτικα, νανουρίσματα, παιδικά, κάλαντα, αποκριάτικα και άλλα εορταστικά, τραγούδια της ξενιτιάς, μοιρολόγια, γνωμικά, τραγούδια της δουλειάς). Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν τα ιστορικά τραγούδια, δηλαδή αυτά που δημιουργήθηκαν εξαιτίας ενός ιστορικού γεγονότος ή αναφέρονται σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, όπως είναι τα ακριτικά ή τα κλέφτικα. Στην τρίτη κατηγορία τοποθετούμε τις παραλογές, ένα ιδιαίτερο είδος δημοτικού τραγουδιού, το οποίο διακρίνεται για τον αφηγηματικό του χαρακτήρα, τον επικό τόνο και τη δραματική έκβαση. Κοινά χαρακτηριστικά όλων είναι: η λιτότητα των εκφραστικών μέσων και τρόπων, η οικονομία και η πύκνωση του ποιητικού λόγου.

Περισσότερες πληροφορίες για τα δημοτικά τραγούδια, όπως και για τις επόμενες ενότητες των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Γ' Γυμνασίου, θα βρείτε στα αντίστοιχα κεφάλαια του βιβλίου Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας του Γυμνασίου.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑΤΑ

Θεόφραστος Τριανταφυλλίδης, Παιδικό δωμάτιο

Τα δύο αυτά νανουρίσματα περιλαμβάνονται στη συλλογή του Νικόλαου Γ. Πολίτη Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού (1914). Το πρώτο προέρχεται από τη Χίο και έχει καταγραφεί από το Γάλλο φιλέλληνα Κλωντ Φωριέλ (1825) και το δεύτερο από την Κορινθία και έχει καταγραφεί από το Μιχ. Λελέκο (1888). Όπως φαίνεται καθαρά από τους στίχους των δύο τραγουδιών, το πρώτο αναφέρεται σε αγόρι και το δεύτερο σε κορίτσι.

Να μου το πάρεις, ύπνε μου

Να μου το πάρεις, Ύπνε μου,
τρεις βίγλες* θα του βάλω,
τρεις βίγλες, τρεις βιγλάτορες,*
κι οι τρεις αντρειωμένοι.

* βίγλα: σκοπιά, φυλάκιο * βιγλάτορας: σκοπός ,
φύλακας

Βάλλω τον Ήλιο στα βουνά,
τον αετό στους κάμπους,
τον κυρ Βοριά το δροσερό ανάμεσα πελάγου.
5 Ο Ήλιος εβασίλεψεν, ο αϊτός αποκοιμήθη,
κι ο κυρ Βοριάς ο δροσερός
στης μάνας του πηγαίνει.
«Γιε μ', πού 'σουν χτες, πού 'σουν προχτές,
πού 'σουν την άλλη νύχτα;
Μήνα* με τ' άστρι μάλωνες, μήνα με το φεγγάρι,
μήνα με τον αυγερινό, που 'μαστ' αγαπημένοι;
10 – Μήτε με τ' άστρι μάλωνα, μήτε με το φεγγάρι,
μήτε με τον αυγερινό, οπού 'στ' αγαπημένοι
χρυσόν υγιόν εβίγλιζα* στην αργυρή του κούνια».

Ν. Γ. Πολίτη, Εκλογαί από τα τραγούδια
του ελληνικού λαού

*μήνα: μήπως *εβίγλιζα: φύλαγα·

Κοιμήσου αστρί

Κοιμήσου αστρί, κοιμήσου αυγή,
κοιμήσου νιο φεγγάρι·
κοιμήσου, που να σε χαρεί
ο νιος που θα σε πάρει.
Κοιμήσου, που παράγγειλα
στην Πόλη τα χρυσά σου,
στη Βενετιά τα ρούχα σου και τα διαμαντικά σου.
Κοιμήσου, που σου ράβουνε
5 το πάπλωμα στην Πόλη
και σου το τελειώνουνε σαρανταδυό μαστόροι·
στη μέση βάνουν τον αετό, στην άκρη το παγόني.
Νάνι του ρήγα το παιδί, του βασιλιά τ' αγγόνι.

Κοιμήσου και παράγγειλα

10 παπούτσια στον τσαγγάρη,
να σου τα κάνει κόκκινα με το μαργαριτάρι.

Κοιμήσου, μες στην κούνια σου

και στα παχιά πανιά σου,
η Παναγιά η δέσποινα να είναι συντροφιά σου.

Ν. Γ. Πολίτη, Εκλογαί από τα τραγούδια
του ελληνικού λαού

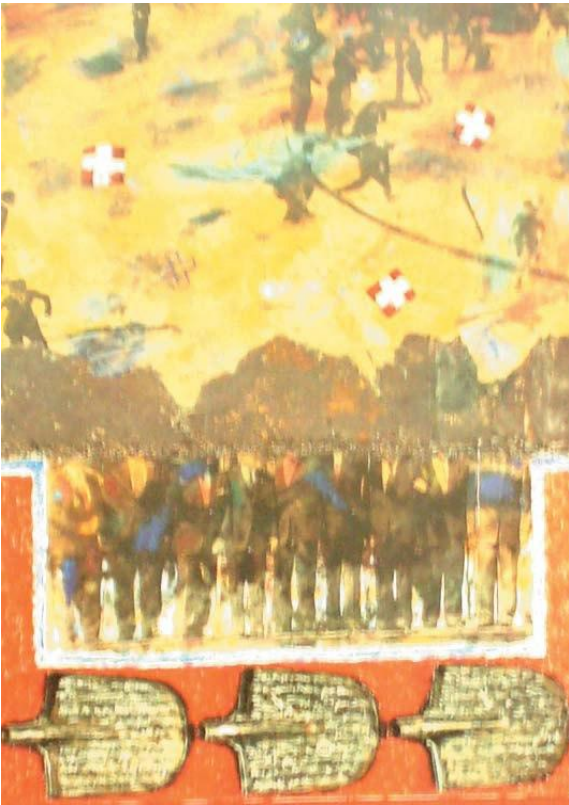
ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** α) Από ποια σημεία διαφαίνεται η τρυφερότητα των δύο μανάδων και η σημασία που έχουν γι' αυτές τα παιδιά τους; β) Ποιους βάζει παραστάτες του παιδιού της η μάνα του γιου και ποιους η μάνα της κόρης;
- 2** Σε ποιο βαθμό τα νανουρίσματα σας θυμίζουν παραμύθια; Γιατί συμβαίνει αυτό κατά τη γνώμη σας;
- 3** Στο δεύτερο τραγούδι η φαντασία της μάνας αναπλάθει δημιουργικά λαϊκές διηγήσεις για τις αρχοντοπούλες του Βυζαντίου. Εντοπίστε τα σχετικά σημεία του κειμένου και σχολιάστε τα.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ♦ Συζητήστε για τις διαφορές και τις ομοιότητες αγοριών και κοριτσιών, παίρνοντας παραδείγματα από τη συμπεριφορά, τα ενδιαφέροντα και τις ασχολίες των δύο φύλων στη σημερινή εποχή. Συμβουλευτείτε το Βιβλίο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής.

Της Πάργας

Γιάννης Ψυχοπαίδης,
Μάθημα Ιστορίας

Το τραγούδι αυτό ανήκει στην κατηγορία των ιστορικών δημοτικών τραγουδιών. Η Πάργα, παραλιακή πόλη της Ηπείρου, από τις αρχές του 15ου αιώνα βρισκόταν κάτω από την ηγεμονία των Ενετών, αλλά μετά την κατάλυση της ενετικής πολιτείας πέρασε στην κατοχή των Γάλλων μαζί με τα νησιά του Ιονίου. Το 1814 παραδόθηκε στους Άγγλους, οι οποίοι την κράτησαν για λίγο καιρό και μετά την παραχώρησαν στους Τούρκους. Οι τέσσερις χιλιάδες Παργινοί, για να αποφύγουν τις αγριότητες των Τούρκων και των Αλβανών, αποφάσισαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και να περάσουν απέναντι στα Επτάνησα, παίρνοντας μαζί τους τα ιερά κειμήλια και τις εικόνες των εκκλησιών. Λίγο πριν από την επίσημη παράδοση, που έγινε στις 28 Απριλίου του 1819, ανέσκαψαν τους οικογενειακούς τάφους τους, συγκέντρωσαν τα λείψανα των προγόνων τους στην πλατεία της αγοράς και τα έκαψαν, για να τα γλιτώσουν από τη βεβήλωση.

Τρία πουλιά απ' την Πρέβεζα

διαβήκανε στην Πάργα.

Το 'να κοιτάει την ξενιτιά, τ' άλλο τον Αϊ–Γιαννάκη,
το τρίτο το κατάμαυρο μοιριολογάει και λέει:

«Πάργα, Τουρκιά σε πλάκωσε,

Τουρκιά σε τριγουρίζει.

5 Δεν έρχεται για πόλεμο, με προδοσιά σε παίρνει.

Βεζίρης δε σ' ενίκησε με τα πολλά τ' ασκέρια.*

Έφευγαν Τούρκοι σα λαγοί το παργινό τουφέκι,
κι οι Λιάπηδες* δεν ήθελαν

να 'ρτουν να πολεμήσουν.

10 Είχες λεβέντες σα θεριά, γυναίκες αντρειωμένες,
πότρωγαν* βόλια για ψωμί,

μπαρούτι για προσφάγι.

Τ' άσπρα* πουλήσαν το Χριστό,

τ' άσπρα πουλούν και σένα.

☩ ☩

Πάρτε, μανάδες, τα παιδιά, παπάδες, τους Αγίους.

Άστε, λεβέντες, τ' άρματα κι αφήστε το τουφέκι,

σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά

όλα σας τα κιβούρια,*

15 και τ' αντρειωμένα κόκαλα

ξεθάψτε του γονιού σας.

Τούρκους δεν επροσκύνησαν,

Τούρκοι μην τα πατήσουν».

☩ ☩

N. Γ. Πολίτη, Εκλογαί από τα τραγούδια
του ελληνικού λαού

* ασκέρι: στράτευμα * Λιάπηδες: Τουρκαλβανοί

* πότρωγαν: που έτρωγαν * άσπρα: ασημένια

νομίσματα, αργύρια * κιβούρια: τάφοι

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Ποια τυπικά μοτίβα του δημοτικού τραγουδιού διακρίνετε σε αυτό το ποίημα;
- 2** Εντοπίστε τα σημεία εκείνα που δηλώνουν την ανδρεία των Παργινών. Τι παρατηρείτε σχετικά με το ήθος των γυναικών και των αντρών;
- 3** «Πάρτε...πατήσουν»: Ποια είναι η έγκλιση των ρημάτων αυτού του αποσπάσματος και ποια τα υποκείμενά τους; Ποιες είναι οι ενέργειες που πρέπει να γίνουν πριν από την παράδοση και τι σημαίνουν;
- 4** Εκτός από τη λαϊκή μούσα και η λόγια ποίηση εμπνεύστηκε από την τύχη της Πάργας. Ένα από τα καλύτερα δείγματα της δεύτερης κατηγορίας είναι η ωδή «Εις Πάργαν» του Ανδρέα Κάλβου, που ανθολογείται επίσης στο βιβλίο σας. Τι διαφορετικό προσφέρει στον αναγνώστη η ποιητική κατάθεση του Κάλβου;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ «Τ' άσπρα πουλήσαν το Χριστό, τ' άσπρα πουλούν και σένα»: Πώς συνδέεται το ιστορικό γεγονός με τη χριστιανική παράδοση; Συζητήστε το θέμα της προδοσίας με κίνητρο την απόκτηση χρημάτων, αναφερόμενοι και σε ανάλογα παραδείγματα από το βιβλίο της Ιστορίας σας.

Του γιοφυριού της Άρτας

Η παραλογή αυτή είναι ένα από τα γνωστότερα και ωραιότερα δημιουργήματα της λαϊκής μούσας και στηρίζεται σε μια μακραίωνη παράδοση, σχετική με τη θεμελίωση μεγάλων έργων. Από τους αρχαίους ακόμα χρόνους υπήρχε η δοξασία ότι, για να στερεωθεί και να προφυλαχθεί από κάθε κίνδυνο ένα κτίσμα, έπρεπε να θυσιαστεί στα θεμέλιά του κάποιο ζωντανό πλάσμα. Το γεφύρι της Άρτας, ένα έργο τόσο δύσκολο και θαυμαστό για την εποχή του, ενέπνευσε το ομώνυμο δημοτικό τραγούδι και πλούτισε την παράδοση με το δικό του θρύλο. Παραλλαγές του τραγουδιού, που αναφέρονται και σε άλλα γεφύρια ή οικοδομήματα, υπάρχουν όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε όλη την περιοχή των Βαλκανίων. Το κείμενο που ακολουθεί είναι η κερκυραϊκή παραλλαγή Του γιοφυριού της Άρτας, από την έκδοση του Νικόλαου Γ. Πολίτη Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού (1914).

Σαράντα πέντε μάστοροι κι εξήντα μαθητάδες
γιοφύρι-ν-εθεμέλιωναν στης Άρτας το ποτάμι.
Ολημερίς το χτίζανε, το βράδυ εγκρεμιζόταν.
Μοιριολογούν οι μάστοροι και κλαιν οι μαθητάδες:
5 «Αλίμονο στους κόπους μας,
κρίμα στις δούλεψές μας,
ολημερίς να χτίζουμε, το βράδυ να γκρεμιέται!»
Πουλάκι εδιάβη κι έκατσε αντίκρυ στο ποτάμι,
δεν εκελάηδε σαν πουλί, μηδέ σα χελιδόνι,
παρά εκελάηδε κι έλεγε, ανθρωπινή λαλίτσα:
10 «Α δε στοιχειώσετε άνθρωπο,
γιοφύρι δε στεριώνει
και μη στοιχειώσετε ορφανό, μη ξένο, μη διαβάτη,

παρά του πρωτομάστορα την όμορφη γυναίκα,
πόρχεται αργά τ' αποταχύ*

και πάρωρα* το γιόμα».

Τ' άκουσ' ο πρωτομάστορας

και του θανάτου πέφτει.

15 Πιάνει, μηνάει της λυγερής με το πουλί τ' αηδόني:
Αργά ντυθεί, αργά αλλαχτεί,

αργά να πάει το γιόμα,

αργά να πάει και να διαβεί της Άρτας το γιοφύρι.

Και το πουλί παράκουσε κι αλλιώς επήγε κι είπε:

«Γοργά ντύσου, γοργά άλλαξε,

γοργά να πας το γιόμα,

20 γοργά να πας και να διαβείς

της Άρτας το γιοφύρι».

Να τηνε κι εξανάφανεν* από την άσπρη στράτα.

Την είδ' ο πρωτομάστορας,

ραγίζεται η καρδιά του.

Από μακριά τους χαιρετά κι από κοντά τους λέει:

«Γεια σας, χαρά σας, μάστοροι

και σεις οι μαθητάδες,

25 μα τι έχει ο πρωτομάστορας

κι είναι βαργωμισμένος*;

– Το δαχτυλίδι τόπεσε στην πρώτη την καμάρα,

και ποιος να μπει και ποιος να βγει

το δαχτυλίδι νά 'βρει;

– Μάστορα, μην πικραίνεσαι

κι εγώ να πά' σ' το φέρω,

εγώ να μπω, κι εγώ να βγω, το δαχτυλίδι νά βρω».

* αποταχύ: νωρίς το πρωί * πάρωρα: πριν από την
ώρα * εξανάφανεν: φάνηκε να έρχεται

* βαργωμισμένος: στενοχωρημένος, δύσθυμος

- 30 Μηδέ καλά κατέβηκε, μηδέ στη μέση επήγε·
 «Τράβα, καλέ μ', τον άλυσσο, τράβα την αλυσίδα,
 τι όλον τον κόσμο ανάγειρα και τίποτες δεν ήβρα».
 Ένας πιχάει* με το μυστρί*,
 κι άλλος με τον ασβέστη,
 παίρνει κι ο πρωτομάστορας και ρίχνει μέγα λίθο.
- 35 «Αλίμονο στη μοίρα μας, κρίμα στο ριζικό* μας
 Τρεις αδερφάδες είμαστε,
 κι οι τρεις κακογραμμένες,
 η μια 'χτισε το Δούναβη, κι η άλλη τον Αφράτη*,
 κι εγώ η πλιο στερνότερη* της Άρτας το γιοφύρι.
 Ως τρέμει το καρυόφυλλο*, να τρέμει το γιοφύρι,
- 40 κι ως πέφτουν τα δεντρόφυλλα,
 να πέφτουν οι διαβάτες.
 – Κόρη, το λόγον άλλαξε κι άλλη κατάρα δώσε,
 πόχεις μονάκριβο αδερφό, μη λάχει* και περάσει».
 Κι αυτή το λόγον άλλαξε κι άλλη κατάρα δίνει.
 «Αν τρέμουν τ' άγρια βουνά, να τρέμει το γιοφύρι,
- 45 κι αν πέφτουν τ' άγρια πουλιά,
 να πέφτουν οι διαβάτες,
 τι έχω αδερφό στην ξενιτιά, μη λάχει και περάσει».
- ❧ ❧

Ν. Γ. Πολίτη, Εκλογαί από τα τραγούδια
 του ελληνικού λαού

-
- * πιχάει: μυστρίζει τη λάσπη, σοβατίζει
 * μυστρί (μύστρον, μυστρίον): το τριγωνοειδές εργαλείο των κτιστών * ριζικό: μοίρα, πεπρωμένο
 * Αφράτης: Ευφράτης * η πλιο στερνότερη: η πιο μικρή * καρυόφυλλο: το φύλλο της καρυδιάς
 * μη λάχει: μην τύχει

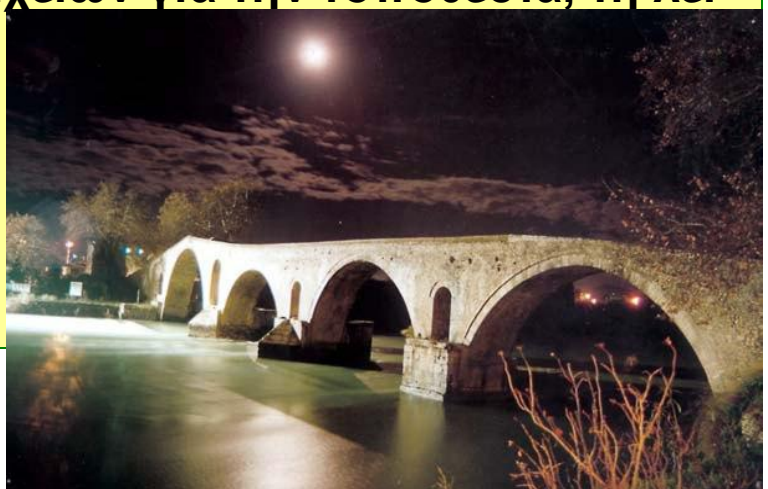
ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Διακρίνετε τις ενότητες του ποιήματος και δώστε έναν τίτλο για την καθεμιά.
- 2** Πώς δηλώνεται η δυσκολία της θεμελίωσης του γεφυριού και με ποιον τρόπο προβλέπεται να πραγματοποιηθεί το έργο;
- 3** Ποιος είναι ο ρόλος του πουλιού στην εξέλιξη της αφήγησης;
- 4** Ποιο επίρρημα χρησιμοποιεί στην παραγγελία του ο πρωτομάστορας και ποιο ο φτερωτός αγγελιαφόρος του μηνύματος; Τι δείχνει η επιλογή του επιρρήματος στην πρώτη περίπτωση και τι στη δεύτερη;
- 5** Πώς αντιδρά η γυναίκα του πρωτομάστορα στην απρόσμενη δοκιμασία της, και ποια είναι τα συναισθήματά της για το σύζυγό της;
- 6** Ποια στοιχεία αυτού του τραγουδιού αποδεικνύουν ότι ανήκει στο είδος των παραλογών;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ♦ Αναζητήστε βιβλιογραφικά στοιχεία και βρείτε πληροφορίες για την κατασκευή των πέτρινων γεφυριών στην Ελλάδα. Επισκεφθείτε, αν μπορείτε, μια περιοχή με ένα τέτοιο γεφύρι.
- ♦ Σε συνεργασία με τους καθηγητές της Γεωγραφίας και της Τεχνολογίας, οργανώστε ερευνητικές ομάδες, με σκοπό τη συλλογή στοιχείων για την τοποθεσία, τη λειτουργία και την ευρύτερη σημασία των γεφυριών, τόσο στην παλιά όσο και στη σύγχρονη εποχή της μεγάλης τεχνολογικής ανάπτυξης.

Το γεφύρι της Άρτας
(φωτ. Γ. Ντουνιάς)

ΚΡΗΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Στην περιοχή της Κρήτης από το 15ο έως το 17ο αιώνα, και ιδιαίτερα ανάμεσα στο 1600 και το 1669, παρατηρείται μια αξιόλογη ανάπτυξη της νεότερης λόγιας λογοτεχνίας μας. Η περίοδος αυτή είναι περίοδος ακμής της κρητικής λογοτεχνίας. Ήδη από το 10ο μ. Χ. αιώνα άρχισε να καλλιεργείται η ακριτική ποίηση, ενώ ο κρητικός λαός δημιουργούσε τα περίφημα ριζίτικα, είδος δημοτικού τραγουδιού σε ανομοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβους στίχους.

Η κρήνη Αριμόντι

Σε αυτή την ποιητική παράδοση επέδρασε με τρόπο ανανεωτικό η λογοτεχνική δημιουργία της Δύσης, αφού η Κρήτη μετά τη Φραγκοκρατία (1204) ήταν υπό την κατοχή των Βενετών. Η βενετική κυριαρχία ήταν ήπια σε σχέση με την κυριαρχία των Τούρκων και επέτρεπε στους Κρητικούς να διατηρούν μια σχετική ελευθερία στον πνευματικό τομέα. Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453) και για δύο περίπου αιώνες (1669) αρκετοί νέοι Κρήτες φοιτούσαν σε ιταλικές σχολές και μετέφεραν στο νησί τους το πνεύμα της Αναγέννησης.

Ειδικά κατά την περίοδο αυτή η κρητική λογοτεχνία, συνδυάζοντας δημιουργικά την πολιτισμική και ανθρωπιστική της παράδοση με το πνεύμα της ανανέωσης που επικρατούσε στην Ευρώπη, έδωσε ορισμένα από τα πιο σημαντικά έργα της. Βασικά γνωρίσματα αυτών των έργων είναι: η επίμονη καλλιέργεια της γλώσσας του λαού, η ηρωική αντίληψη της ζωής, το συναίσθημα του χρέους απέναντι στην πατρίδα, τη θρησκεία και την οικογένεια, η αγάπη για την ελευθερία, η εξιδανίκευση του έρωτα και της γυναίκας, το ιπποτικό πνεύμα. Οι Κρήτες δημιουργοί ξεχωρίζουν για τη γονιμότητα και την ποιότητα της λογοτεχνικής παραγωγής τους. Η κρητική λογοτεχνία μας έδωσε έργα υψηλής αισθητικής και συνέβαλε στη διαμόρφωση της νεοελληνικής εθνικής συνείδησης. Τα έργα της αγαπήθηκαν από το λαό και συνέβαλαν στην πνευματική και εθνική αφύπνιση κατά την περίοδο της πολύχρονης σκλαβιάς του ελληνισμού.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΟΡΤΑΤΣΗΣ

Ερωφίλη

Γιάννης Τσαρούχης, Ερωφίλη

Στο παρακάτω απόσπασμα από την τραγωδία του Γεωργίου Χορτάτση Ερωφίλη συνομιλούν οι δύο πρωταγωνιστές και δίνουν υπόσχεση παντοτινής αγάπης. Μια σύντομη αναδρομή στην ερωτική τους ιστορία θα σας βοηθήσει να κατανοήσετε τη συναισθηματική τους ένταση: Ο Πανάρετος και η βασιλοπούλα Ερωφίλη ήταν φίλοι από παιδιά. Καθώς μεγάλωναν, το αίσθημά τους εξελίχθηκε σε έρωτα, χωρίς να γνωρίζει και να εγκρίνει ο βασιλιάς τη σχέση τους. Ύστερα από νικηφόρο πόλεμο εναντίον των Περσών εισβολέων, στον οποίο διακρίθηκε ο Πανάρετος, ο δεσμός των δύο νέων ολοκληρώθηκε «με

όρκους και δαχτυλίδι», όπως εξομολογείται μυστικά ο Πανάρετος στο φίλο του Καρποφόρο, στην πρώτη πράξη του έργου. Στο μεταξύ ο βασιλιάς δέχεται προξενιές από τους βασιλιάδες της Μικράς Ασίας και της Περσίας και αποφασίζει να παντρέψει την κόρη του με τον ισχυρότερο. Η Ερωφίλη αρνείται το γάμο, με την πρόφαση ότι δε θέλει να φύγει μακριά του. Η αγωνία της για το μέλλον κυριαρχεί στη δεύτερη πράξη, γι' αυτό εμπιστεύεται τον πόνο της στην παραμάνα της. Στην τρίτη πράξη, στο απόσπασμα που επιλέγουμε, ο ίδιος ο Πανάρετος, σταλμένος από το βασιλιά, μεταφέρει στην Ερωφίλη το μήνυμα του βασιλιά για τις προξενιές, ενώ παράλληλα της μιλά με θέρμη για τον έρωτά του αλλά και για το φόβο του μήπως τη χάσει.

ΕΡΩ. **Τ**όσες δεν είναι οι ομορφιές,
τόσα δεν είν' τα κάλλη,
μα τούτο εκ την αγάπη σου
γεννάται* τη μεγάλη.
Μα γή όμορφή 'μαι γή άσκημη,
Πανάρετε ψυχή μου,
για σέναν εγεννήθηκε
στον κόσμο το κορμί μου. 150

ΠΑΝ Νερό δεν έσβησε φωτιά
ποτέ, βασίλισσά μου,
καθώς τα λόγια τα γροικώ*
σβήνουσι την πρικιά* μου.
Μ' όλον ετούτο, αφέντρα μου,
μα την αγάπη εκείνη,
που μας ανάθρεψε μικρά,
και πλια παρ' άλλη εγίνη

* γεννάται: γεννιέται * γροικώ: ακούω * πρικιά: πίκρα

πιστή και δυνατότατη σ' εμένα κι εις εσένα, 155
και τα κορμιά μας σ' άμετρο*
πόθο κρατεί δεμένα,
περίσσα* σε παρακαλώ
ποτέ να μην αφήσεις
να σε νικήσει ο βασιλιάς,
να μ' απολησμονήσεις.
ΕΡΩ. Οϊμένα,* νά 'βρω δε μπορώ
ποιαν αφορμή ποτέ μου
σου 'δωκα στην αγάπη μου
φόβο, Πανάρετέ μου, 160
να πιάνεις τόσα δυνατό, σα να μηδέ γνωρίζεις
το πως το νου και την ψυχή
και την καρδιά μου ορίζεις.
Έρωτα, απείς* τ' αφέντη μου
τ' αμμάτια* δε μπορούσι
πόσα πιστά και σπλαχνικά
τον αγαπώ να δούσι,*
μιαν αφού τσι σαΐτες σου φαρμάκεψε και ρίξε 165
μέσα στα φυλλοκάρδια μου
και φανερά του δείξε
με τον πρικό μου θάνατο
πως ταίρι του απομένω,
και μόνο πως για λόγου του
στον Άδη κατεβαίνω.
ΠΑΝ. Τούτο ας γενεί σ' εμένα ομπρός,
φόβο κιανένα αν έχω
στον πόθο σου, νεραίδα μου,
γή αν έν' και δεν κατέχω 170

* άμετρο: αμέτρητο * περίσσα: πολύ * οϊμένα: αλίμονο
* απείς: αφού * αμμάτια: μάτια * δούσι: δουν

πως μήδ' ο θάνατος μπορεί
να κάμει να σηκώσεις
τον πόθο σου από λόγου μου
κι αλλού να τόνε δώσεις.
Μα δεν κατέχω ποια αφορμή
με κάνει και τρομάσσω,
το πράμα, που στο χέρι μου
κρατώ σφικτά, μη χάσω,
κι εκείνο, απού παρηγοριά
πρέπει να μου χαρίζει, 175
τσ' ελπίδες μου τσ' αμέτρητες
σε φόβο μού γυρίζει.

ΕΡΩ. Τούτό 'ναι απού το ξαφνικό
μαντάτο που μας δώσα,
μα μην πρικαινομέστανε,* Πανάρετέ μου, τόσα,
γιατί ουρανός, απού 'καμε
κι εσμίξαμεν αντάμι,* 180
να στέκομε παντοτινά ταίρια μάς θέλει κάμει.
Τον ουρανό, τη θάλασσα, τη γη και τον αέρα,
τ' άστρα, τον ήλιο το λαμπρό,
τη νύκτα, την ημέρα,
παρακαλώ ν' αρματωθού,
να 'ρθουν αντίδικά* μου,
την ώρα οπ' άλλος θέλει μπει
πόθος εις την καρδιά μου.
❧ ❧

Γ. Χορτάτσης, Ερωφίλη, Στιγμή

* πρικαινομέστανε: πικραινόμαστε * αντάμι: μαζί
* αντίδικα: αντίπαλα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Ποιοι φόβοι βασανίζουν τον Πανάρετο και πώς προσπαθεί να τον ηρεμήσει η Ερωφίλη;
- 2** Πώς εκδηλώνει ο Πανάρετος την αγάπη του στην Ερωφίλη και πώς ανταποκρίνεται εκείνη στα αισθήματά του;
- 3** Σε ποια σημεία του κειμένου κορυφώνεται η δραματική ένταση και γιατί;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ♦ Ο Μάνος Χατζιδάκις έχει μελοποιήσει στίχους από το μονόλογο της Ερωφίλης (Πράξη Γ, στ. 9-19) στο δίσκο του Ο Μεγάλος Ερωτικός (Λύρα, 1987). Ζητήστε από τον καθηγητή της Μουσικής να ακούσετε το τραγούδι και σχολιάστε τον τρόπο με τον οποίο αποδίδει η μελοποίηση το ερωτικό συναίσθημα της Ερωφίλης.
- ♦ Η Ερωφίλη παρουσιάστηκε πολλές φορές στο θέατρο. Σε συνεργασία με τον καθηγητή των Καλλιτεχνικών, πειραματιστείτε με θέμα τη δραματοποίηση και σκηνοθεσία αυτού του επεισοδίου ή της σκηνής από την οποία προέρχονται οι στίχοι.

ΒΙΤΣΕΝΤΣΟΣ ΚΟΡΝΑΡΟΣ

Ερωτόκριτος

Τα δύο επιλεγμένα αποσπάσματα από τον Ερωτόκριτο, το πιο γνωστό και δημοφιλές έργο της κρητικής λογοτεχνίας, προέρχονται από το τρίτο και τέταρτο μέρος του ποιήματος. Το πρώτο απόσπασμα τοποθετείται στη μέση περίπου του έργου και θίγει το πρόβλημα της κοινωνικής διαφοράς ανάμεσα στην οικογένεια της Αρετούσας και του Ερωτόκριτου. Έχουν προηγηθεί ο έρωτας του Ερωτόκριτου και η ανταπόκριση της Αρετούσας (Α' Μέρος), καθώς και το κονταροκτύπημα και η νίκη του Ερωτόκριτου (Β' Μέρος). Μετά τη νίκη το αίσθημα των δύο νέων γίνεται σφοδρότερο, αρχίζουν οι ερωτικές συνομιλίες τους στο δώμα του παλατιού, οι οποίες οδηγούν στην κοινή απόφαση να παρακαλέσει ο Ερωτόκριτος τον πατέρα του να μιλήσει στο βασιλιά για το γάμο. Ο πατέρας του Ερωτόκριτου Πεζόστρατος, παρά τις αντιρρήσεις του, πείθεται και τολμά, με σύνεση και διστακτικότητα, να μιλήσει στο βασιλιά, όμως εκείνος τον διώχνει από το παλάτι με ύβρεις και απειλές. Δίνει επίσης διαταγή να εξοριστεί ο Ερωτόκριτος, ο οποίος με σπαραγμό ψυχής αποχαιρετά την αγαπημένη του, τον τόπο του και τους δικούς του, και πηγαίνει στην Έγριπο. Στο τέταρτο μέρος, ο βασιλιάς επιμένει να παντρέψει την κόρη του με το βασιλόπουλο του Βυζαντίου, η Αρετούσα αρνείται και ο πατέρας της τη φυλακίζει. Ενώ μπαίνει ο τέταρτος χρόνος από τη φυλάκιση της Αρετούσας, ο βασιλιάς των Βλάχων εισβάλλει στο βασίλειο των Αθηνών, παρουσιάζεται όμως ο Ερωτόκριτος, αγνώριστος, μαυρισμένος από ένα μαγικό υγρό, και σώζει την Αθήνα, τόσο με τα ανδραγαθήματά του όσο και με την τελική μονομαχία του με τον Άριστο, το καλύτερο παλικάρι των Βλάχων. Το δεύτερο απόσπασμα έχει επικό χαρακτήρα και

είναι η αρχή της δικαίωσης του Ερωτόκριτου, η οποία θα οδηγήσει σταδιακά στο ευτυχισμένο τέλος, στο γάμο των δύο νέων και στην ανάληψη της βασιλείας.

[Γ. 891-936. Διάλογος ρήγα Ηράκλη και Πεζόστρατου]

ΠΟΙΗΤΗΣ

Εκείνη η μέρα επέρασε κι η άλλη ξημερώνει
κι ο κύρης* του Ρωτόκριτου
γλυκαίνει και μερώνει*
δε θέλει πλιο* να καρτερεί
κι ο γιος του να 'χει κρίση,*
μα εβάλθηκε την προξενιάν ετούτη να μιλήσει.
Επήγεν εις του βασιλιού να τότε δικιμάσει
895 κι ελόγιαζεν από μακρά
με ξόμπλια* να τον πιάσει
αγάλια αγάλια αρχίνισεν αποκοτιά* να παίρνει
και μια και κι άλλη αθιβολήν*
αλλοτινή του φέρνει.

ΠΕΖΟΣΤΡΑΤΟΣ

Λέγει: «Στους παλαιούς καιρούς,
που 'σα μεγάλοι αθρώποι,*
τα πλούτη και βασιλεία εκράζουντάνε κόπιοι,
900 'πειδή ετιμούσανε πολλά της αρετής τη χάρη

-
- * κύρης: πατέρας * μερώνει: ηρεμεί * πλιο: πια
 - * κρίση: μαρτύριο, βάσανο * ξόμπλι: παράδειγμα
 - * αποκοτιά: θάρρος * αθιβολή: λόγος
 - * μεγάλοι αθρώποι: σημαντικοί

παρά τσι χώρες, τσ' αφεντιές,
τα πλούτη, το λογάρι,*
κι εσμίγασι τα τέκνα τως οι αφέντες οι μεγάλοι
με τους μικρούς οπού 'χασι
γνώση, αντρεία και κάλλη.

905 Όλα τα πλούτη κι οι αφεντιές*
εσβήνουν και χαλούσι
και μεταλλάσσουν, κι οι καιροί
συχνιά τα καταλούσι,*
μα η γνώση εκεί που βρίσκεται
και τσ' ευγενιάς τα δώρα
ξάζου* άλλο παρά βασιλεία,
παρά χωριά και χώρα
ουδ' ο τροχός δεν έχει εξάν,* ως θέλει να γυρίσει,
τη γνώση και την αρετή ποτέ να καταλύσει».

910

ΠΟΙΗΤΗΣ

Κι ήφερνε ξόμπλια απόμακρα,
πράματα περασμένα
και καταπώς του σάζασι* τα 'λεγεν έναν ένα.
Με τούτες τες παραβολές αγάλια αγάλια σώνει*
εις το σημάδι το μακρύ κι ήρχισε να ξαμώνει.*
Αποκοτά δυο τρεις φορές να το ξεφανερώσει
κι οπίσω τον εγιάγερνε*

915

κι εκράτειέ τον η γνώση.
Στο ύστερον ενίκησεν η αγάπη του παιδιού του

* λογάρι: θησαυρό * αφεντιά: εξουσία

* καταλούσι: φθείρουν * ξάζου: αξίζουν * εξά: εξουσία

* σάζασι: ταίριαζαν * σώνει, ξαμώνει: φτάνει στο
κρίσιμο σημείο και δοκιμάζει να πει

* γιαγέρνω: επιστρέφω

και φανερώνει τα κουρφά*
και τα χωστά* του νου του
μα ως ενεχάσκισε* να πει
την προξενιά του γάμου,

ΒΑΣΙΛΙΑΣ

- 920 του λέγει ο ρήγας: «Πήγαινε
και φύγε από κοντά μου!
Πώς εβουλήθης κι είπες το,
λωλέ, μισαφορμάρη,*
γυναίκα του ο Ρωτόκριτος την Αρετή να πάρει;
Φύγε το γληγορότερο
και πλιο* σου μην πατήσεις
εις την αυλή του παλατιού και κακοθανατίσεις.
- 925 Γιατί σε βλέπω ανήμπορο,
γιαύτος* δε σε ξορίζω,
μα ο γιος σου μην πατήσει πλιο
σ' τσι τόπους οπ' ορίζω.
Τέσσερις μέρες κι όχι πλια*
του δίδω να μισέψει,*
τόπους μακρούς κι αδιάβατους
ας πάγει να γυρέψει
και μην πατήσει ώστε να ζω
στα μέρη τα δικά μου,
- 930 αλλιώς του δίδω θάνατο για χάρισμα του γάμου.
Κι εκείνο που αποκότησες
κι είπες τούτη την ώρα

* κουρφά, χωστά: κρυφά * ενεχάσκισε: τόλμησε

* λωλέ μισαφορμάρη: παλαβέ, μισότρελε

* πλιο: στο εξής * γιαύτος: γι' αυτό * πλια: περισσότερο

* να μισέψει: να φύγει

μη γροικηθεί,* μην ακουστεί
σ' άλλο εδεπά* στη χώρα
και κάμω πράμαν εις εσέ οπού να μη σ' αρέσει,
να τρέμου όσοι τ' ακούσουνε

κι εκείνοι οπού το λέσι.

935 Δε θέλω πλιο να σου μιλώ·
στο ρήγα δεν τυχαίνει
τα τόσα να πολυμιλεί·
κι απόβγαλ' τον* να πηαίνει».

[Δ. 1003-1038. Μάχη Αθηναίων και Βλάχων]

Ανακατώνεται ο λαός και τα φουσατά* σμίγου,
μα 'τον ακόμη σκοτεινά και δεν καλοξανοίγου.*

1005 Δίδου αναπνιά στα βούκινα,*
τσι σάλπιγγες φυσούσι,
πάγει η λαλιά στον ουρανό, τα νέφη αντιλαλούσι.
Με τη βαβούρα* την πολλή

και κτύπους των αρμάτων

1010 εγροίκησε* ο Ρωτόκριτος, γιατί δεν εκοιμάτο,
κι ο λογισμός της Αρετής ολίγο τον αφήνει
να κοιμηθεί, γιατί αγρυπνά

σ' τσ' αγάπης την οδύνη.

Άλλο μαντάτο να του που δε στέκει ν' ανιμένει,*
με σπούδα* εκαβαλίκεψε,

στον κάμπο κατεβαίνει.

* γροικηθεί: ακουστεί * εδεπά: εδώ * απόβγαλ' τον:
διώξε τον * φουσατό: στράτευμα * δεν καλοξανοίγου:
δεν καλοβλέπουν * δίδου αναπνιά στα βούκινα:
φυσούν τις πολεμικές σάλπιγγες * βαβούρα: φασαρία
* εγροίκησε: άκουσε * ανιμένει: περιμένει * σπούδα:
βιασύνη

Σαν όντεν* είν' καλοκαιριά, μέρα σιγανεμένη,
και ξάφνου ανεμοστρόβιλος

από τη γην εβγαίνει,
με βροντισμό και ταραχή τη σκόνη ανεσηκώσει
και πάγει τη τόσο ψηλά, οπού στα νέφη σώσει,
έτσι κι όντεν εκίνησε

1015 με τέτοια αντρεία εμπορπάτει,
οπού βροντές και σκονισμούς

κάνει στο μονοπάτι.

Μ' έτοια μεγάλη μάνηταν ήσωσε* στο φουστάτο,
οπού όποιος κι αν εγλίτωκε με φόβο το εδηγάτο.
Εισέ καιρό ο Ρωτόκριτος ήσωσε στο λιμνιώνα,*
που οι Αθηναίοι εφεύγασι

1020 κι οι Βλάχοι τσ' εζυγώνα·
με φόβον εγλακούσανε,* βοήθεια δεν ευρίσκα
κι οι οχθροί τως τους εδιώχνασι

κι αλύπητα εβαρίσκα.

Κι ωσά λιοντάρι όντε πεινά

1025 κι έρχεται βρώμα* οπού 'πασκε*
κι από μακρά γροικήσει

να βρει να κυνηγήσει

κι εις την καρδιά κινά, ως το δει,

η πεθυμιά τη μάχη,

τρέχει ζιμιόν* απάνω του

κι αγριεύει σαν του λάχει·*

φωτιά πυρή στα μάτια του ανεβοκατεβαίνει,

1030 καπνός απ' τα ρουθούνια του

μαύρος βραστός εβγαίνει,

* όντεν: όταν * ήσωσε: έφτασε * λιμνιώνας: λιμάνι

* εγλακούσανε: έτρεχαν * βρώμα: τροφή, λεία θηρίου

* 'πασκε: προσπαθούσε * ζιμιόν: αμέσως * λάχει:

τύχει

αφροκοπά το στόμα του,
το κούφος* του μουγκρίζει,
ανασηκώνει την ορά,* τον κόσμο φοβερίζει,
κατακτυπούν τα δόντια του
και το κορμί σπαράσσει,
αναχεντρώνουν* τα μαλλιά
και τρέχει να το πιάσει·

1035 εδέτσι* εξαγριεύτηκε για τα κακά μαντάτα
κι ωσάν αϊτός επέταξε κι εμπήκε στα φουσάτα.
Βλάχοι, κακό το πάθετε εις τό σας ηύρε αφνίδια,
εδά 'ρθασι τ' απαρθινά* κι επάψαν τα παιγνίδια!
Ω Ω

B. Κορνάρος, Ερωτόκριτος, Ερμής

* κούφος: θωρακική κοιλότητα * ορά: ουρά

* αναχεντρώνουν: για το τρίχωμα του ζώου που
υψώνεται * εδέτσι: έτσι * απαρθινά: αληθινά.

Γιάννης Τσαρούχης,
Ερωτόκριτος και Αρετούσα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

A (Γ. 891-936)

- 1** Με ποιον τρόπο, με ποιο ρόλο και για ποιο σκοπό παρεμβαίνει ο ποιητής;
- 2** Πώς σκέφτεται ο Πεζόστρατος να προσεγγίσει το βασιλιά και με ποια επιχειρήματα προσπαθεί να τον πείσει να δεχτεί το γάμο;
- 3** Πώς αντιδρά ο Βασιλιάς στην πρόταση γάμου του Ερωτόκριτου και γιατί;
- 4** Κάθε πατέρας επιθυμεί την οικογενειακή του ευτυχία. Πώς ενεργεί ο βασιλιάς και πώς ο Πεζόστρατος, για να πετύχουν αυτόν το στόχο;

B (Δ. 1003-1038)

- 1** Στο απόσπασμα κυριαρχούν τα επικά στοιχεία. Ποια είναι και πώς εκφράζονται;
- 2** Βρείτε τις παρομοιώσεις του κειμένου και εξηγήστε τη λειτουργία τους.
- 3** Σε ποια σημεία του αποσπάσματος φαίνεται η σφοδρότητα της μάχης και με ποιους τρόπους την αποδίδει παραστατικά ο ποιητής;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

A (Γ. 891-936)

- ♦ Ο Πεζόστρατος εξιδανικεύει το παρελθόν, υποστηρίζοντας ότι στους παλιούς καιρούς δεν ίσχυαν κοινωνικές διακρίσεις. Συμβουλευτείτε το εγχειρίδιο της Ιστορίας ή της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, για να δείτε αν αληθεύει ο ισχυρισμός του.
- ♦ Πώς έγινε το προξενιό του Ερωτόκριτου; Βρείτε περισσότερα στοιχεία για τους γάμους από προξενιά, σε διάφορες χρονικές περιόδους.

B (Δ. 1003-1038)

- ♦ Επισκεφθείτε την Εθνική Πινακοθήκη και αναζητήστε αναπαραστάσεις μαχών από την εποχή της Αναγέννησης ή βρείτε μια ανάλογη σκηνή πολεμικής σύγκρουσης στην Ιλιάδα του Ομήρου (ραψωδίες Ε, Ζ, Η) και συγκρίνετε τις δύο περιγραφές.
- ♦ Ζωγραφίστε τον Ερωτόκριτο, με Βάση την εξωτερική εμφάνιση των πολεμιστών της εποχής αλλά και τα ειδικά χαρακτηριστικά με τα οποία αποδίδεται η ανδρεία τους στο απόσπασμα. Ζητήστε τη βοήθεια του καθηγητή της Ιστορίας.

ΜΑΡΙΝΟΣ ΤΖΑΝΕ ΜΠΟΥΝΙΑΛΗΣ

Ο Κρητικός Πόλεμος

Το ποίημα περιγράφει με χρονολογική σειρά τα γεγονότα του πολέμου, από την απόβαση των Τούρκων στην Κρήτη ως τη συνθηκολόγηση του Ηρακλείου (1645-1669). Ο ποιητής αναφέρεται στον αγώνα των Κρητικών και επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στην άλωση της Κρήτης. Στο απόσπασμα προσωποποιείται το Κάστρο του Ηρακλείου, το οποίο μιλά και αναλογίζεται τις χαρές τον καιρό της ειρήνης.

Α. Τάσσος, Για τα 150 χρόνια της επανάστασης του 1821, Ξυλογραφία

Ωφου* καημένοι Κρητικοί,
και πού 'ναι τ' άλογά σας
και πού 'ναι τα μουλάρια σας
και τα λαγωνικά σας;
Γή* πού 'ναι τα γεράκια σας
και πού 'ναι οι λογισμοί σας

80

* **ώφου**: αλίμονο * **γή**: ή

και πού 'ν' τα σπίτια τα ψηλά,
 πού 'ν' οι γραμματικοί σας;
 Πού 'ναι τα λάδια, τα κρασιά,
 τα στάρια, τα μετάξα,
 γή πού 'ν' τα περιβόλια σας,
 τα μοναστήρια τ' άξα;
 Στ' άλογα να καθίζετε κι εις τα χωριά να μπείτε,
 να ξεκαλοκαιρεύσετε,* περίσσα* να χαρείτε!
 85 Οι βρύσες πού 'ναι, τα νερά,
 κι οι ανθισμένοι κήποι,
 π' όσοι κι αν τα κοιτάζανε ποτέ δεν είχαν λύπη;
 Τα ρόδα, τα τριαντάφυλλα
 κι οι μυρισμένοι κρίνοι
 κι οι δούλοι οι εμπιστικοί*
 τάχατες πού 'ν' εκείνοι,
 να πιάσουν όμορφο χορό με τέχνες να πηδούνε
 90 κι άλλοι να ρίκτουν τουφεκιές
 κι άλλοι να τραγουδούνε;
 Βιολιά να παίζουν, τσίτερες,*
 λαγούτα να λαλούσι,
 οληνυκτίς να χαίρουνται και να μην κοιμηθούσι;
 Τ' αηδόνια να σφυρίζουνε
 κι ομπρός τως να πετούσι,
 και γιάντα* τούτα οι Κρητικοί
 όλα να στερευτούσι;

* ξεκαλοκαιρεύσετε: να περάσετε το καλοκαίρι,

* περίσσα: πολύ * εμπιστικοί: έμπιστοι

* τσίτερες: κιθάρες * γιάντα: για ποιο λόγο

95 Τώρα σπαχήδες* τα 'χουνε,
γιανίτσαροι* τα 'ρίζου,*
κι οι Τούρκοι στα περβόλια τως
πάνε και σιργιανίζου.*

Μαρίνος Τζάνε Μπουνιαλής,
Ο Κρητικός Πόλεμος (1645-1669), Στιγμή

-
- * σπαχήδες: τούρκοι αξιωματούχοι
 - * γιανίτσαροι: γενίτσαροι * 'ρίζου: ορίζουν
 - * σιργιανίζου: κάνουν περίπατο.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Οι Κρητικοί στερούνται πλέον τη χαρά της ελεύθερης ζωής. Στη στέρηση ποιων αγαθών επικεντρώνεται κυρίως ο ποιητής και γιατί;
- 2** Αναζητήστε τα κοινά γλωσσικά στοιχεία ανάμεσα στον Κρητικό Πόλεμο και στα προηγούμενα κείμενα της κρητικής λογοτεχνίας.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ♦ Συγκρίνετε τη ζωή και τις διασκεδάσεις των Κρητικών του 17ου αι. με τις πληροφορίες που δίνονται στο εγχειρίδιο της αρχαίας ιστορίας για τη ζωή και τον πολιτισμό των αρχαίων Μινωιτών. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε ανάμεσα στις αγροτικές κοινωνίες από την αρχαιότητα έως σήμερα;

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

Λογοτεχνία του νεοελληνικού διαφωτισμού ονομάζουμε το σύνολο των λογοτεχνικών κειμένων που γράφτηκαν κατά την περίοδο 1770-1821 και επομένως χρονικά συμπίπτουν με το ρεύμα ιδεών του νεοελληνικού διαφωτισμού, που διαμορφώθηκε κάτω από την επίδραση των καινοτόμων ιδεών του ευρωπαϊκού διαφωτισμού και της γαλλικής επανάστασης. Ο ευρωπαϊκός διαφωτισμός ήταν πνευματικό κίνημα του 17ου και 18ου αιώνα, με κεντρική θέση την πίστη στον ορθό λόγο, δηλαδή στην ικανότητα του ανθρώπου να κατανοήσει το σύμπαν και να προαγάγει τη θέση του στον κόσμο μέσω της δύναμης του νου, με απώτερους σκοπούς τη γνώση, την ελευθερία και την ευτυχία.

Μια μεγάλη ομάδα κειμένων της εποχής αυτής εκφράζουν τη δυσαρέσκεια των Ελλήνων για τις συνθήκες που επικρατούσαν στην οθωμανική αυτοκρατορία και εκδηλώνουν τον πόθο της εθνικής απελευθέρωσης. Η εμφάνιση και η προβολή μιας αστικής ηθικής, διαφοροποιημένης από την αυστηρή και πατροπαράδοτη ηθική της ορθόδοξης χριστιανικής θρησκείας και επικεντρωμένης στη χαρά της ζωής και στην απόλαυση του έρωτα, χαρακτηρίζει επίσης μεγάλο μέρος των κειμένων της εποχής. Κυρίαρχο, όμως, αίτημα του διαφωτισμού ήταν η παιδεία και η γνωριμία των Ελλήνων με την αρχαία γραμματεία.

Η γλώσσα των λογοτεχνικών κειμένων του νεοελληνικού διαφωτισμού παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία, καθώς κυμαίνεται ανάμεσα στη δημοτική ή ομιλούμενη γλώσσα της εποχής και στην καθαρεύουσα ή και την αρχαϊζουσα γλώσσα. Με τη γλωσσική διαμάχη που ξεσπά αυτή την εποχή ανάμεσα στις διαφορετικές γλωσσικές απόψεις τέθηκαν οι βάσεις του γλωσσικού ζητήματος, που είχε ως αποτέλεσμα η λογοτεχνική παραγωγή του 19ου αιώνα να

μοιραστεί σε δύο γλωσσικές τάσεις, τους υπερασπιστές της δημοτικής και τους υπέρμαχους της καθαρεύουσας. Στα κείμενα που ανθολογούνται (εκτός από το μεταφρασμένο ποίημα) διατηρήθηκε η πρωτότυπη ορθογραφική μορφή τους.

Βικέντιος Λάντσας,
Οι στύλοι
του Ολυμπίου Διός

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ

Θούριος

Ο Θούριος του Ρήγα είναι ο πιο διαδεδομένος προεπαναστατικός πατριωτικός ύμνος. Στους σαράντα πρώτους στίχους του εξαίρεται η ιδέα της ελεύθερης ζωής και αντηχεί το προσκλητήριο της επανάστασης σε όλους τους βαλκανικούς λαούς και ιδιαίτερα στους Έλληνες, οι οποίοι δεσμεύονται με ιερό όρκο ότι θα αγωνιστούν, για να ελευθερώσουν το σκλαβωμένο γένος τους.

Ως πότε, παλληκάρια, να ζούμεν στα στενά,
μονάχοι, σαν λιοντάρια, στες ράχες, στα βουνά;
Σπηλιές να κατοικούμεν, να βλέπωμεν κλαδιά,
να φεύγωμ' απ' τον κόσμο, για την πικρή σκλαβιά;
Να χάνωμεν αδέλφια, Πατρίδα και γονείς,
τους φίλους, τα παιδιά μας κι όλους τους συγγενείς;

❧ ❧

Καλλιό 'ναι μίας ώρας ελεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνοι σκλαβιά και φυλακή!

Τι σ' ωφελεί αν ζήσης και είσαι στη σκλαβιά;
Στοχάσου πως σε ψένουν καθ' ώραν στη φωτιά.
Βεζίρης, Δραγουμάνος, Αφέντης κι αν σταθής,
ο Τύραννος αδίκως σε κάμει να χαθής·
δουλεύεις όλ' ημέρα σε ό,τι κι αν σοι πη,
κι αυτός πασχίζει πάλιν το αίμα σου να πιη.
Ο Σούτζος* κι ο Μουρούζης,* Πετράκης,* Σκαναβής,*
Γκίκας* και Μαυρογένης,* καθρέπτης είν' να ιδής.
Ανδρείοι καπετάνοι, παπάδες, λαϊκοί,
σκοτώθηκαν, κι αγάδες, με άδικον σπαθί·
κι αμέτρητ' άλλοι τόσοι, και Τούρκοι και Ρωμιοί,
ζωήν και πλούτον χάνουν, χωρίς καμιά 'φορμή.

Ελάτε μ' έναν ζήλον σε τούτον τον καιρόν,
να κάμωμεν τον όρκον επάνω στον Σταυρόν
συμβούλους προκομμένους, με πατριωτισμόν,
να βάλωμεν, εις όλα να δίδουν ορισμόν·
οι Νόμοι να 'ν' ο πρώτος και μόνος οδηγός,
και της Πατρίδος ένας να γένη αρχηγός·
γιατί κι η αναρχία ομοιάζει την σκλαβιά·
να ζούμε σαν θηρία είν' πλιο σκληρή φωτιά.
Και τότε, με τα χέρια ψηλά στον ουρανόν,
ας πούμ' απ' την καρδιά μας ετούτα στον Θεόν.

* Σούτζος, Μουρούζης, Πετράκης, Σκαναβής, Γκίκας
και Μαυρογένης: γνωστά πρόσωπα της εποχής,
Φαναριώτες, διερμηνείς και ηγεμόνες, που
θανατώθηκαν ύστερα από εντολή του Σουλτάνου.

Εδώ σηκώνονται οι Πατριώται ορθοί και, υψώνοντας
τας χείρας προς τον ουρανό, κάμνουν τον Όρκον:

«Ω Βασιλεύ του Κόσμου, ορκίζομαι σε Σε,
στην γνώμην των Τυράννων να μην ελθώ ποτέ!
Μήτε να τους δουλεύσω, μήτε να πλανηθώ
εις τα ταξίματά τους, για να παραδοθώ.
Εν όσω ζω στον κόσμο, ο μόνος μου σκοπός,
για να τους αφανίσω, θε να 'ναι σταθερός.
Πιστός εις την Πατρίδα, συντρίβω τον ζυγόν,
αχώριστος για να 'μαι υπό τον στρατηγόν.
Κι αν παραβώ τον όρκον, ν' αστράψ' ο Ουρανός
και να με κατακάψη, να γένω σαν καπνός!»

Ρήγα Βελεστινλή, Απάνθισμα κειμένων,
Βουλή των Ελλήνων

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Πώς παρουσιάζει ο Ρήγας τη ζωή των σκλαβωμένων και γιατί θεωρεί προτιμότερο το θάνατο;
- 2** Ποια εκφραστικά μέσα τονίζουν τον επαναστατικό χαρακτήρα του θούριου; Δώστε από ένα παράδειγμα.
- 3** Ο Ρήγας καλεί τους πατριώτες σε κοινό όρκο με συγκεκριμένες δεσμεύσεις. Πώς οραματίζεται το μέλλον και τι επιθυμεί να πετύχει με αυτές τις δεσμεύσεις; (Μπορείτε να απαντήσετε επικαλούμενοι και άλλες ιστορικές πληροφορίες για την προσωπικότητα και τη δράση του Ρήγα.)

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Συγκεντρώστε υλικό (ύμνους, προκηρύξεις, κείμενα, εικόνες κ.ά.) από τον προεπαναστατικό αγώνα των Ελλήνων, ξεκινώντας από το βιβλίο της Ιστορίας σας. Συγκρίνετε τη διάδοση και την απήχηση που είχαν αυτά στη σκλαβωμένη Ελλάδα, σε σχέση με το θούριο.

Νίκος Εγγονόπουλος,
Ο προπάππος Περραιβός με το κεφάλι του Ρήγα
Φεραίου

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Τώρα

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή Λυρικά, η οποία τυπώθηκε το 1811 στη Βιέννη και γνώρισε μεγάλη διάδοση, όπως αποδεικνύουν οι έντεκα εκδόσεις της στο πρώτο μισό του 19ου αι. Το ανάλαφρο θέμα, η υποκειμενική λυρική διάθεση, η απλή γλώσσα, που έκαναν το ποίημα πολύ αγαπητό στην εποχή του, προκαλούν το ενδιαφέρον ακόμα και στον αναγνώστη της σημερινής εποχής.

Δεν θέλω να ελπίζω,
δεν θέλω να φροντίζω
το μέλλον στην ζωήν.
Το σήμερα προκρίνω,
το αύριο τ' αφήνω
στης τύχης την ροήν.

∞ ∞

Το τ' ύστερα θα γένει
και τι με αναμένει
ποσώς* δεν το φρονώ·
ποτέ δεν τ' αναβάνω,*
γιατί τον νουν μου χάνω
και ματαιοπονώ.

∞ ∞

* ποσώς: καθόλου * αναβάνω: αναφέρω

* ας βουλήσει: ας βουλιάξει

Νικηφόρος Λύτρας,
Γαλατάς σε ώρα ανάπαυσης

Ας γένει ό,τι θέλει,
τελείως δεν με μέλει·
ας πέσει ο ουρανός.
Η γη μας ας βουλήσει*
κι ο ήλιος ας σβήσει
κι ας μείνει σκοτεινός.

☪ ☪

Εγώ ζητώ το τώρα,
και τούτη μόν' την ώρα
οπόσο ημπορώ,
τον Βάκχον* μου ρουφώντας,
τον Έρωτα φιλώντας,
πασχίζω να χαρώ.

☪ ☪

Α. Χριστόπουλος, Λυρικά, Ερμής

* ας βουλήσει: ας βουλιάξει * Βάκχον: Διόνυσος, ο
αρχαίος θεός του κρασιού, το κρασί (συνεκδοχή)

* ας βουλήσει: ας βουλιάξει

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Ποια είναι τα βασικά μορφικά χαρακτηριστικά του ποιήματος και ποια η σύνδεσή τους με τον τίτλο της ποιητικής συλλογής;
- 2** Γιατί ο αφηγητής δε νοιάζεται για το μέλλον και ενδιαφέρεται μόνο για το παρόν; Πώς μπορούμε να τον χαρακτηρίσουμε κρίνοντας από αυτήν τη στάση του;
- 3** Συγκρίνετε τα δύο πρότυπα ζωής που παρουσιάζουν ο Ρήγας και ο Χριστόπουλος.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ♦ Ζωγραφίστε έναν ανθρώπινο τύπο της εποχής μας με ανάλογα χαρακτηριστικά και στάση ζωής με το ποιητικό υποκείμενο του Χριστόπουλου.

ΑΝΩΝΥΜΟΣ

Ο Ρωσσαγγλογάλλος

Το κείμενο του Ρωσσαγγλογάλλου είναι ανώνυμη σάτιρα με κοινωνικές και ηθικές προεκτάσεις, η οποία χρονολογείται γύρω στα 1812. Έχει διαλογική μορφή και απεικονίζει τη θλιβερή κατάσταση που επικρατεί στη σκλαβωμένη Ελλάδα. Το απόσπασμα που ακολουθεί περιλαμβάνει τους 37 πρώτους στίχους. Σε αυτό ο πλασματικός Ρωσσαγγλογάλλος, ένα μείγμα δηλαδή τριών ξένων περιηγητών, συνομιλεί υποκριτικά με ένα πρόσωπο που ονομάζεται Φιλέλληνας, από τον οποίο ζητά να μάθει την αιτία για την άθλια κατάσταση της πατρίδας του.

ΟΛΟΙ

Ειπέ μας, ω φιλέλληνα, πώς φέρτε* την σκλαβίαν
και την απαρηγόρητον των Τούρκων τυραννίαν;
Πώς τες ξυλιές και υβρισμούς
και σιδηροδεσμίαν,*
παίδων, παρθένων, γυναικών
ανήκουστον φθορίαν;*

5 Πώς δε τον καθημερινόν
των συγγενών σας φόνον,
τον άδικον, αναίτιον και χωρίς τινα πόνον;
Δεν είσθ' εσείς απόγονοι εκείνων των Ελλήνων,
των ελευθέρων, των σοφών
και των φιλοπατριδων;

* φέρτε: υποφέρετε * σιδηροδεσμία: αιχμαλωσία, σκλαβιά * ανήκουστος φθορία: μεγάλη σκληρότητα και πολλές καταστροφές, που δύσκολα μπορεί ακόμα και να τις ακούσει κανείς

- 10 Και πώς εκείνοι απέθνησκον διά την ελευθερίαν,
και τώρα εσείς υπόκεισθε εις τέτοιαν τυραννίαν;
Και ποίον γένος, ως εσείς, εστάθη φωτισμένον
εις την σοφίαν, δύναμιν, κι εις όλα ξακουσμένον;
Πώς νυν εκαταστήσατε την λάμπουσαν Ελλάδα!
Βαβαί! ως ένα σκέλεθρον,*
ως σκοτεινήν παστάδα!*
- 15 Ομίλει, φίλτατε Γραικέ, ειπέ μας την αιτίαν
μη κρύψης τίποτες ημών, λύε την απορίαν.

Ο ΦΙΛΕΛΛΗΝ

Ρωσσαγγλογάλλοι,
Ελλάς, και όχι άλλη,
ήτον, ως λέτε, τόσον μεγάλη.

☞ ☞

- 20 Νυν δε αθλία
και αναξία,
επειδή άρχει η αμαθία.

☞ ☞

- 25 Όσ' ημπορούσι
να την ξυπνούσι,
τούτ' εις το χείρον* την οδηγούσι.

☞ ☞

Αυτή στενάζει,
τα τέκνα κράζει,
στο να προκύπτουν όλα προστάζει.

☞ ☞

* σκέλεθρον: σκελετός * παστάδα: νυφικό κρεβάτι
(αλληγορικά) * το χείρον: το χειρότερο

30 Και τότε ελπίζει
ότι κερδίζει·
εκείν' οπού 'χει νυν την φλογίζει.

☪ ☪

Μα τις τολμήσει
μ' αληθή κλίσι*
σ' ελευθερίαν να την κινήση;

☪ ☪

35 Όστις τολμήση
να την ξυπνήση
πάγει στον Άδη* χωρίς τινά κρίσιν.*

☪ ☪

Ανώνυμος, Ο Ρωσσαγγλογάλλος, Πορεία

-
- * κλίσις: πρόθεση * πάγει στον Άδη: θανατώνεται
* κρίσις: δίκη

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Τόσο το ερώτημα όσο και η γενικότερη στάση του Ρωσσαγγλογάλλου συνιστούν ειρωνεία και καταφρόνηση για την Ελλάδα και τους Έλληνες. Σε ποια σημεία του κειμένου και με ποια εκφραστικά μέσα δηλώνεται η ειρωνεία;
- 2 Για ποιο λόγο ο Ρωσσαγγλογάλλος αναφέρεται στο λαμπρό αρχαίο ελληνικό παρελθόν; Ποια στάση κρατά σχετικά με αυτό το θέμα ο Φιλέλληνας;
- 3 Ποιες είναι οι βασικές αιτίες για την άθλια κατάσταση της Ελλάδας, σύμφωνα με το Φιλέλληνα;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Δείτε στο βιβλίο της Ιστορίας (ή αναζητήστε με τη Βοήθεια του καθηγητή σας) χαλκογραφίες του 19ου αι. που αναπαριστούν τη σκλαβωμένη Ελλάδα. Συγκρίνετε αυτές τις αναπαραστάσεις με την περιγραφή της Ελλάδας που μας δίνει ο Φιλέλληνας.

Χαλκογραφία με τη σκλαβωμένη Ελλάδα

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

Ο Παπατρέχας

Το πλασματικό πρόσωπο του Παπατρέχα δημιουργήθη-κε το 1811, όταν ο Αδαμάντιος Κοραής εξέδωσε στο Παρίσι την Α ραψωδία της Ιλιάδας. Ο Παπατρέχας εμφανιζόταν εκεί ως ένας αγράμματος αλλά φιλοπρόοδος παπάς από τη Χίο, ο οποίος περιέβαλε με αγάπη και ενθουσιασμό την προσπάθεια του Κοραή να εκδώσει αρχαία συγγράμματα, με σκοπό να διαφωτίσει και να μορφώσει τους ομοεθνείς του. Το κείμενο αυτό, με το οποίο ο Παπατρέχας εισάγεται ως λογοτεχνικός ήρωας, έχει μορφή διαλογικής επιστολής και αποτελεί τα προλεγόμενα της έκδοσης. Με τον ίδιο τρόπο ο Παπατρέχας επανέρχεται το 1817, όταν ο Κοραής εκδίδει τη Β ραψωδία της Ιλιάδας. Στη νέα εισαγωγή ο Παπατρέχας, όπως θα διαπιστώσετε από το απόσπασμα που ακολουθεί, έχει κατανοήσει την αξία της ελληνικής κληρονομιάς, την οποία με πάθος υπερασπίζεται από τη φθορά του χρόνου και την αρπακτικότητα των ξένων περιηγητών.

Πριν σοφισθή την προγονικήν ημών σοφίαν, περιήρητο τα χωρία της Χίου, να συνευφραίνεται με τους άλλους ιερέας φίλους του· αλλά τώρα, παρά την φιλικήν ταύτην επίσκεψιν, ασχολείται και εις έρευναν παλαιών επιγραφών ελληνικών ή λειψάνων τέχνης αρχαίας οποιωνδήποτε. Αν η επιγραφή ή το λείψανον δύναται να μεταφερθή, το φέρει αυτός εις την Βιβλιοθήκην της πόλεως· αν είναι ολίγον βαρύτερον, μεταχειρίζεται την βοήθειαν των Βολισσινών,* διά να το καταβάση

* **Βολισσινών:** από το Βολισσό, χωριό της Χίου, στο οποίο ζει και δρα ο ιερέας

εις την πόλιν· αν όμως σιμά του βάρους είναι και προσκολλημένον εις την γην, δίδει την είδησιν εις τους πολίτας, διά να γνωρίζωσι καν τον τόπον και ν' αγρυπνώσιν εις την φύλαξιν αυτού. Είχε πρότερον μεγάλην εύνοιαν εις τους Άγγλους, εκ των οποίων εγνώρισε πολλούς περιηγητάς· αφού όμως έμαθεν ότι μας γυμνώνουσι καθημέραν από τα πολύτι-μα της προγονικής δόξης δείγματα και τα μεταφέρουσιν εις την Αγγλίαν, όπου η θέα των γίνεται εις τους λοιπούς Ευρωπαίους δύσκολος, και εις ημάς τους ταλαιπώρους κτήτορας αδύνατος, δεν αρκείται πλέον να τους βλέπη και να τους παρατηρή με ζηλοτυπίαν· αλλ' ευθύς, όταν ακούση Άγγλον επιδημούντα* εις την Χίον, το μηνύει πρώτον εις τους Βολισσινούς, έπειτα πέμπει αποστόλους* εις τα λοιπά χωρία, και εμπνέει εις όλων των κατοίκων τας ψυχάς τόσον φόβον, όσον ήθελεν εμπνεύσειν και παρουσία ληστών. Πώς ήτο δυνατόν, φίλε μου, να κρατήσω τον γέλωτα, όταν με ηρώτησε, με τα σωστά του, αν ήτο δυνατόν να στή-σωμεν εις τα κεραμίδια της Βολισσινής εκκλησίας τηλεγραφικόν όργανον(!) να μηνύη γρηγορώτερα εις όλα τα πέρατα της νήσου τους κινδύνους των κατοίκων.

- Α! μ' έλεγε μίαν των ημερών, αν είχα εξουσίαν!
- Τι ήθελες κάμειν, Δέσποτά μου;
- Να περιέλθω όλην την Ελλάδα, να συναθροίσω όσα ήτο δυνατόν να εύρω αντίγραφα ελληνικά, λιθικάς επιγραφάς και τέχνης λείψανα παντοία, και να τα θησαυρίσω όλα εις την πόλιν μας.
- Και σε το συγχωρούσιν αι άλλαι πόλεις;
- Όλη η Ελλάς σήμερα είναι μία ψυχή και μία πόλις· κανείς από τους όντως φιλογενείς Έλληνας

* **επιδημών:** ξένος που επισκέπτεται τα μέρη

* **απόστολοι:** απεσταλμένοι

δεν στοχάζεται την Χίον ως πόλιν χωριστήν, ἀλλ' ως της μεγάλης και κοινῆς πόλεως τον αρμοδιώτερον τόπον εἰς φυλακὴν* τοιούτων κειμηλίων.

– Ἐπειτα, Δέσποτά μου;

– Ἐπειτα; Εἰς μὲν τοὺς Ἕλληνας ἐντοπίους και ξένους ν' ἀφήνω να τα θεωρώσι δωρεάν· εἰς δε τοὺς ἀλλογενεῖς* να τα δείχνω με πληρωμὴν.

– Ἀλλὰ συγχώρησέ με να σε εἶπω ὅτι μεταβάλλεις το πράγμα εἰς ἐμπορίαν. Ἀλλογενῆς ἤμην κι ἐγὼ εἰς τοὺς Παρισίους, ὅπου εὐρίσκονται πολλὰ τοιαῦτα συναθροισμένα των προγόνων μας κειμήλια· ἀλλὰ το κοινωνικώτατον και φιλανθρωπότατον γένος των Γάλλων εἰς ὅλους ὅλα τα ἐκατάστησε κοινά· ὥστ' εἶναι τόσον εὐκόλον σχεδόν να ἐμβῆς εἰς τὰς Βιβλιοθήκας και τὰ Μουσεία των, ὅσον και εἰς τον ἴδιον σου οἶκον.

– Ἀλλ' οὐδ' ἐγὼ την πληρωμὴν δεν την ζητῶ ως μισθόν.

– Ὡς τι λοιπόν;

– Την ἐπιβάλλω ως ποινὴν δι' ὅσα μας ἐστέρευσαν, και δεν παύουν να μας στερεύωσι καθημέραν. Συγχωρημένη, ἢ μάλλον ἐπαινετὴ ἦταν ἡ ἀχόρταστος ἐπιθυμία να γυμνώνωσι την Ελλάδα ἀπὸ τα καλά της, ἐν ὅσω ἡ Ελλάς ἐκοιμάτο εἰς τον χάλκινον ὕπνον της βαρβαρότητος· διότι τότε δεν μας ἐκλεπταν, ἀλλ' ἐσωζαν ἀπὸ την ἀπαιδευσίαν, ως ἀπὸ Χάρυβδιν, τα σωτηρίας ἀξία κειμήλια των προγόνων μας. Ἐάν τότε κατὰ τύχην ὁ ἀλλογενῆς εὐρίσκεν εἰς τον οἶκον μου ἀντίγραφον Ἑλληνικόν, ἤθελε κάμειν ἔργον ἀξιέπαινον θεραπεύων την τυφλὴν μου αἰσχροκέρδειαν, διὰ να λυτρώσῃ* πράγμα πολύτιμον ἀπὸ τὰς ἀπαιδεύτους χεῖρας

* φυλακὴ: φύλαξη * ἀλλογενῆς: ἀπὸ ἄλλο ἔθνος

* να λυτρώσῃ: να γλιτώσει

ιδικάς μου, και τας έτι πλέον απαιδεύτους της παπαδιάς μου, η οποία μόνα τα καθαρά χαρτία σέβεται, και σχίζει όσα βλέπει γραμμένα, ως άχρηστα πλέον εις γραφήν. Τόση ήτον η τότε δυστυχία του γένους.

Ραφαέλο Τσέκολι, Η Ακρόπολη

– Αλλά και σήμερα, μήπως είμεθ' ευτυχέστεροι;
– Μη βλασφημής, τέκνον μου. Η παιδεία βέβαια είναι μακράν, πολλά μακράν ακόμη, απ' όσον έπρεπε κι εδύνατο να λάβη πλατυσμόν* αλλ' όμως απεκτήσαμεν καν ό,τι προ πεντήκοντα χρόνων μας έλειπε, την αίσθησιν λέγω ότι μας λείπouσι πολλά. Τα γυμνάσια των επιστημών πληθύνονται καθ' ημέραν αι διδασκαλικά καθέδραι ελευθερώνονται από το βάρος της σχολαστικής μωρίας,* και κατέχονται από διδασκάλους σοφούς και ζηλωτάς* του σοφισμού του γένους των από τους ιερωμένους, βλέπεις, πολλοί είναι στολισμένοι με παιδείαν, και αν έμειναν τινές με της αμαθίας

* πλατυσμός: διάδοση, εξάπλωση * σχολαστική μωρία: στενοκεφαλιά * ζηλωταί: ενθουσιώδεις οπαδοί

την λέρα,* ή προθυμούνται να την πλύνωσι, καθώς εγώ, ή πληρώνουσι τα πλουστικά των άλλων. Τι γελάς; Μη μου έφυγε λόγος ανόητος από το στόμα;

– Όχι, Δέσποτά μου· με εύφρανε η προσφυής παραβολή* σου. Λουτρόν αληθώς είναι η παιδεία.

– Και λουτρόν θαυμάσιον οσάκις,* ή από ανάγνωσιν, ή σοφών ανδρών συνομιλίαν, ελευθερωθώ από καμμίαν πρόληψιν, χαίρω ως καθαρισμένος μίαν από τας πολλές μου λέρας. Αλλά δεν ετελείωσα τον λόγον μου. Οι αλλογενείς Ευρωπαίοι, και εξαιρέτως οι σοφοί των περιηγηταί, επληροφορήθησαν από την αυτοψίαν ότι δεν ήσαν αλαζόνος κόμποι* όσα προ ετών τινών έλεγε προς αυτούς είς από τους ημετέρους συμπατριώτας περί της σημερινής καταστάσεως της Ελλάδος. Δεν έπρεπε λοιπόν πλέον να μας αρπάζωσι, με πρόφασιν φυλακής, ό,τι είμεθα καλοί να φυλάζωμεν ημείς. Εξ έναντίας, εχρεωστούσαν, οσάκις ευρίσκουν αντίγραφον εις χείρας αγραμμάτου, να δίδωσι την είδησιν εις τους διδασκάλους και επιτρόπους των επισημότερων γυμνασίων, να το αγοράζωσι και να το αποθέτωσιν εις τόπον ασφαλή. Τούτο και τους αλλογενείς ήθελε δείξειν ότι φυλάσσουν αληθώς εις την καρδίαν την οποίαν επαγγέλλεται το στόμα των φιλοσοφίαν, και ημάς ενισχύσειν βλέποντας ότι μας αντευεργετούσι, δι' όσας έλαβαν μεγάλας ευεργεσίας από τα συγγράμματα των προγόνων μας.

– Πόσας και ποίας;

– Ικανός δεν είμαι να κρίνω πόσας και ποίας ακριβώς· σ' ακούω καθ' ημέραν εγκωμιάζοντα την ευνομίαν,

* λέρα: βρομιά * προσφυής παραβολή: πετυχημένη αλληγορία * οσάκις: κάθε φορά * κόμποι: κομπασμοί, καυχησιές

την σοφίαν, τα έθη και ήθη, με συντομίαν, τον πολιτισμόν της φωτισμένης Ευρώπης, και πιστεύω ότι δεν με απατάς. Εις την γαλλικήν γλώσσαν, ήγουν* την γλώσσαν του πλέον πολιτισμένου ευρωπαϊκού έθνους, δεν είμαι αρκετά δυνατός, ουδ' ανέγνωσ' ακόμη πολλά των βιβλία· από τα ολίγα όμως γνωστά εις εμέ και απ' ολίγας τινάς μεταφράσεις, όσων η ανοστία δεν ίσχυσε ν' αφανίση του πρωτοτύπου το άλας, εσυμπέρανα ότι αληθώς των Ευρωπαίων ο πολιτισμός έκαμε μακροτέρας προόδους· αλλ' εσυμπέρανα και τούτο εν ταυτώ, ότι χωρίς των Ελλήνων την βοήθειαν ο πολιτισμός των εκινδύνευε ν' αργήση εις πολλάς ακόμη εκατονταετηρίδας.

– Πώς τούτο;

– Πώς; Εξεύρεις καλύτερά μου ότι ηφανίσθησαν ελληνικά συγγράμματα πάμπολλα· ερωτώ σε αν η τοιαύτη δυστυχία δεν εδύνατο να είναι βαρυτέρα, ήγουν να αφανισθώσιν όλα και να μη μείνη άλλο, πλην μόνη η ανωφελής μνήμη του ελληνικού ονόματος, ως των Ασσυρίων, των Βαβυλωνίων, των Μήδων, οι οποίοι, εάν ποτέ επολιτίσθησαν, δεν αφήκαν ίχνος πολιτισμού εις την οποίαν εγεννήθησαν κι ετάφησαν γην.

– Των ενδεχομένων ήτο και τόση δυστυχία.

– Τότε, φίλε, όσον καιρόν εδαπάνησαν και όσους κόπους εκοπίασαν οι πρόγονοί μας να υψώσωσι του πολιτισμού τον πύργον, τόσους κόπους εχρεώσται να κοπιάση, και τόσον καιρόν να τρίψη,* έως ν' αναβή εις τον οποίον ευρίσκεται την σήμεραν πολιτισμού βαθμόν η Ευρώπη. Αλλά τώρα τι εσυνέβη; Εκέρδισε και τον καιρόν και τους κόπους, και τους μεταχειρίζεται να υψώνη καθ' ημέραν ανώτερον τον πύργον των Ελλή-

* ήγουν: δηλαδή * να τρίψη: να διατρίψει, να μελετήσει συστηματικά

νων, και να πλατύνη τον Ορίζοντα, δια να ανακαλύψη όσα ήτον αδύνατον να φανερωθώσιν ακόμη εις εκείνους.
– Έμεινε τώρα ν' αναβώμεν και ημείς τον πύργον.
– Όχι μόνον ν' αναβώμεν, αλλά και να τον υψώσωμεν μεγαλύτερον.

A. Κοραής, Ο Παπατρέχας, Ερμής

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Πώς προσπαθεί να περισώσει ο Παπατρέχας την αρχαία ελληνική κληρονομιά της Χίου και τι προτείνει για την καλύτερη προβολή και αξιοποίησή της;
- 2** Σε ποια σημεία του κειμένου και γιατί ο Κοραής προσδίδει κωμικά χαρακτηριστικά στον Παπατρέχα;
- 3** Γιατί ο Παπατρέχας επιθυμεί να πληρώνουν οι ξένοι, για να επισκέπτονται τα Μουσεία των Ελλήνων;
- 4** Πώς αντιμετωπίζει ο συγγραφέας τις ακραίες απόψεις που εκφράζει ο Παπατρέχας για τους ξένους; Ποια επιχειρήματα χρησιμοποιεί, για να τον μεταπείσει;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ♦ Επισκεφθείτε κάποιον αρχαιολογικό χώρο ή μουσείο της περιοχής σας, με σκοπό να βρείτε πληροφορίες για τα αρχαία μνημεία και τα εκθέματα. Ζητήστε επίσης πληροφορίες, όπου αυτό είναι δυνατόν, για την εθνικότητα και τη συμπεριφορά των επισκεπτών.
- ♦ Βρείτε πληροφορίες για τους ξένους περιηγητές που επισκέπτονταν την τουρκοκρατούμενη Ελλάδα. Συζητήστε με τον καθηγητή της Ιστορίας για το ρόλο που έπαιξαν οι εντυπώσεις των ξένων περιηγητών στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης ή της πολιτικής απέναντι στο ελληνικό ζήτημα.

ΛΟΡΔΟΣ ΜΠΑΪΡΟΝ

Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ

Στο πολύστιχο αυτό ποίημα, ο ήρωας περιπλανιέται σαν ένας άλλος Οδυσσέας σε χώρες και τόπους και καταγράφει τις εντυπώσεις του. Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από το δεύτερο Άσμα και αναφέρεται στην επίσκεψή του στην Ελλάδα. Η σύγκριση ανάμεσα στην ένδοξη αρχαιότητα και στον υπόδουλο ελληνισμό προκαλεί στον ποιητή συναισθήματα νοσταλγίας, λύπης και οργής. Το έργο αυτό επηρέασε τους Ευρωπαίους και τους Αμερικανούς και συνέβαλε στην ενίσχυση του φιλελληνισμού, που τόσο βοήθησε την ελληνική επανάσταση. Ο Μπάυρον διέθεσε την περιουσία αλλά και τη ζωή του στον αγώνα για την εθνική μας απελευθέρωση και πέθανε στο Μεσολόγγι το 1824. Στις στροφές που ακολουθούν ο ήρωας ανάμεσα στους στύλους του Ολυμπίου Διός ατενίζει την Ακρόπολη και κάνει πικρές σκέψεις για τη φθορά του χρόνου, αλλά και για τη λεηλασία των μνημείων από το λόρδο Έλγιν.

Εδώ, στην πέτρα τη βαρώ, τώρα ας καθίσω μόνος·
σε μαρμαρένιο κι άσειστον ακόμα στυλοβάτη,
εδώ που ο παντοδύναμος και διαλεχτός σου θρόνος
ήταν, του Κρόνου ω Ολύμπιε γιε, ψάχνοντας δώθε κάτι
πάντα κανείς απ' το κρυφό το μεγαλείο θα βρει.
Ω απίστευτο· μήδε κι αυτό της φαντασίας το μάτι
δεν πλάθει ό,τι με κάματο* λες σβήσαν οι καιροί.
Μα οι στύλοι οι περήφανοι δε θεν απ' το διαβάτη
καν να στενάξει· πάνω τους ο Τούρκος ξαποσταίνει*

* κάματος: κόπος * ξαποσταίνει: ξεκουράζεται

με δίχως έννοια, κι ο Ρωμιός σφυρίζει και διαβαίνει.

Μ' απ' όλους όσους το Ναό κουρσέψαν κει ψηλά,
όπου η Παλλάδα ίσαμε* χτες λημέρευε μονάχη,
πονώντας και μη θέλοντας ν' αφήσει τα στερνά
της δύναμής της λείψανα· σαν ποια πατρίδα νά 'χει
γραφτό ήταν ο υστερότερος στη φαύλην αρπαγή;
Καληδονία,* κοκκίνισε, γιατί είχε μάνα εσένα.
Αγγλία, δόξα σου, που εσύ δεν είχες τέτοια γέννα,
τι δεν αγγίζει ελεύθερο παρά όποιος σκλαβοβγεί.
Και όμως εβιάσαν και έφεραν κάθε ιερό θλιμμένο
πα σε γιαλό πολύν καιρόν αποτροπιασμένα

Οι Πίκτοι* να και σήμερα τι θε ν' αφήσουν χνάρια
περήφανα· ρημάγματα ναούς και Παρθενώνες,
που σεβαστήκαν Βάνδαλοι, Γότθοι, Τουρκιά κι αιώνες.
Ω της Αθήνας τα στερνά παντέρμα απομεινάρια!
Όσοι ν' αρπάξουν σκέφτηκαν απ' τη γαλάζια χώρα,
μοιάζει η καρδιά τους η στεγνή το στέρφο* τους κεφάλι,
στους βράχους της πατρίδας τους

που κόβουν τ' ακρογιάλι.

Και, ωιμέ, προστάτες αχαμνοί*
μπρος στους βωμούς της τώρα,
να, τα παιδιά της, που ο καημός
της μάνας τους σπαράζει
τα σιδερά τους νιώθοντας με πιο πικρό μαράζι.

Τώρα, το κρένει Βρετανός, ποιος το 'λπιζε, στοχάσου,

* ίσαμε: μέχρι * Καληδονία: η σημερινή Σκοτία

* Πίκτοι: Σκοτσέζοι * στέρφος: στείρος

* αχαμνοί: μικροί, ασήμαντοι

πως η Αλβιόνα* έχει χαρές στων Αθηνών το κλάμα.
Μα οι σκλάβοι κι αν τους σπάραξαν,
ωιμέ! με τ' όνομά σου,
μη στην Ευρώπη, είναι ντροπή,
μην πεις το ανόσιο δράμα.

Η ρήγισσα του πέλαγου, η ελεύθερη η Αγγλία,
από τη ματωμένη τους πατρίδα να ξεσπά
τ' απομεινάρια τα στερνά που ανθίζουν στα μνημεία.
Ναι, διαφεντεύτρα ευγενική που ο κόσμος αγαπά,
με χέρι στρίγγλας ρήμαξες συντρίμια, που και χρόνια
και τύραννοι σεβάστηκαν, μ' αγάπη ή ζηλοφθόνια.

Η αιγίδα* σου η θαυματουργή που ξάφνιασε στη στράτα
τον θεριωμένο Αλάριχο,* Παλλάδα,* τι έχει γίνει;
Τι του Πηλέα γίνηκεν ο γιος,* που τον εκράτα
του κάκου ο Άδης σκλάβο του, και που τη μέρα εκείνη
πετάχτη η σκιά του πάνοπλη

στο φως· μη δεν μπορούσε
ξανά ν' αφήσει ο Πλούτωνα* τον ήρωα να βγει,
να σκιάζει* κι άλλον άρπαγα μπροστά στην αρπαγή!
Ω! μπρος στης Στύγας* τις οχθές ανέμελα γυρνούσε
κι αφήκεν απροστάτευτες, τη μαύρη εκείνην ώρα,
μετόπες που διαφέντευεν είκοσι αιώνες τώρα.

Ω! είναι από πέτρα όποιος για σε
δε νιώθει, ωραία Ελλάδα,
ό,τι εραστής όπου θεωρεί μπρος του νεκρή ερωμένη,

* Αλβιόνα: Αγγλία * αιγίδα: δερμάτινη ασπίδα της θεάς Αθηνάς * Αλάριχος: βασιλιάς των Γόθων
* Παλλάδα: Αθηνά * ο γιος του Πηλέα: ο Αχιλλέας
* Πλούτωνα: ο θεός του Κάτω Κόσμου
* να σκιάζει: να τρομάζει * η Στυξ (γεν. Στυγός): ποτάμι του Κάτω Κόσμου

Θεόδωρος Βρυζάκης, Η υποδοχή του Λόρδου Βύρωνα
στο Μεσολόγγι

κι αναίσθητη έχει την καρδιά

που αβούρκωτη* απομένει,
μετόπες, τείχη και βωμούς βλέποντας σκόνη, αράδα
να σου τα γδύνουν Βρετανοί, που θα 'πρεπε ταμένοι
να στέκουν φυλακátορες στα λείψανα τεμένη. *

Ανάθεμά τη τη στιγμή κουρσάροι που αρμενίζαν
απ' το νησί τους, κι έσκιζαν τα στήθη σου ξανά
τα πληγωμένα, αρπάζοντας να παν στα βορινά
και μισητά τους κλίματα, θεούς που ανατριχιάζαν.

∞ ∞

Λ. Μπάυρον,
Τα τραγούδια του για την Ελλάδα,
μτφρ. Στέφανος Μύρτας

* αβούρκωτη: χωρίς δάκρυ

* λείψανα τεμένη: ερείπια ναών

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Στην πρώτη στροφή ο ποιητής κάνει ορισμένες σκέψεις για τους αίτιους της παρακμής των μνημείων. Εντοπίστε τες και σχολιάστε τες.
- 2** Με ποιον τρόπο ο Βύρωνας εκδηλώνει την οργή του για τον Έλγιν;
- 3** Ποια είναι, σύμφωνα με τον ποιητή, η ευθύνη της Βρετανίας για τη λεηλασία των μνημείων του Παρθενώνα;
- 4** Εντοπίστε και σχολιάστε τα στοιχεία που δείχνουν την αρχαιομάθεια του Βύρωνα.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ♦ Μπορούμε να θεωρήσουμε το Βύρωνα ως τον πρώτο υπερασπιστή του ελληνικού αιτήματος για την επιστροφή των κλεμμένων γλυπτών του Παρθενώνα;
- ♦ Πού βρίσκονται σήμερα τα γλυπτά του Παρθενώνα; Αναζητήστε υλικό από τον Τύπο και το διαδίκτυο για την υπόθεση της επιστροφής των Ελγινείων.

Μπάυρον, Τζωρτζ, Γκόρντον, Νόελ, Λόρδος (Λονδίνο 1788–Μεσολόγγι 1824)

Άγγλος λυρικός και σατιρικός ποιητής, φιλέλληνας, σύμβολο της ρομαντικής μελαγχολίας, της επαναστατικής ορμής και της πολιτικής ελευθερίας. Η ζωή του υπήρξε πολυτάραχη αλλά και δημιουργική.

Έγινε διάσημος με το έργο Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ, τη σύνθεση του οποίου άρχισε το 1809 στα Γιάννενα ως φιλοξενούμενος του Αλή Πασά.

Στην Αθήνα έγραψε το 1811 την Κατάρα της Αθηνάς, για να στηλιτεύσει την πράξη του Έλγιν. Ο Μπάυρον

έγραψε ποιητικά και θεατρικά έργα με μεγάλη επιτυχία, αλλά το αριστούργημά του υπήρξε ο Δον Ζουάν (1819-1824), ένα έργο πρωτοποριακό, που αποτυπώνει με λεπτό και καυστικό πνεύμα την εποχή του. Παρόλο που ο ποιητής ανήκει περισσότερο στο κλίμα του ρομαντισμού, ανθολογείται εδώ λόγω του ειδικού θέματος του κειμένου.

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

Παναγιώτης Ζωγράφος,
Η πολιορκία των Αθηνών

Όπως όλα τα αυτοβιογραφικά κείμενα, το απομνημόνευμα βασίζεται στην ταύτιση των προσώπων του συγγραφέα, του αφηγητή και του πρωταγωνιστή της ιστορίας. Στο απομνημόνευμα αναπλάθονται εμπειρίες και συμβάντα που έζησε και μαρτυρεί ο συγγραφέας. Ανάμεσα στα κεντρικά χαρακτηριστικά του είδους είναι η υποκειμενικότητα και η αυτοδικαιωτική πρόθεση, δηλαδή η συστηματική προσπάθεια του αφηγητή να παρουσιάσει το παρελθόν με τρόπο που εξαίρει την προσωπική του συμβολή στα γεγονότα ή γενικότερα δικαιώνει και μνημειώνει την προσωπικότητά του, πάντα από την οπτική γωνία του χρόνου και των περιστάσεων της γραφής του έργου. Έτσι, οι αυτοβιογραφίες και τα απομνημονεύματα χρησιμεύουν ως πολύτιμη ιστορική πηγή όχι μόνο για τις επιμέρους πληροφορίες που περιέχουν, αλλά κυρίως για τη γνώση που μας μεταφέρουν αναφορικά με το πώς οι άνθρωποι μιας ορισμένης κοινωνικής ομάδας και εποχής βιώνουν και ερμηνεύουν τη σχέση τους με την πραγματικότητα της εποχής τους. Παράλληλα όμως

τα απομνημονεύματα συχνά διαθέτουν λογοτεχνικές αρετές που τα καθιστούν αξιόλογα και κάποτε συναρπαστικά αναγνώσματα, πέραν της αξίας τους ως πηγών για την κατανόηση του παρελθόντος.

Στο πλαίσιο του ελληνικού 19ου αιώνα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα απομνημονεύματα ανθρώπων -συχνά αγράμματων- που έλαβαν μέρος στον Αγώνα και έγραψαν τη μαρτυρία τους. Στην κατηγορία αυτή ανήκει το εμβληματικής σημασίας έργο του Μακρυγιάννη, όπως και εκείνα των Θ. Κολοκοτρώνη, Χρ. Περραιβού, Φ. Χρυσανθόπουλου ή Φωτάκου κ.ά. Στην ίδια κατηγορία συμπεριλαμβάνεται το απομνημόνευμα του Παναγή Σκουζέ, ο οποίος επέλεξε να επικεντρωθεί στις δραματικές εμπειρίες που έζησαν οι κάτοικοι της τουρκοκρατούμενης Αθήνας στις τελευταίες δεκαετίες του 18ου αιώνα.

Μια άλλη εξίσου ενδιαφέρουσα κατηγορία αποτελούν τα απομνημονεύματα λόγιων συγγραφέων. Μια διαφορετική όψη της τελευταίας κατηγορίας δηλώνεται από το κείμενο της Ελ. Μουτζάν-Μαρτινέγκου, το μοναδικό γνωστό αυτοβιογραφικό έργο γυναίκας των αρχών του 19ου αιώνα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ

Απομνημονεύματα

Τα Απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη γράφτηκαν από το 1829 ως το 1850, αλλά εκδόθηκαν πολύ αργότερα, ενώ το κύρος του έργου ως τεκμηρίου εθνικής αυτογνωσίας και, παράλληλα, ως πεζογραφικού επιτεύγματος κατοχυρώθηκε στα μέσα του εικοστού αιώνα. Τα αποσπάσματα που επιλέξαμε προέρχονται από την Εισαγωγή και εκφράζουν τις αρχικές προθέσεις και ορισμένες από τις γενικές αντιλήψεις του Μακρυγιάννη που κατευθύνουν το έργο.

1829 Φλεβαρίου 26, Άργος. Είμαι διορισμένος από την κυβέρνηση του Κυβερνήτη Καποδίστρια Γενικός Αρχηγός της Εκτελεστικής δύναμης της Πελοπόννησος και Σπάρτης. Ο σταθμός* μου είναι εδώ εις Άργος. Κάθομαι και αγροικιώμαι* με την Κυβέρνηση, και παντού εις τις επαρχίες μ' αρχές κι αξιωματικούς, και όποτε κάνει χρεία φέρνω και γύρα σε όλα τα μέρη αυτά, διά την γενική ησυχία, και ξακολουθώ τα χρέη μου καθήμενος τον περισσότερον καιρόν εδώ. Και για να μην τρέχω εις τους καφενέδες και σε άλλα τοιούτα, και δεν τα συνηθώ – (ήξερα ολίγον γράψιμον, ότι δεν είχα πάγει εις δάσκαλο από τα αίτια οπού θα ζηγηθώ, μην έχοντας τους τρόπους*) περικαλούσα τον έναν φίλον και τον άλλον και μ' έμαθαν κάτι περισσότερον εδώ εις Άργος, οπού κάθομαι άνεργος.

Αφού λοιπόν καταγίνηκα ένα δυο μήνες να μάθω ετούτα τα γράμματα οπού βλέπετε, εφαντάστηκα

* σταθμός: υπηρεσία * αγροικιώμαι: συνεννοούμαι

* οι τρόποι: τα μέσα

να γράψω τον βίον μου, όσα έπραξα εις την μικρή μου ηλικία και όσα εις την κοινωνία, όταν ήρθα σε ηλικία, και όσα διά την πατρίδα μου, οπού μπήκα εις της Εταιρείας το μυστήριον διά τον αγώνα της λευτεριάς μας και όσα είδα και ξέρω οπού 'γιναν εις τον Αγώνα, και σε όσα κατά δύναμη συμμεθεξα κι εγώ κι έκαμα το χρέος μου, εκείνο οπού μπορούσα. Δεν έπρεπε να έμπω εις αυτό το έργον ένας αγράμματος, να βαρύνω τους τίμιους αναγνώστες και μεγάλους άντρες και σοφούς της κοινωνίας, και να τους βάλω σε βάρος, να τους κινώ την περιέργειά τους και να χάνουν τις πολύτιμες στιγμές εις αυτά.

Γιάννης Ψυχοπαίδης, Το σπασμένο σπαθί
του Μακρυγιάννη

Αφού όμως έλαβα και εγώ ως άνθρωπος αυτήνη την αδυναμία, σας ζητώ συγγνώμη εις το βάρος οπού θα σας δώσω. Αν είμαι τίμιος άνθρωπος, θέλω γράψει την αλήθεια, καθώς έγιναν τα γραφόμενα, οπού θα σημειώσω. Όλοι οι αναγνώστες έχετε χρέος πρώτα να 'ρευνήσετε δια την διαγωγή μου, πώς φέρθηκα εις την κοινωνία και Αγώνα, και αν τιμίως φέρθηκα, βάλετε βάση και εις τα γραφόμενά μου· αν ατίμως φέρθηκα, μην πιστεύετε τίποτας. Και αφού μάθετε ότι φέρθηκα τιμίως και ιδείτε σημειωμένα έγγραφα και απόδειξεις, αρχή και τέλος, από διαφόρους, από κυβέρνησες και από αρχές και από άλλους πολλούς, όθεν χρημάτισα* εγώ με τους αδελφούς μου συναγωνιστάς, οπού μ' αξίωσε ο Θεός να έχω εις την οδηγίαν μου, όλο καλύτερούς μου εις τον αγώνα και εις υπηρεσίες, όθεν διατάχτηκα. [...]

Η πατρίδα του κάθε ανθρώπου και η θρησκεία είναι το παν και πρέπει να θυσιάζει και πατριωτισμόν και να ζει αυτός και οι συγγενείς του ως τίμιοι άνθρωποι εις την κοινωνία. Και τότε λέγονται έθνη, όταν είναι στολισμένα με πατριωτικά αισθήματα· το αναντίον λέγονται παλιόψαθες των εθνών και βάρος της γης. Και διά τούτο, ως πατρίδα γενική του κάθε ενού και έργο των αγώνων του μικρότερου και αδύνατου πολίτη, έχει κι αυτός τα συμφέροντά του εις αυτήνη την πατρίδα, εις αυτήνη την θρησκεία. Δεν πρέπει ο άνθρωπος να βαρύνεται και να αμελεί αυτά· και ο προκομμένος πρέπει να φωνάζει ως προκομμένος την αλήθεια, το ίδιο και ο απλός. Ότι κρικέλα* δεν έχει η γης να την πάρει κανείς εις την πλάτη του, ούτε ο δυνατός ούτε ο αδύνατος· και όταν είναι ο καθείς αδύνατος εις ένα

* **χρημάτισα**: υπηρέτησα

* **κρικέλα**: μεγάλος κρίκος, χαλκάς

πράμα και μόνος του δεν μπορεί να πάρει το βάρος, και παίρνει και τους άλλους και βοηθούν, τότε να μην φαντάζεται να λέγει ο αίτιος* εγώ· να λέγει εμείς. Ότι βάναμε όλοι τις πλάτες, όχι ένας.

Οι άρχοντές μας, οι αρχηγοί μας έγιναν «Εκλαμπρότατοι», έγιναν «Γενναιότατοι», και οι ντόπιοι και οι φερτικοί,* όμως τίποτας δεν τους αναπεύει.* Ήμασταν φτωχοί, εγίναμεν πλούσιοι. Ήταν ο Κιαμίλμπεγης εδώ εις την Πελοπόννησο και οι άλλοι Τούρκοι πλουσιότατοι, έγινε ο Κολοκοτρώνης και οι άλλοι συγγενείς και φίλοι πλούσιοι από γες,* αργαστήρια, μύλους, σπίτια, σταφίδες και άλλα πλούτη των Τούρκων. Όταν ο Κολοκοτρώνης και οι σύντροφοί του ήρθαν από τη Ζάκυνθο, δεν είχαν ούτε πιθαμή γης· τώρα φαίνεται τι έχουν. Το ίδιο και εις τη Ρούμελη. Γκούρας και Μαμούρης, Κριτζώτης, Γριβαίγοι, Στάικος και οι άλλοι, Τζαβελαίγοι και άλλοι πολλοί. Και τι ζητούνε από το Έθνος; Μιλιούνια* ακόμα διά τις μεγάλες δούλεψες.* Και σε αυτά ποτές δεν αναπεύονται· όλο νόμους και φατρίες διά το καλό της πατρίδος, όλο αυτό πασκίζουν. Όσα έπαθε η πατρίς διά τους «νόμους» και το καλό αυτηνών, και όσα παλικάρια σκοτώθηκαν, δεν τα 'παθε η πατρίς εις τον αγώνα των Τούρκων. Κατοικίσαμεν τους κατοίκους μέσα στα σπήλαια και ζούνε με τα θερία, και 'ρημώσαμε τους τόπους και εγίναμε η παραλυσία του κόσμου.

Όλα αυτά μου δώσαν αφορμή να μάθω γράμματα εις τα γεράματα, να τα σημειώσω όλα. Ένας από αυτούς ήμουν και εγώ. Ας γράψει άλλος διά μένα ό,τι

-
- * ο αίτιος: ο υπεύθυνος * φερτικοί: φερτοί, επείσακτοι
* αναπεύει: αρκεί * γες: εκτάσεις γης
* μιλιούνια: εκατομμύρια * δούλεψες: υπηρεσίες

γνωρίζει. Εγώ την αλήθεια θα την ειπώ γυμνή. Ότι έχω το μερίδιό μου· σ' αυτήνη την πατρίδα θα ζήσω εγώ και τα παιδιά μου.

Στρατηγός Μακρυγιάννης,
Απομνημονεύματα, εκδ. Μπάυρον

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Ποιος είναι ο σκοπός των Απομνημονευμάτων, σύμφωνα με τα εισαγωγικά σχόλια του Μακρυγιάννη;
- 2** Ο Μακρυγιάννης αναφέρεται συχνά στα λίγα γράμματα που γνωρίζει. Τι εξυπηρετούν αυτές οι αναφορές; Ποια εντύπωση σχηματίσατε για το χαρακτήρα του, με βάση τη γλώσσα και το ύφος που χρησιμοποιεί;
- 3** «Εγώ την αλήθεια θα την ειπώ γυμνή». Πώς καταλαβαίνετε αυτή την περίφημη φράση του Μακρυγιάννη;
- 4** Με ποιους τρόπους επιχειρεί ο Μακρυγιάννης να κερδίσει την εμπιστοσύνη του αναγνώστη του;
- 5** Δείτε στο διαδίκτυο το πλούσιο υλικό για το Μακρυγιάννη (<http://www.makriyannis.com>). Πλοηγηθείτε στο πλήρες κείμενο των Απομνημονευμάτων και διαβάστε το αναλυτικό βιογραφικό σημείωμα για το Μακρυγιάννη (<http://www.omhros.com/Makr/>).

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Δείτε πίνακες του Παναγιώτη Ζωγράφου που σχεδιάστηκαν από το 1836 ως το 1839 «κατά στοχασμόν, υπαγόρευσιν και δι' ιδίων εξόδων» του Μακρυγιάννη. Δοκιμάστε να συγκρίνετε την τεχνική αυτών των εικαστικών έργων με το συγγραφικό ύφος των Απομνημονευμάτων.

ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΜΟΥΤΖΑΝ – ΜΑΡΤΙΝΕΓΚΟΥ

Αυτοβιογραφία

Η Αυτοβιογραφία της Ζακυνθινής λόγιας Ελισάβετ Μουτζάν - Μαρτινέγκου (1801-1832), μια σημαντική ιστορική μαρτυρία και συγχρόνως το πρώτο αξιόλογο δείγμα γυναικείας γραφής στη νεοελληνική γραμματεία, πρωτοεκδόθηκε το 1881. Τα αποσπάσματα που επιλέξαμε αναφέρονται στην αναζήτηση της ελευθερίας από μια νέα γυναίκα των αρχών του 19ου αιώνα και φανερώνουν την αντίδρασή της στο άκουσμα της είδησης για την επανάσταση του 1821, αλλά και τη συνείδηση του αποκλεισμού της από κάθε μορφή δημιουργικής ζωής και την αγωνία της για την τύχη του πνευματικού της έργου.

ΕΙΣ τούτον τον καιρόν, δηλαδή τη 25 Μαρτίου 1821, την ημέραν του Ευαγγελισμού, έρχεται ο ποτέ* διδάσκαλός μου Θεοδόσιος Δημάδης, και μας κάμνει γνωστόν με πολλήν του χαράν πως οι Γραικοί ανήγειραν* τα όπλα εναντίον των Οθωμανών, πως η Πάτρα και οι πλησίον της χώρες ήδη είχαν σείσει τον ζυγόν της σκλαβιάς, και πως οι επίλοιπες χώρες, κατά την συμφωνίαν ίσως, είχαν τότε καμωμένον το ίδιον, αλλά, ως πλέον μακράν, ακόμη η είδησις δεν ήτον φθασμένη εις την Ζάκυνθον. Ούτως είπεν ο μαύρος,* διότι τέτοια ήτον η φήμη, οπού παρευθύς έτρεξεν.

Εγώ εις τα λόγια του άκουσα* το αίμα μου να ζεσταίνει, επεθύμησα από καρδίας να ήθελεν ημπορώ να ζωστώ άρματα, επεθύμησα από καρδίας να ήθελε

* ποτέ: άλλοτε * ανήγειραν: σήκωσαν

* ο μαύρος: ο δύστυχος * άκουσα: ένιωσα, αισθάνθηκα

ημπορώ να τρέξω διά να δώσω βοήθειαν εις ανθρώπους, όπου δι' άλλο –καθώς εφαινότο– δεν επολεμούσαν, παρά διά θρησκείαν και διά πατρίδα, και διά εκείνην την ποθητήν ελευθερίαν, η οποία, καλώς μεταχειριζομένη, συνηθά να προξενεί την αθανασίαν, την δόξαν, την ευτυχίαν των λαών. Επεθύμησα, είπα, από καρδίας, αλλά εκοίταξα τους τοίχους του σπιτιού, όπου με εκρατούσαν κλεισμένην, εκοίταξα τα μακρά φορέματα της γυναικείας σκλαβιάς και ενθυμήθηκα πως είμαι γυναίκα, και περιπλέον γυναίκα Ζακυνθία, και αναστέναξα, αλλά δεν έλειψα όμως από το να παρακαλέσω τον Ουρανόν διά να ήθελε τους βοηθήσει να νικήσουν, και τοιούτης λογής να αξιωθώ και εγώ η ταλαίπωρος, να ιδώ εις την Ελλάδα επιστρεμμένην την ελευθερίαν και, μαζί με αυτήν, επιστρεμμένας εις τας καθέδρας* τους τας σεμνάς Μούσας, από τας οποίας η τυραννία των Τούρκων τόσον και τόσον καιρόν τας εκρατούσε διωγμένας. [...]

Εγώ εφοβόμουν μεγάλως όλα εκείνα τα κακά, που ημπορούν να συνέβουν εις μίαν υπανδρευμένην, αλλά περισσότερο από όλα εφοβόμουν μεγάλως μην είχε τύχει να πάρω κανένα από εκείνους τους άνδρας, όπου θέλουν να έχουν την γυναίκα τους ωςάν σκλάβα, και την νομίζουν διά κακήν, οπότεν αυτή ωςάν σκλάβα δεν θέλει να φέρεται. Βλέποντας τέλος πάντων και τον αδελφόν μου τοιούτης λογής ενάντιον εις την γνώμην όπου είχα διά το μοναστήρι, εκοινολόγησα,* τόσον εις αυτόν ωςάν και εις τον θείον μου, τον στοχασμόν όπου μου ήλθε διά να υπάγω να ησυχάσω εις εκείνο το μετόχι* μας, όπου εδώ επάνω ήδη εμελέτησα.*

* καθέδρα: έδρα * εκοινολόγησα: ανακοίνωσα

* μετόχι: αγροικία * εδώ επάνω ήδη εμελέτησα: ήδη ανέφερα προηγουμένως

Τούτο το πράγμα εφάνη απαίσιον και εις τους δύο, όθεν εγώ τότε ευρέθηκα εις την μεγαλυτέραν στενοχωρίαν, οπού δύναται να ευρεθεί άνθρωπος εις τον κόσμον. Όχι να υπάγω να ησυχάσω* –διατί δεν ηθέλησαν οι συγγενείς μου– όχι να υπανδρευθώ –διατί εγώ δεν ήθελα– έπρεπε λοιπόν να μείνω διά παντός εις το σπίτι. Διά παντός εις το σπίτι! Α! τούτος ο στοχασμός με έκαμνε να τρομάζω· εγώ έβλεπα καλά πως τούτο το σπίτι εξ αποφάσεως ήθελε μου προξενήσει γλήγορον και κακόν θάνατον. Μέρα και νύκτα κλεισμένη, χωρίς να δύναμαι να πηγαίνω μήτε εις εκκλησίαν, μήτε εις περιδιάβασιν,* χωρίς να έχω την παραμικράν ξεφάντωσιν, χωρίς να έχω πλέον ελπίδα διά να αλλάξω ζωήν, χωρίς να ακούω άλλην ομιλίαν παρά εκείνην του πατρός μου (επειδή ο αδελφός μου και ο θεός μου ή ολίγον ή τίποτε* συνομιλούσαν μαζί με εμάς τες γυναίκες), ο οποίος άλλο δεν έκανε, παρά να λέγει τα πλέον δυστυχησμένα και μελαγχολικά λόγια οπού ποτέ να ειπώθησαν, ήσαν όλα πράγματα, οπού μου έδιναν μίαν μεγαλοτάτην θλίψιν και στενοχωρίαν, πάθη οπού γλήγορα εξ αποφάσεως* έμελλε να με γκρεμίσουν εις το μνήμα.

Τι λοιπόν, έλεγα με τον εαυτόν μου, έχω να αποθάνω, και ν' αποθάνω χωρίς να κάμω καλόν; Χωρίς να εκπληρώσω εκείνο το τέλος,* διά το οποίον βάνει ο θεός τον άνθρωπον εις τον κόσμον; Δυστυχησμένη Ελίζα! Πού είναι τώρα εκείνη η ευτυχεστάτη

* να υπάγω να ησυχάσω: να αποσυρθώ σε ησυχαστήριο, μοναστήρι

* περιδιάβασις: περιπλάνηση, περίπατος

* τίποτε: καθόλου * εξ αποφάσεως: εκούσια

* τέλος: σκοπός

και ενάρετη ζωή, την οποίαν επήγαινες προφθάνοντας με του νοός σου τα μάτια; Και σεις, μαύρα μου συγγράμματα,* που σας αγαπούσα και ήθελα το καλόν σας –ό,τι λογής μία αγαπητή μητέρα το θέλει εις τα τέκνα της– έχετε, κλεισμένα εδώ μέσα που σας έχω, να χορτάσετε την κοιλίαν των σαράκων,* ή έχει κανένα καιρόν ο αδελφός μου να σας εβγάλει και να σας δώσει εις τους δούλους του, δια να σας ξεσχίζουν και να μεταχειρίζονται τα μέλη σας εις τας χρείας* του μαγειρείου; Εγώ αποθνήσκω, αλλά πόσον ο θάνατός μου ήθελε με λυπεί ολιγότερον, αν ίσως ημπορούσα να σας παραδώσω εις κανένα σπουδαίον, εις κανένα που να τιμά, και όχι να καταφρονεί, τα γεννήματα της αγχινοίας*!

Ε. Μουτζάν – Μαρτινέγκου, Αυτοβιογραφία,
Ωκεανίδα

-
- * συγγράμματα: έργα, πραγματείες * σάρακες: σκόροι
 - * εις τας χρείας: για τις ανάγκες
 - * αγχινοια: ευστροφία, πνευματική δραστηριότητα

Χαράλαμπος Παχής,
Κερκυραία κόρη

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** «Και ενθυμήθηκα πως είμαι γυναίκα». Πώς ορίζεται η θέση της γυναίκας στο κείμενο;
- 2** Πώς παρουσιάζονται στο κείμενο οι έννοιες της ελευθερίας και της σκλαβιάς;
- 3** Δοκιμάστε να αναλύσετε την παρομοίωση των «συγγραμμάτων» με παιδιά («γεννήματα της αγχινοίας»), στην κατάληξη του αποσπάσματος. Στη συνέχεια, προσπαθήστε να προσδιορίσετε πώς εννοεί η Μαρτινέγκου «το τέλος, διά το οποίον βάνει ο θεός τον άνθρωπον εις τον κόσμον».
- 4** Σε ποιον αναγνώστη νομίζετε ότι απευθύνεται η Μαρτινέγκου; Τι επιδιώκει να του μεταφέρει;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ♦ Σε συνεργασία με τους καθηγητές της Ιστορίας και της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, συγκεντρώστε στοιχεία για την καθημερινή ζωή, τις δυνατότητες εκπαίδευσης και δημιουργικής έκφρασης μιας νέας γυναίκας στις αρχές του 19ου αιώνα. Πώς κρίνετε τη θέση της και τον περιορισμένο κοινωνικό της ρόλο;

ΠΑΝΑΓΗΣ ΣΚΟΥΖΕΣ

Ο βίος μου

Το χρονικό του Παναγή Σκουζέ (1777-1847) γράφτηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1840 και ιστορεί τα πάθη του ίδιου, της οικογένειάς του, αλλά και των άλλων Αθηναίων, την περίοδο που τυραννούσε την πόλη ο χατζη-Αλής Χασεκής, από το 1772 ως το 1796. Η επιδημία της πανούκλας, ο ξαφνικός θάνατος της μάνας του και η πτώχευση του πατέρα του έκαναν τον εντεκάχρονο Παναγή να διακόψει οριστικά τις σπουδές του, να βρεθεί κρατούμενος στη φυλακή (όμηρος στη θέση του πατέρα του) και, στη συνέχεια, να γίνει για ένα διάστημα υπηρέτης. Συγγενής του Μακρυγιάννη, από τον οποίο ενδεχομένως εμπνεύστηκε και το δικό του αυτοβιογραφικό έργο, ο Σκουζές καταθέτει τη μαρτυρία του με ακέραιο ήθος, εκφραστική λιτότητα και περιγραφική ακρίβεια.

Σπύρος Παπαλουκάς,
Αγόρι με τυράντες

1841. Εν ονόματι Κυρίου θέλω ιστορήσω τον βίον μου εγώ ο ίδιος. Αλλά πρώτον θέλω αρχίσει την αιτία της δυστυχίας των Αθηναίων, ομού και του πατρός μου, οπού ακολούθησε, και η Αθήνα ερήμωσεν και έφυγαν τα τρία πέμπτα των Αθηναίων, οπού επήγαν εις Ανατολήν –εις τα νησιά και λοιπά πλησιόχωρα*– εξαιτίας της μεγάλης τυραννίας του χατζη-Αλή, Χασεκή ονομαζομένου. Θέλω γράψει τα όσα οι γονείς μου μου είπαν μέρος περί του τυράννου, όσα εγώ δεν είδα μήτε ενθυμούμην ως μικρός από τα 1772 έως τα 1784, οπού άρχισα να βλέπω και να ενθυμούμαι τα του τυράννου και των οπαδών του.

Εγώ, ο Παναγής Σκουζές, εγεννήθηκα εις Αθήνα εις τα 1777 από γονείς αυτόχθων* Αθηναίους. Ο πατήρ μου Δημήτριος του Νικολάου Σκουζέ, η μήτηρ μου Σαμαλτάνα θυγατέρα του Θανάση Λιμπέριου–Παναγιωτάτζη. Από οικογένειες και οι δύο τάξης δευτέρας, εκτός από τας 12 οικογενείας των Αθηναίων των αριστοκρατών Κοτζιαμπάσηδων.* Ήτον σχεδόν μιαν οικογένεια από τας 12 οικογενείας, οπού οι αριστοκράτες εφοβούντο ως ευκαταστάτους και με ολίγην παιδείαν. Ο πατήρ μου ήτον την τέχνην σαπονγγής.* Ομοίως ήτον και ο πατήρ της μητρός μου σαπονγγής. Ο δε πατήρ του πατρός μου ήτον έμπορος εις τα προϊόντα του τόπου. Οι γονείς μου ήτον Χριστιανοί Ορθόδοξοι της Ανατολικής Εκκλησίας. Έχαιρον υπόληψη, είχαν κτήματα και χρήματα. Η επιστήμη* του πατρός μου ήταν επικερδής. [...]

Γενομένου τούτου ο πατήρ μου εστεφανώθη την δευτέραν γυναίκαν. Αλλά δεν την ήβρεν ως την πρώτην

* πλησιόχωρα: κοντινά μέρη * αυτόχθων: ντόπιος
* Κοτζιαμπάσηδες: προεστοί * σαπονγγής:
σαπωνοποιός * η επιστήμη: το επάγγελμα

εις καμιάν επιδεξιότητα.* Τότε ο πατήρ μου, από τον θάνατον της μητρός μου, από το θανατικόν οπού ακολούθησε, από την ανάξια γυναίκαν, και από τον ερχομόν του χατζη-Αλή οπού άρχισε την τυραννίαν, την σερμαγήν* του την ετελείωσεν. Το εισόδημα λαδιού το ελάμβανεν ο χατζη-Αλής. Επώλησεν τα κτήματά του, ύστερον μη έχοντας άλλο τι, τον εφυλάκωσαν διά το κατάστιχον,* λεγόμενον τότε δόσιμον τυραννίας. Ήβγεν αυτός από την φυλατζήν* διά να οικονομήσει χρήματα, βάζοντας μένα εις φυλατζήν ως αμανέτι*, υποθήκην. Αλλά τότες ποιος εδάνειζεν; ή ποιος είχεν; Ή, και αν κανένας Χριστιανός είχεν, πώς εκοτούσεν* να δανείσει ή να κάμει καμιάν αγοράν; Εκτός των Οθωμανών, οπού δεν υπόκειντο εις καμιάν τυραννίαν. Αλλά οι Οθωμανοί, μερικοί όπου εσώζοντο,* δεν εδάνειζον, αλλά αγόραζαν κτήματα παρατιμής.* Ο πατήρ μου δεν ημπόρεσε να εξοικονομήσει χρήματα. Κινητά δεν είχεν να πωλήσει. Τα κινητά της μητρός μου του τα είχαν πάρει, ως αντίκρυ φαίνεται. Της μητριάς μου τα ψιλικά της ρουχικά, τα είχαν κλέψει όταν ήβγαμεν εις Χαλάντρι από το θανατικόν (ακόμη και του πατρός μου τα ρουχικά και λοιπά), οπού η πόλις ήτον έρημη –μόνον οι Τούρκοι ήτον εις την πόλιν μεινεσμένοι, οπού δεν εφοβούντο την πανώλην *– και έρημος όντας η πόλις, ένας Τούρκος γείτονάς μας, ντερβίσης Αγάκος, ήμπεν με σκάλαν εις το σπίτι και έκλεψεν όλα, ομού και το

-
- * **επιδεξιότητα:** ικανότητα * **σερμαγή:** κεφάλαιο, απόθεμα χρημάτων * **κατάστιχον:** φόρος (μεταφορικά)
* **φυλατζή:** φυλακή * **αμανέτι:** ενέχυρο
* **εκοτούσεν:** τολμούσε * **εσώζοντο:** διατηρούσαν τα υπάρχοντά τους * **παρατιμής:** φτηνά
* **πανώλης:** πανούκλα, επιδημική αρρώστια

χαλκωματικόν.* Εγώ έμεινα εις φυλακήν μίαν ολόκληρην εβδομάδα. Ο πατήρ μου ήρχετο κάθε αυγή και μου ήφερνεν ολίγον ψωμί και ολίγες ελιές. Εγώ του ήλεγα: πατέρα, πότε θα με βγάλεις από την φυλακήν; Αυτός μου ήλεγεν: παιδί μου, δεν ημπορώ να οικονομήσω χρήματα, και εγώ τι να κάνω δεν ηξεύρω. Εγώ τότες ήμουν χρονών 11 μόλις, η στενοχωρία της φυλατζής, με τσαλαπατούσαν οι άνθρωποι. Μου λέγει ο πατήρ μου: παιδί μου, άλλο δεν στοχάζομαι, να πωλήσω τα ελαιόδεντρα 60, οπού είναι εις Χρυσαιγιώτισσα, της μητρός σου. Αμέ τι άλλο να κάμω; Εγώ του είπα: κάμε να ξεφυλακιστώ. Και έτζι τα πωλεί προς γρόσια τρία και πληρώνει το δόσιμον και με βγάνει.

Έως τότε με είχεν εις το Ελληνικόν σκολείον λεγόμενον, εις τον διδάσκαλον Σαμουήλ Κουβελάνον, και είχα προχωρήσει έως την χρηστοθήθειαν λεγομένην τότε. Αλλ' ο πατήρ μου από την δυστυχίαν με ήβγαλεν λέγοντάς μου ότι η περίστασις μας είναι δεινή, να με βάλλει εις μέρος να παίρνει τίποτες να πληρώνει το χαράτζιον* μου. Έτζι με ήβγαλεν από το σχολείον ηξεύροντας να γράφω μόνον, καθώς και βλέπετε τα παρόντα γράμματα, και μ' εσυμφώνησε τον χρόνον διά γρόσια πέντε, και να με ταγίζει* ο πατέρας μου. Αυτοί ήτον τρεις συντρόφοι: Αντρέας Πεφάνης, Ιωάννης Ζωγράφος, Σπύρος Λιμπέριος–Παναγιωτάτζης, (αδελφός της μητρός μου, από έναν πατέραν όμως). Είχαν αργαστήριον πραγματευτάδικον. Ο καθείς είχεν διά σερμαγήν του από γρόσια 100 μόνον. Ήμουν εις χρέος να παγαίνω εις τα τρία σπίτια να υπηρετώ τον μαΐστρον μου – έτζι τότε έλεγον τους μαστόρους

* χαλκωματικόν: χάλκινα μαγειρικά σκεύη

* χαράτζιον: κεφαλικός φόρος * να με ταγίζει: να με ταΐζει, να με θρέφει

τα παιδιά: μαΐστρο, και την γυναίκα του μαΐστρα. Έως το μεσημέρι υπηρετούσα εις τα σπίτια τας μαΐστρας μου: νερό από την βρύση, σκούπισμα και άλλας υπηρεσίας και τα λοιπά. Ερχόμενος εις το εργαστήριον να με βάζουν να πλέκω γαϊτάνια, σιρίτια* και λοιπά· τότε όσοι επωλούσαν την μανιφατούραν,* οπού λέγομεν σήμερον, έκαμνον και τον καζάση.* Εις όλα αυτά με μεταχειρίζονταν και με την αράδαν, με έστελναν και εμάζευα και ελιές από τα ελαιόδεντρα. Διά πληρωμήν τον χρόνον γρόσια 5. Και κάθα Κυριατζή, τελειωμένου του παζαριού, να παίρνω μανδήλια και λοιπά, να γυρίζω εις τους μαχαλάδες* να πωλώ, και με έθρεφεν ο πατήρ μου – μόλις καμίαν βολά μου εφίλευον οι μαΐστρες μου ολίγα τζίτζιφα* ή ολίγα ξυλοκέρατα.* Το εσπέρας επήγαινα εις το οσπίτιον του πατρός μου να τρώγω. Την αυγήν έπαιρνα το καρτάλιον με το ψωμί μου. Αυτοί δεν με έδιδαν ειμή τα γρόσια 5 τον χρόνον, παπούτζια όσα εκαταλούσα* και ένα άσπρον – τρίτον του παρά – κάθα 15 ημέρες, διά να ξυριστώ. Και ξύλο όταν αυθαδιάζα ή όταν δεν έκαμνα το χρέος μου. Μερικές βολές με τον φάλαγγα* εις τους πόδας.

Επαρομοίως θέλω διηγηθώ και των διδασκάλων την παιδείαν. Άμα ήθελεν παρησιαστεί το παιδί εις το σχολείον και ήτον περασμένος ο καιρός, η πρόχειρος παιδεία ήτον του διδασκάλου του αγριοκαλόγηρου. Είχεν βούρδουλαν λεγόμενον βούνευρον.

* γαϊτάνια, σιρίτια: λεπτά διακοσμητικά κορδόνια

* μανιφατούρα: χειροτεχνικά προϊόντα, ιδίως

υφάσματα * καζάσης: μεταξουργός * μαχαλάς:

γειτονιά * τζίτζιφα: είδος καρπού * ξυλοκέρατα:

χαρούπια * εκαταλούσα: έφθειρα, κατέστρεφα

* φάλαγγας: βασανιστήριο, σωματική ποινή

Ανοίγοντας το ένα χέρι και το άλλο, να τον δίδει από μίαν εις το χέρι και να τον βάζει όρθιον να σταθεί ολίγον με το ένα ποδάρι να κλονίζεται. Αν το σφάλμα ήτον περισσότερο, ένα παιδί μεγαλιότερον τον φταίχτην τον έπαιρνε εις τες πλάτες του, βαστώντας τες δύο χείρες εις τους ώμους του, και ο διδάσκαλος εξύλιζεν εις τους κώλους. Αν ήθελεν του φανεί του διδασκάλου αλλέως, είχαν τον φάλαγγα έτοιμον: του έβαζαν τα δύο πόδια, έστριφταν τον φάλαγγα δύο παιδιά και ο διδάσκαλος έδερνε εις τους πόδες το παιδίον. Πότε έβαζεν δύο παιδιά, από ένα ποδάρι του καθενός. Ο φάλαγγας ήτον ένα ξύλον, από ένα μέτρον έως 6 ρούπια μακριός, με δύο τρύπες έως ένα ρούπι η μία από την άλλην· ένα σκοινί περασμένο, έχοντας δύο κόμβους εις τες άκρες να μην ξεπερνά. Αυτού* έβαζαν τες πόδας και έστριψαν το ξύλον και έσφιγγαν τα πόδια εις τους αστραγάλους αποκάτω και ο διδάσκαλος έδερνε. Πολλά παιδιά από την φωνήν του αγριοδιδασκάλου εκατουριόντο από τον φόβον των, όταν εφώναζεν «βρε θεοκατάρατε» του παιδιού. Εις τα Ελληνικά σχολεία Αθανασίου, Μπενιζελάκη και ύστερον Σαμουήλ Κουβελάνου, ήτον ολιγότερον. Πλην ο φάλαγγας και οι βούρδουλοι δεν έλειπαν και από αυτά.

Π. Σκουζές,
Απομνημονεύματα, Κέδρος

* αυτού: εκεί

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** «Εν ονόματι Κυρίου θέλω ιστορήσω τον βίον μου εγώ ο ίδιος». Σε τι πιστεύετε ότι αποβλέπει η επίκληση του θεού στην αρχή του αυτοβιογραφικού κειμένου;
- 2** Για ποιους λόγους πιστεύετε ότι αυτοβιογραφείται ο Σκουζές; Σε τι αποσκοπεί το κείμενό του;
- 3** Πώς χαρακτηρίζετε τις συνθήκες ζωής και εκπαίδευσης των παιδιών που επικρατούσαν στην προεπαναστατική Αθήνα, όπως περιγράφονται από το Σκουζέ; Ποιοι παράγοντες νομίζετε ότι ευθύνονται γι' αυτές τις συνθήκες;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ♦ Σε συνεργασία με τον καθηγητή της Ιστορίας, συγκεντρώστε στοιχεία για την ανατροφή και την εκπαίδευση των παιδιών στα τέλη του 18ου αιώνα, στην Ευρώπη και στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα.

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΑ ΕΠΤΑΝΗΣΑ

Χαράλαμπος Παχής,
Πρωτομαγιά στην Κέρκυρα
(λεπτομέρεια)

Το 19ο αιώνα στα Επτάνησα έδρασαν σημαντικοί λογοτέχνες, κυρίως στη Ζάκυνθο και την Κέρκυρα, οι περισσότεροι γύρω από τον εθνικό ποιητή Διονύσιο Σολωμό. Με το ποιητικό έργο τους ο Σολωμός και ο Ανδρέας Κάλβος, ο οποίος δεν επηρεάστηκε από το Σολωμό, ανανέωσαν την ελληνική ποίηση, εκφράζοντας το αναγεννητικό πνεύμα των χρόνων της επανάστασης και των πρώτων μετεπαναστατικών δεκαετιών και ανοίγοντας το δρόμο για τη στενή επαφή της νεότερης ελληνικής ποίησης με την ευρωπαϊκή λογοτεχνία (ιδίως την ιταλική).

Η τεχνοτροπία της επτανησιακής ποίησης διακρίνεται από την επίδραση του νεοκλασικισμού και του ρομαντισμού. Το κύριο αισθητικό αίτημα του κλασικισμού (17ος-18ος αι.) ήταν η σύνδεση της νεότερης ευρωπαϊκής λογοτεχνίας με τα πρότυπα και τις αξίες της κλασικής λογοτεχνίας. Αντίθετα, ο ρομαντισμός (πρώτο μισό του 19ου αι.) γενικά βασίστηκε στη ρήξη με το κλασικιστικό ιδεώδες, προβάλλοντας την ανάγκη απελευθέρωσης της φαντασίας και του συναισθήματος.

Οι περισσότεροι Επτανήσιοι ποιητές έγραψαν το έργο τους στη δημοτική, ακολουθώντας το γλωσσικό παράδειγμα του Σολωμού (η πιο σημαντική εξαίρεση ποιητή που έγραψε σε λόγια γλώσσα είναι του Ανδρέα Κάλβου). Με τη σολωμική εκδοχή της ποιητικής γλώσσας, αναπτύχθηκε μια ομοιόμορφη δημοτική, αποκαθαρμένη από τα τοπικιστικά στοιχεία, η οποία δεν αποκλίνει από το λεξιλόγιο και τη μορφολογία της λαϊκής γλώσσας, αλλά και δεν αρνείται τον πλουτισμό της με επιλεγμένα στοιχεία της λόγιας γλώσσας. Λόγω της αισθητικής ποιότητας αλλά και της γλωσσικής οικειότητάς τους πολλά από τα επτανησιακά ποιητικά κείμενα κερδίζουν το ενδιαφέρον και συγκινούν το σημερινό αναγνώστη.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΒΟΣ

Εις Πάργαν

Στις έξι πρώτες στροφές από την ωδή «Εις Πάργαν», που έγραψε ο Κάλβος με αφορμή την παράδοση της Πάργας (βλ. και το ομώνυμο δημοτικό τραγούδι), περιέχονται τα βασικά γνωρίσματα της καλβικής ποίησης: θέμα εμπνευσμένο από τους εθνικούς αγώνες, υψηλός τόνος, κλασική αισθητική, αρχαιοπρεπής γλώσσα και ρητορικά σχήματα. Η ωδή περιέχεται στη συλλογή Λύρα (1824) και ανθολογείται εδώ με την πρωτότυπη ορθογραφική της μορφή.

α´

Σοβαρόν, υψηλόν
δώσε τόνον, ω Λύρα·
λάβε αστραπήν, και ήθος
λάβε νοός, υμνούμεν
ένδοξον έργον.

β´

Διαπρεπή οι αθάνατοι*
έδωσαν των ανθρώπων
και ατίμητα δώρα·
αγάπην, αρετήν,
εύσπλαγχνον στήθος.*

γ´

Αλλά και φρενών πτέρωμα*·

* οι αθάνατοι: οι θεοί

* εύσπλαγχνον_στήθος: ευσπλαχνία, πραότητα

* φρενών πτέρωμα: υψηλό φρόνημα, φιλελευθερισμός

όπως, όταν η τύχη
εις τα κρημνά του βίου*
της αμάξης πλαγίαν
την ορμήν φέρη·

δ´

Ημείς, ως τας κλαγγάς*
εις τα σύννεφα αφίνει
ο μέγας αετός
και εις τα βαθέα λαγκάδια
αφρούς και βράχους·

ε´

Ομοίως υπερπετάξαντες,*
μακράν οπίσω ιδώμεν
την οργήν των τροχών
από τυφλάς ηνίας*
διασυρομένων.*

ς´

Ως αγλαά* τοσαύτα
δώρα δοξολογούνται,
αλλά πολύ αγλαότερον
ο νους οπού αποφεύγει
την δουλωσύνην.

⌘ ⌘

Α. Κάλβος, Ωδαί, Ίκαρος

* κρημνά_του βίου: οι δυσκολίες της ζωής (μεταφορικά)

* κλαγγαί: κραυγές αετού * υπερπετάξαντες:

πετώντας ψηλά * ηνία: χαλινάρια

* διασυρόμενα: παρασυρμένα * αγλαά: λαμπρά

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Ποιο θεωρεί ο ποιητής πολυτιμότερο από τα δώρα που έδωσαν οι θεοί στους ανθρώπους; Αιτιολογήστε την εκτίμησή του.
- 2** Βρείτε την παρομοίωση και αναφερθείτε: α) στα τρία χρονικά στάδια που περιγράφει, β) στις εικόνες που τη συνθέτουν, γ) στη σημασία της.
- 3** Ποιο πρόσωπο χρησιμοποιεί ο ποιητής και γιατί;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ♦ Χωριστείτε σε ομάδες και ερευνήστε ποια δώρα έδωσε ο θεός στον άνθρωπο, σύμφωνα με την αρχαία μυθολογία, το χριστιανισμό ή όποια άλλη θρησκευτική παράδοση γνωρίζετε. Πώς μπορεί να χρησιμοποιήσει ο άνθρωπος αυτά τα δώρα;

Διονύσιος Τσόκος,
Η φυγή από την Πάργα

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Ελεύθεροι Πολιορκημένοι

Στο πρώτο απόσπασμα από το Β' Σχεδιάσμα της ποιητικής σύνθεσης του Διονύσιου Σολωμού **Ελεύθεροι Πολιορκημένοι** αποτυπώνεται η τραγική κατάσταση των κατοίκων και των υπερασπιστών του Μεσολογγίου, που υποφέρουν από την πείνα και την έλλειψη πολεμοφο-δίων. Στο δεύτερο απόσπασμα, που υμνεί τη χαρά της φύσης τον Απρίλη, οι άνθρωποι απουσιάζουν. Στον τελευταίο μόνο στίχο δηλώνεται η δραματική αντίθεση ανάμεσα στην απόφαση των Μεσολογγιτών να θυσιαστούν και στην οργιαστική χαρά της ζωής, που κορυφώνεται δίπλα τους.

I

Άκρα του τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει·
λαλεί πουλί, παίρνει σπυρί,* κι η μάνα το ζηλεύει.
Τα μάτια η πείνα εμαύρισε· στα μάτια η μάνα μνέει*
στέκει ο Σουλιώτης ο καλός παράμερα και κλαίει:
«Έρμο τουφέκι σκοτεινό, τι σ' έχω 'γώ στο χέρι;
οπού συ μου 'γινες βαρύ κι ο Αγαρηνός* το ξέρει».

II

Ο Απρίλης με τον Έρωτα χορεύουν και γελούνε,
κι όσ' άνθια βγαίνουν και καρποί
τόσ' άρματα σε κλειούνε.*

.....

* σπυρί: σπόρος

* μνέει: ορκίζεται

* Αγαρηνός: μωαμεθανός

* κλειούνε: κλείνουν, περικυκλώνουν

Λευκό βουνάκι πρόβατα κινούμενο βελάζει,
και μες στη θάλασσα βαθιά ξαναπετιέται πάλι,
π' ολονυχτίς εσύσμιξε* με τ' ουρανού τα κάλλη.
Και μες στης λίμνης τα νερά, όπ' έφθασε μ' ασπούδα,*
έπαιξε με τον ίσκιο της γαλάζια πεταλούδα,
που ευώδιασε τον ύπνο της μέσα στον άγριο κρίνο·
το σκουληκάκι βρίσκεται σ' ώρα γλυκιά κι εκείνο.
Μάγεμα η φύσις κι όνειρο στην ομορφιά και χάρη·
η μαύρη πέτρα ολόχρυση και το ξερό χορτάρι.
Με χίλιες βρύσες χύνεται, με χίλιες γλώσσες κρένει:*
«Όποιος πεθάνει σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει».

Δ. Σολωμός, Ποιήματα και πεζά, Στιγμή

* εσύσμιξε: έσμιξε, ένωσε * μ' ασπούδα: με σπουδή,
με βιασύνη * κρένει: μιλάει

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Με ποια εκφραστικά μέσα δείχνει ο ποιητής τη δραματική κατάσταση στο πολιορκημένο Μεσολόγγι;
- 2** Στους δύο από τους έξι στίχους του αποσπάσματος ο ποιητής αναφέρεται στη μάνα. Γιατί επιλέγει και πώς αντιμετωπίζει αυτό το πρόσωπο ο ποιητής;
- 3** Ποιο παράπονο εκφράζουν τα λόγια και τα δάκρυα του Σουλιώτη; Ποια συναισθήματα σας δημιουργεί αυτή η εικόνα του πολεμιστή;
- 4** Στο δεύτερο απόσπασμα κυριαρχεί η δραματική αντίθεση ανάμεσα στη φύση και στον άνθρωπο. Τι δηλώνει η αντίθεση αυτή και πώς τη βιώνουν οι πολιορκημένοι του Μεσολογγίου;
- 5** Ποια στοιχεία της φύσης προβάλλονται και με ποια εκφραστικά μέσα τα παρουσιάζει ο ποιητής;

6 Ποιος εκφέρει τον τελευταίο στίχο «Όποιος πεθάνει σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει»; Ποιο νόημα αποκτά αυτή η φωνή για τους πολιορκημένους;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Σε συνεργασία με τον καθηγητή της Ιστορίας, βρείτε ιστορικές πηγές με θέμα την κατάσταση που επικρατούσε στο Μεσολόγγι την εποχή της δεύτερης πολιορκίας του. Αναζητήστε επίσης αντιστοιχίες με τη δοκιμασία και την ψυχολογία των Ελεύθερων Πολιορκημένων του Σολωμού.
- ◆ Ακούστε μελοποιημένα αποσπάσματα από τους Ελεύθερους Πολιορκημένους. Συζητήστε με τον καθηγητή της Μουσικής σχετικά με τη μουσική απόδοση του ποιήματος.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Ο Δήμος και το καριοφίλι του

Το ποίημα αυτό του Βαλαωρίτη αναφέρεται στη γνωστή από τα κλέφτικα δημοτικά τραγούδια συντροφική σχέση του πολεμιστή με τη φύση και το όπλο του. Ο Δήμος προαισθάνεται το τέλος του και ανακοινώνει στα παλικάρια του τις τελευταίες του επιθυμίες. Το ποίημα ανήκει στη συλλογή Μνημόσυνα (1857).

Εγέρασα, μωρές παιδιά. Πενήντα χρόνους κλέφτης τον ύπνο δεν εχόρτασα, και τώρ' αποσταμένος* θέλω να πάω να κοιμηθώ. Εστέρεψ' η καρδιά μου. Βρύση το αίμα το 'χυσα, σταλαματιά δε μένει.

∞ ∞

Θέλω να πάω να κοιμηθώ. Κόψτε κλαρί απ' το λόγκο,* να 'ναι χλωρό και δροσερό, να 'ναι ανθούς γεμάτο, και στρώστε το κρεβάτι μου και βάλτε με να πέσω.

∞ ∞

Ποιος ξέρει απ' το μνήμα μου τι δένδρο θα φυτρώσει! Κι αν ξεφυτρώσει πλάτανος, στον ίσκιο του αποκάτω θα 'ρχονται τα κλεφτόπουλα τ' άρματα να κρεμάνε, να τραγουδούν τα νιάτα μου και την παλικάριά μου. Κι αν κυπαρίσσι όμορφο και μαυροφορεμένο, θα 'ρχονται τα κλεφτόπουλα τα μήλα του να παίρνουν, να πλένουν τες λαβωματιές, το Δήμο να σχωράνε.

∞ ∞

Έφαγ' η φλόγα τ' άρματα, οι χρόνοι την ανδρειά μου. Έρθε κι εμένα η ώρα μου. Παιδιά μου, μη με κλάψτε. Τ' ανδρειωμένου ο θάνατος δίνει ζωή στη νιότη.

* αποσταμένος: κουρασμένος

* λόγκος: δάσος με πυκνούς θάμνους

Σταθείτ' εδώ τριγύρω μου, σταθείτ' εδώ σιμά μου,
τα μάτια να μου κλείσετε, να πάρτε την ευχή μου.
Κι έν' από σας, το νιότερο, ας ανεβεί τη ράχη,
ας πάρει το τουφέκι μου, τ' άξο μου καριοφίλι,
κι ας μου το ρίξει τρεις φορές

και τρεις φορές ας σκούξει:*

«Ο γερο-Δήμος πέθανε, ο γερο-Δήμος πάει».
Θ' αναστενάξ' η λαγκαδιά, θα να βογκήξει ο βράχος,
θα βαργομήσουν* τα στοιχειά, οι βρύσες θα θολώσουν
και τ' αγεράκι του βουνού, οπού περνά δροσάτο,
θα ξεψυχήσει, θα σβηστεί, θα ρίξει τα φτερά του,
για να μην πάρει τη βοή άθελα και τη φέρει
και τηνε μάθει ο Όλυμπος και την ακούσει ο Πίνδος
και λιώσουνε τα χιόνια τους και ξεραθούν οι λόγχοι.

☪ ☪

Τρέχα, παιδί μου, γλήγορα, τρέχα ψηλά στη ράχη
και ρίξε το τουφέκι μου. Στον ύπνο μου επάνω
θέλω για ύστερη φορά ν' ακούσω τη βοή του.

☪ ☪

Έτρεξε το κλεφτόπουλο, σαν να 'τανε ζαρκάδι,
ψηλά στη ράχη του βουνού και τρεις φορές φωνάζει:
«Ο γερο-Δήμος πέθανε, ο γερο-Δήμος πάει».
Κι εκεί που αντιβοούσανε οι βράχοι, τα λαγκάδια,
ρίχνει την πρώτη τουφεκιά, κι έπειτα δευτερώνει.
Στην τρίτη, και την ύστερη, τ' άξο το καριοφίλι
βροντά, μουγκρίζει σαν θεριό, τα σωθικά του ανοίγει,
φεύγει απ' τα χέρια, σέρνεται στο χώμα λαβωμένο,
πέφτει απ' του βράχου τον γκρεμό, χάνεται, πάει, πάει.

☪ ☪

Άκουσ' ο Δήμος τη βοή μες στον βαθύ τον ύπνο·
τ' αχνό του χείλι εγέλασε, εσταύρωσε τα χέρια...

* ας σκούξει: ας φωνάξει δυνατά * θα βαργομήσουν:
θα βαρυγκομήσουν, θα δυσφορήσουν

Ο γερο-Δήμος πέθανε, ο γερο-Δήμος πάει.

∞ ∞

Τ' ανδρειωμένου η ψυχή, του φοβερού του κλέφτη,
με τη βοή του τουφεκιού στα σύγνεφ' απαντιέται,
αδερφικά αγκαλιάζονται, χάνονται, σβηώνται,* πάνε.

∞ ∞

Α. Βαλαωρίτης, Ποιήματα και πεζά, Ίκαρος

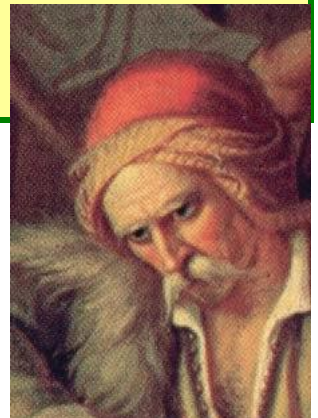
* σβηώνται: σβήνουν

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Πώς περιγράφει ο Δήμος τη ζωή του και γιατί επιθυμεί το θάνατό του;
- 2** Σε ποια σημεία του κειμένου διαφαίνεται η στενή σχέση του πολεμιστή με το τουφέκι του; Αιτιολογήστε τη σχέση αυτή.
- 3** Σχολιάστε το στίχο «Τ' ανδρειωμένου ο θάνατος δίνει ζωή στη νιότη», συσχετίζοντας τη σημασία του με την επιθυμία του Δήμου να μείνει το τουφέκι του στο νεότερο κλεφτόπουλο.
- 4** Βρείτε μορφολογικές και σημασιολογικές απηχήσεις από το δημοτικό τραγούδι.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Σε συνεργασία με τον καθηγητή των Καλλιτεχνικών, βρείτε έργα που απεικονίζουν πολεμιστές με τα όπλα τους, συλλέξτε εικονογραφικό υλικό και οργανώστε στην τάξη σας μια έκθεση.

Θεόδωρος Βρυζάκης,
Το καρπούλι (λεπτομέρεια)

ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

Ο κακός μαθητής

Η περιγραφή ανθρώπινων τύπων ανήκει στο γνωστό από τον 4ο αι. π.Χ. λογοτεχνικό είδος «χαρακτήρες». Ο Λασκαράτος άρχισε τη συγγραφή του αυτή γύρω στα 1880 και το 1886 εξέδωσε στην Κεφαλλονιά συγκεντρωμένους τους χαρακτήρες του με τον τίτλο *Ιδού ο άνθρωπος*. Στο βιβλίο αυτό συνεξετάζονται 126 άνθρωποι τύποι -χαρακτήρες, τους οποίους δημιούργησε ο Λασκαράτος, παρατηρώντας με σατιρική διάθεση τα ήθη και τις αντιλήψεις των συμπατριωτών του.

Εξαιρώ τον μαθητήν του Πανεπιστημίου. Τούτος υποθέτεται ενήλικος, και θαν έχει ακολούθως άλλη γνώση, άλλη διαγωγή. Εννοώ δε τον μαθητήν των κατωτέρων εκπαιδευτηρίων.

Τούτος, ως επί το πλείστον, δεν εννοεί και δεν εκτιμά την αξίαν της μαθήσεως. Πηγαίνει στο σχολεῖον, επειδή εσυνήθισε έως από νήπιο να πηγαίνει· επειδή οι γονεῖς του τότε θέλουνε να εξακολουθεί να πηγαίνει, και επειδή βλέπει που και τ' άλλα παιδιὰ πηγαίνουνε· αλλά στο σχολεῖον του γυρεύει κάθε άλλο, παρά να μάθει. Η κλάση* δι' αυτόν είναι ένα είδος συνεταιρισμού, όπου εντός ολίγου και αυτός συνεταιρίζεται.* Και επειδή σ' εκείνην την ηλικία τα αισθήματα και τα φρονήματα λίγο διαφέρουν μεταξύ των συμμαθητῶν, δεν θ' αργήσουνε συμφωνούντες να εύρουνε πως οι εορτές, και κάθε άλλο που ελευθερώνει από την αηδία του μαθήματος, είναι ευτύχημα, και να συνομόνονται,* διά να υποχρεώνουνε τους καθηγητάς να εορτάζουνε.

* κλάση: τάξη * συνεταιρίζεται: συνεργάζεται με άλλους * συνομόνονται: συνωμοτούν

Δεν φθάνει. Εντός του σχολαστικού* χρόνου τα εκπαιδευτήρια έχουνε διακοπές, κάποτε από πολλές ημέρες, και το καλοκαίρι μίαν από μήνες. Ο δε τοιούτος μαθητής, σ' όλες όσες διακοπές, δεν ανοίγει ποτέ βιβλίο.

Παρομοίως όταν ξημερώνει εορτή, δεν πιάνει μήτε τότε βιβλίο. Και πραγματικώς, τι νόημα ήθελ' έχει η σπουδή του εκείνην την βραδιά, αφού σκοπός της σπουδής του δεν είναι η προκοπή του, αλλά το να μπορέσει να πει το μάθημα, και μάθημα την ακόλουθην ημέρα δεν είναι;

Επειδή δε, πηγαίνοντας εις το σχολείον, μόνος του σκοπός είναι να πει το μάθημα και αν δυνατόν να περάσει, κάθε απάτη προς τον καθηγητήν του είναι χρήσιμη, και τη μεταχειρίζεται προθύμως.

**Γεώργιος Ιακωβίδης,
Παιδική συναυλία**

* σχολαστικός: σχολικός, ιδιωματική λέξη

Εἰς δὲ τὰς προετοιμασίας τοῦ διὰ τὰς ἐξετάσεις τῆς χρονιάς, ὁ κακὸς μαθητὴς, ἀντὶ νὰ βαλθῆι νὰ συνάξῃ μετὰ τὸν νοῦν τοῦ ὅλες τὰς γνώσεις, οὐκ εἰς τὸν σχολαστικὸν χρόνον ἀπόχτησε, καὶ νὰ τὰς οικειοποιήσῃ ἐπὶ τὸν ἑαυτὸν τοῦ διὰ τῆς ἐπανεπιλημμένης μελέτης, ἐτοιμάζει μόνον κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα, ποῦ ἐν καθῆ βιβλίῳ νομίζει πιθανόν νὰ ἐξετασθῆι· καὶ καλεῖ διὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐξετάσεως μαθητὰδες φίλους τοῦ, οἱ οἵτινες στεκόμενοι ὀπίσωθὲ τοῦ τὸν βοηθοῦν κρυφὰ στες ἀποκρίσεις.

Με τούτον τὸν τρόπον ὁ τοιοῦτος μαθητὴς ἐλπίζει νὰ περάσῃ. Ἀν δὲ ἀποτύχῃ, οἱ καθηγηταὶ τὸν ἀδικήσανε!

Ἀλλ' ὁ τοιοῦτος μαθητὴς ἀξαίνει* ἀμαθῆς. Καὶ ὅταν εἰς ἀνδρικήν ἡλικίαν, εἶναι ἀνίκανος καὶ ἀνάξιος διὰ καθῆ ἐργασίαν. Συγκαταλογίζεται* μετὰ τοὺς χυδαίους* καὶ δὲν ἔχει νὰ προσμείνῃ παρὰ τὴν ἀψηφισίαν* τῶν συμπολιτῶν τοῦ.

Α. Λασκαράτος, Ἰδοῦ ὁ ἄνθρωπος, Ἑρμῆς

* **αξαίνει**: μεγαλώνει * **συγκαταλογίζεται**: συναριθμᾶται

* **χυδαῖοι**: ἐδῶ οἱ ἀγράμματοι, ἀνυπόληπτοι

* **αψηφισία**: περιφρόνηση, ἀνυποληψία

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1** Πώς αντιμετωπίζει το σχολείο ο κακός μαθητής και πώς αντιλαμβάνεται τη μαθητική ιδιότητά του;
- 2** Με ποιους τρόπους ο κακός μαθητής προσπαθεί να ξεγελάσει τους καθηγητές και να «περάσει» τις εξετάσεις;
- 3** Ποιες συνέπειες θεωρεί ο Λασκαράτος ότι έχει η ελλιπής παιδεία για το μαθητή;
- 4** Εντοπίστε τα σημεία του κειμένου στα οποία φαίνεται ο σατιρικός χαρακτήρας του και αιτιολογήστε την απάντησή σας.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ♦ Γράψτε ένα σύντομο κείμενο με σκοπό να περιγράψετε τη γενική εικόνα της τάξης σας σχετικά με την επίδοση και τη συμπεριφορά των μαθητών.

ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ

Λήθη

Το ποίημα είναι σονέτο και δημοσιεύτηκε το 1899. Ο Μαβίλης καλοτυχίζει τους νεκρούς, γιατί έχουν πει το νερό της λησμονιάς και δε θυμούνται τα βάσανα της επίγειας ζωής. Παράλληλα τους συγκρίνει με τους ζωντανούς που υποφέρουν, επειδή δεν μπορούν να λησμονήσουν τα αγαπημένα τους πρόσωπα.

Καλότυχοι οι νεκροί, που λησμονάνε
την πικρία της ζωής. Όντας βυθίσει
ο ήλιος και το σούρουπο* ακλουθήσει,
μην τους κλαις, ο καημός σου όσος και να 'ναι!

☪ ☪

Τέτοιαν ώρα οι ψυχές διψούν και πάνε
στης Λησμονιάς την κρουσταλλένια βρύση·
μα βούρκος* το νεράκι θα μαυρίσει,
α στάξει γι' αυτές δάκρυ, όθε αγαπάνε.

☪ ☪

Κι αν πιουν θολό νερό, ξαναθυμούνται,
διαβαίνοντας λιβάδι' απ' ασφοδίλι,*
πόνους παλιούς, που μέσα τους κοιμούνται.

☪ ☪

* σούρουπο: λυκόφως, δύση του ήλιου

* βούρκος: στάσιμο νερό * λιβάδι' απ' ασφοδίλι: μυθολογικός τόπος, όπου ηρεμούν οι νεκροί

Α δεν μπορείς παρά να κλαις το δείλι,*
τους ζωντανούς τα μάτια σου ας θρηνήσουν
θέλουν – μα δε βολεί* να λησμονήσουν

Λ. Μαβίλης, Τα ποιήματα,
Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη

* **δείλι:** δειλινό * **δε βολεί:** δεν μπορούν

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1** Γιατί καλοτυχίζει τους νεκρούς ο ποιητής, ενώ θεωρεί αξιοθρήνητους τους ζωντανούς;
- 2** Ποια μυθολογικά στοιχεία και λαϊκές δοξασίες για τους νεκρούς και τον Κάτω Κόσμο συναντάμε στο ποίημα;
- 3** Ποια αφηγηματικά πρόσωπα χρησιμοποιεί ο ποιητής, όταν αναφέρεται στους νεκρούς και στους ζωντανούς; Σε ποια από τις δύο κατηγορίες δίνει περισσότερη έμφαση και γιατί;
- 4** Βρείτε τους υποθετικούς λόγους του κειμένου και εξηγήστε το περιεχόμενό τους.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Βρείτε στοιχεία για τη ζωτική σημασία του νερού (Βιολογία, Γεωγραφία) και αναζητήστε διάφορους συμβολισμούς του (μύθους, λαϊκές παραδόσεις, λογοτεχνικά κείμενα). Ποιες από τις παραπάνω χρήσεις του νερού πιστεύετε ότι συνδέονται περισσότερο με την ειδική σημασία που αποκτά το νερό της λησμονιάς στο ποίημα του Μαβίλη;

**Μάριος Σπηλιόπουλος,
Μνήμης φυλάκιο**

ΟΙ ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΡΟΜΑΝΤΙΚΟΙ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ιάκωβος Ρίζος,
Στην τaráτσα ή αθηναϊκή βραδιά

Ο ρομαντισμός είναι ένα ευρύ και σύνθετο πλέγμα καλλιτεχνικών αναζητήσεων που παρουσιάζεται στα τέλη του 18ου αι. και κυριαρχεί στην πνευματική ζωή του 19ου αι. σε ολόκληρη την Ευρώπη. Σε επίπεδο ποιητικής, οι ρομαντικοί εκδηλώνουν αδιαφορία για τους κανόνες και τις συμβάσεις της σύνθεσης, διεκδικώντας ελευθερία στην επιλογή θεμάτων και μορφών. Η φαντασία, η ευαισθησία, η πρωτοτυπία, η υπέρβαση των ορίων, η ανίχνευση του μεταφυσικού και η εκμυστήρευση έντονων πόθων και παθών παίρνουν τη θέση της μετριοπάθειας, της επιμελημένης έκφρασης και της λογικής, ενώ η φύση, η μυθολογία, η εθνική και τοπική ιστορία αποτελούν τα προσφιλέστερά τους θέματα. Οι ρομαντικοί προβάλλουν το εγώ ως υπέρτατο εκφραστή αυτού του κόσμου. Κύριο χαρακτηριστικό τους η διχασμένη τους συνείδηση ανάμεσα στην οξεία κοινωνική κριτική και τη μελαγχολική αποξένωση, ανάμεσα στη σύμπραξη με τα επαναστατικά κινήματα της εποχής και στην ανία, που οδηγεί στην

εξιδανίκευση του πρόωρου θανάτου.

Στοιχεία και θέματα από το κλίμα του ευρωπαϊκού ρομαντισμού απαντούν συχνά στο έργο των ποιητών της πρώτης αθηναϊκής (ή φαναριώτικης) σχολής, τα χρονικά όρια της οποίας ορίζονται από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τα 1880. Ωστόσο, και παρά τις σποραδικές εμφανίσεις βυρωνικών εξάρσεων, ο αθηναϊκός ρομαντισμός χαρακτηρίζεται εξ αρχής από την επιδίωξη μορφικής επιμέλειας και θεματικής ευπρέπειας τόσο, ώστε από πολλές απόψεις να μοιάζει συγγενέστερος προς την ποιητική του νεοκλασικισμού ή, όπως έχει υποστηριχτεί, να αποτελεί μια ιδιάζουσα «τοπική» εκδοχή ρομαντικού νεοκλασικισμού. Στο χώρο της πεζογραφίας παράγονται έργα, τα οποία, παρά την περιορισμένη απήχηση που πολλά από αυτά είχαν στην εποχή τους, σήμερα προσελκύουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον από την αντίστοιχη ποιητική παραγωγή.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΟΥΤΣΟΣ

Ο επιστάτης των εθνικών οικοδομών επί Ι. Καποδίστρια

Το σατιρικό ποίημα του Αλέξανδρου Σούτσου τοποθετείται χρονικά, όπως σημειώνεται στον τίτλο της πρώτης έκδοσης, το Μάιο του 1831 και φανερώνει τον τρόπο με τον οποίο η ρομαντική ποίηση παρεμβαίνει στην πολιτική και κοινωνική επικαιρότητα της εποχής της.

Φοίνικες* και ταλαράκια το πουγκί μου κουδουνίζει,
και το στόμα μου σαμπάνιες και ρυζόγαλο μυρίζει·
χαιρετάτε με με σέβας, με βαθύν προσκυνισμόν·
επιστάτης, κύριοί μου, έγινα οικοδομών.

Τερερέμ, λαλά, λαλά·
η δουλειά πάγει* καλά.

Έκτακτε Διοικητή μου, πόσα γρόσια* θησαυρίζεις;
Όσα παίρνω σ' ένα μήνα σ' ένα χρόνο τα κερδίζεις;
Έκτακτα τον μήνα παίρνεις εσύ χίλια... κι ας να μη!
Εγώ παίρνω τρεις χιλιάδες εις την κάθε πιθαμή.

Τερερέμ, λαλά, λαλά·
η δουλειά πάγει καλά.

Η αυτού Πανεξοχότης* μ' αγκαλιάζει κάθε μέρα.
Μα ρημάζω* το Ταμείον; Αλλού βλέπει, βρέχει πέρα,

* φοίνικες: νομίσματα του Καποδίστρια

* πάγει: πηγαίνει, πάει * γρόσια: τουρκικά νομίσματα

* Η αυτού Πανεξοχότης: ο Καποδίστριας

* ρημάζω: ληστεύω

φθάνει μόνον, πουρνό* βράδυ, να τον λέγω εις τ' αυτί
τι φρονεί ο ένας κι άλλος και τι δρόμο περπατεί.

Τερερέμ, λαλά, λαλά·
η δουλειά πάγει καλά.

☪ ☪

Σήμερα το Ναύπλιόν μας η πρωτεύουσά μας είναι·
αύριο θα είναι, λέγουν, αι περίφημαι Αθήναι.

Τότε, γρόσια μιλιούνια* τότε θα θα ξοδευθούν,
και πατόκορφ' απ' εμένα αι Αθήναι θα κτισθούν.

Τερερέμ, λαλά, λαλά·
η δουλειά πάγει καλά.

☪ ☪

Κριματίζει* όποιος λέγει πως εγώ μισώ τα φώτα·*
τα σχολεία, στην τιμή μου, τ' αγαπώ απ' όλα πρώτα·
και πολλές φορές λαχαίνει στ' όνειρό μου να ιδώ
πως οικοδομώ Μουσεία, κι απ' το στρώμα τραγουδώ:

Τερερέμ, λαλά, λαλά·
η δουλειά πάγει καλά.

☪ ☪

Με κολνούνε* οι γυναίκες και γλυκές ματιές με ρίχνουν·
μ' όλες μου τες άσπρες τρίχες

πως μ' ορέγουνται* με δείχνουν·
γαμβρός είμαι όπου πάγω, κι εις το κάθε σπιτικό
ταπεινότατες προτάσεις υπανδρείας αγρικώ.*

Τερερέμ, λαλά, λαλά·
η δουλειά πάγει καλά.

☪ ☪

Λ. Πολίτη, Ποιητική Ανθολογία, τόμ. 4, Δωδώνη

* πουρνό: πρωί * μιλιούνια: εκατομμύρια

* κριματίζει: αμαρτάνει * τα φώτα: γνώσεις, παιδεία

* με κολνούνε: μου κολλούν, με φλερτάρουν

* μ' ορέγουνται: με θέλουν * αγρικώ: ακούω

Ηλίας Κουμετάκης,
Η Ακαδημία της Αθήνας

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Πώς παρουσιάζεται η σχέση Καποδίστρια – επιστάτη;
- 2** Ποια πλεονεκτήματα έχει εξασφαλίσει για τον εαυτό του και για την κοινωνική του θέση ο επιστάτης; Ποιες προβλέψεις κάνει για το μέλλον του;
- 3** Σε ποια σημεία του κειμένου διακρίνεται ειρωνεία; Ποιος και πώς τη χρησιμοποιεί;
- 4** Ο επιστάτης επαναλαμβάνει διαρκώς το αυτοσχέδιο τραγουδάκι του. Πώς ερμηνεύετε το περιεχόμενό του και τι νομίζετε ότι θέλει να δείξει με την επανάληψη αυτή ο ποιητής;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Στο ποίημα είναι έκδηλη η αντιπολιτευτική στάση του Αλ. Σούτσου. Σε συνεργασία με τον καθηγητή της Ιστορίας, βρείτε ιστορικές πηγές και συζητήστε σχετικά με τη δημοσιονομική πολιτική του Καποδίστρια,

με σκοπό να σχηματίσετε μια πληρέστερη εικόνα για τη στάση και το ήθος του Κυβερνήτη. Συγκρίνετε αυτή την εικόνα με την καταγγελτική για τον Καποδίστρια τρίτη στροφή του ποιήματος.

**Διονύσιος Τσόκος,
Η δολοφονία του Καποδίστρια**

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

Η χαρά

Από τα νεανικά ποιήματα του Βασιλειάδη «Η χαρά» (εκδόθηκε το 1866, όταν ο ποιητής ήταν 22 ετών) αναφέρεται με ανάλαφρη διάθεση στις ωραίες στιγμές της νεότητας αλλά και στη μικρή διάρκεια της χαράς.

Είναι* ώραι, στιγμή Παραδείσου,
ότε φάσματα* παύουν θολά
και τα πάντα θεάται* καλά
η ψυχή σου.

∞ ∞

Φεύγει τότε ο νους και η κρίσις·
η καρδιά γλυκύθυμος* ζει
και μ' αυτήν εορτάζει μαζί
όλ' η Φύσις.

∞ ∞

Πλημμυρίς αισθημάτων ωραίων
αναπάλλει* το στήθος γλυκύ
και καλείσαι και είσαι εκεί,
Ανακρέων.*

∞ ∞

-
- * **είναι**: υπάρχουν * **φάσματα**: οράματα, φαντάσματα
* **θεάται**: βλέπει * **γλυκύθυμος**: με χαρούμενα
αισθήματα * **αναπάλλει**: δονείται
* **Ανακρέων**: λυρικός ποιητής (μέσα του 6ου αι. π.Χ.)

Η νεότης λαμπρά σε ποτίζει
θείον νέκταρ αφάτου* χαράς
και των πόθων ευώδης* βορράς
παιανίζει.*

☪ ☪

Η ψυχή αναλύετ' εις μύρον,*
και θανάτους, θεούς λησμονείς
και μεθύσκεις εντός ηδονής
ως ονείρων.

☪ ☪

Σταματά η ζωή παραφόρως
ευθυμούσα φαιδρά, ως ευρών
σταματά πρόσχαρης θησαυρόν
οδοιπόρος.

☪ ☪

Πλην, πριν έτι* καλώς εννοήσω
ότι έχαιρον, φεύγ' η χαρά!
Φευ! καθώς αστραπή τις περά...*
Πώς θα ζήσω;

☪ ☪

Η χαρά μας εδώ η βραχεία
αντανάκλασις είναι αυτής,
ην συ άνω, Θεέ μου, κρατείς;
Φαντασία...

☪ ☪

* άφατος: ανείπωτος * ευώδης: ευωδιαστός,
μοσχομυριστός * παιανίζει: ψέλνει θριαμβικούς
ύμνους (παιάνες) * μύρον: ευωδιά
* έτι: ακόμη * περά: περνά, διέρχεται

Την χαράν – θεωρώ ειρωνείαν·
μετά μέλιτος γεύσιν πολλήν
τα λοιπά ανευρίσκεις χολήν*
και ανίαν.

Λ. Πολίτη, Ποιητική Ανθολογία, τόμ. 4, Δωδώνη

* χολή: πίκρα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Πώς ορίζεται και πώς εκδηλώνεται το αίσθημα της χαράς στο ποίημα;
- 2** Γιατί ο ποιητής θεωρεί τη χαρά ειρωνεία και πώς χαρακτηρίζεται το αντίθετο της χαράς στο ποίημα;
- 3** Γιατί πιστεύετε ότι ο ποιητής επικεντρώνεται στην περιγραφή των στιγμών που είναι σπάνιες και διαρκούν ελάχιστα, και όχι εκείνων που –όπως ο ίδιος διαπιστώνει– κυριαρχούν στη ζωή του ανθρώπου;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Δείτε την πλούσια συλλογή από έργα του Άγγλου ρομαντικού ζωγράφου J.M.W. Turner (1775-1851) στο διαδίκτυο, στις σελίδες της Tate Gallery (<http://www.tate.org.uk>), της Εθνικής Πινακοθήκης του Λονδίνου (<http://www.nationalgallery.org.uk>) και του Διαδικτυακού Μουσείου στο Παρίσι (<http://www.ibiblio.org/wm/paint/auth/turner>). Εντοπίστε τους πίνακες που, κατά τη γνώμη σας, αποδίδουν ακριβέστερα τα συναισθήματα που μεταφέρει το ποίημα του Βασιλειάδη και αιτιολογήστε τη μεταξύ τους σύνδεση.

Γκολφίνος, Μικρός κηπουρός - καλοκαίρι στο Βέλο

ΣΑΜΙΟΥΕΛ Τ. ΚΟΛΕΡΙΤΖ

Δουλειά χωρίς ελπίδα

Γραμμένο στις 21 Φεβρουαρίου του 1825, όπως δηλώνει ο υπότιτλος του πρωτοτύπου, το ποίημα του Κόλεριτζ εκφράζει με χαρακτηριστικό τρόπο ορισμένες από τις κυριότερες όψεις της ρομαντικής διάθεσης, όπως είναι η μυθοποίηση του εγώ, η αποξένωση, η ανία κ.ά.

Όλα δουλεύουν στην πλάση.

Για δες: τα μελίτσια βουίζουν,
απ' τις φωλιές τους οι σάλιαγκοι*

βγήκαν στρουθιά* φτερουγίζουν.

Και να που κι ο γέρος χειμώνας

κι αυτός στο γαλάζιο του απείρου
έχει στα μάτια του, κάτι σαν φως ανοιξιάτικου ονείρου.

Μόνος εγώ μέσα σ' όλα με δίχως δουλειά τριγυρνάω,
κι ούτ' αγαπώ, κι ούτε μέλι τρυγώ,

κι ούτε πια τραγουδάω.

☞ ☞

Κι όμως γνωρίζω κάτι άγνωστους

όχτους* που αμάραντ'* ανθίζουν,
ξέρω κρυμμένες πηγές που

το νέκταρ σε ρυάκια σκορπίζουν.

Για άλλους αμάραντ', αλίμονο

γι' άλλους αν θέλετ' ανθίστε·

όχι! για με μην ανθίστε. Μακριά μου ρυάκια κυλήστε·

μ' έν' αστεφάνωτο μέτωπο φεύγω, με χείλη φρυγμένα,*

* σάλιαγκοι: σαλιγκάρια * στρουθιά: σπουργίτια

* όχτοι: όχθες * αμάραντα: φυτά που δε μαραίνονται

* φρυγμένα: κατάξερα

κι αν με ρωτάς ποιος με πνίγει

καημός, άκου τούτο από μένα:
δίχως ελπίδα η δουλειά νέκταρ μέσα σε κόσκινο χύνει,
και δίχως κάποιο σκοπό η ελπίδα δε ζει μήτ' εκείνη.

∞ ∞

μτφρ. Λάμπρος Πορφύρας

Ανθολογία της ευρωπαϊκής
και αμερικανικής ποιήσεως,
επιμέλεια Κλ. Β. Παράσχος, Συμεωνίδης

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Πώς σχετίζεται ο αφηγητής με τη φύση/πλάση που τον περιβάλλει; Πώς θα χαρακτηρίζατε τη συναισθηματική του διάθεση και σε ποια κατάσταση της φύσης νομίζετε ότι αυτή ανταποκρίνεται;
- 2** Τι σημαίνει η έννοια «δουλειά» στο ποίημα; Ποια ακριβώς είναι η «δουλειά» του αφηγητή;
- 3** Τι συμβολίζουν οι «άγνωστοι όχθοι» και οι «κρυμμένες πηγές»; Γιατί ο αφηγητής τα αποδιώχνει, αν και τα «γνωρίζει»;
- 4** Τι σημαίνουν οι φράσεις «αστεφάνωτο μέτωπο» και «χείλη φρυγμένα»; Τι δηλώνουν για τον αφηγητή;
- 5** Εξηγήστε το τελευταίο δίστιχο του ποιήματος και αιτιολογήστε γιατί αρνείται να «δουλέψει» ο αφηγητής.
- 6** Δείτε την ειδική ιστοσελίδα που έχει δημιουργηθεί για το συγκεκριμένο ποίημα του Κόλεριτζ στο διαδίκτυο, από φοιτητές του Πανεπιστημίου του Μαϊάμι, στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.orgs.muohio.edu/anthologies/bijou/sonnheim/welcome.htm>.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Εξετάστε την έννοια της εργασίας στη φύση (Φυσική, Βιολογία) και στην κοινωνική ζωή (Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Επαγγελματικός Προσανατολισμός), με σκοπό να αιτιολογήσετε την αναγκαιότητα ή μη της εργασίας για τη συνέχιση της ζωής.

Σάμιουελ Τ. Κόλεριτζ (1772-1834)

Άγγλος ρομαντικός ποιητής και κριτικός της λογοτεχνίας. Ως φοιτητής στο Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ εμπνεύστηκε, μαζί με το Ρόμπερτ Σάουθεϋ, το ουτοπικό ιδεώδες της Παντισοκρατίας, το οποίο σχεδίαζαν να εφαρμόσουν με την ίδρυση μιας κοινοβιακής κοινότητας στην Αμερική. Η δημοσίευση των Ποιημάτων του (1797) και κυρίως, σε συνεργασία με το Γουίλιαμ Γουέρντσγουερθ, της συλλογής Λυρικές Μπαλάντες (1798) κατοχύρωσε από νωρίς τη φήμη του ως κορυφαίου εκπροσώπου του ευρωπαϊκού ρομαντισμού, ενώ το κριτικό του κύρος θεμελιώθηκε με την έκδοση της Λογοτεχνικής Βιογραφίας το 1817.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

Ο ζωγράφος

Ο ζωγράφος το δεύτερο μυθιστόρημα του γεωπόνου Γρ. Παλαιολόγου (1794-1844), εκδόθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1842. Το έργο, ένα από τα καλύτερα δείγματα της πεζογραφίας των μέσων του 19ου αι., παρουσιάζει με σατιρική και κριτική διάθεση τις παρατηρήσεις και εμπειρίες του νεαρού Φιλάρету, ο οποίος έρχεται από την επαρχία για να σταδιοδρομήσει στην Αθήνα του 1837, τρία μόλις χρόνια ύστερα από την ανακήρυξη της πόλης των 20.000 περίπου κατοίκων σε πρωτεύουσα του ελληνικού βασιλείου. Το απόσπασμα που επιλέξαμε παρουσιάζει το μονόλογο της σαραντάχρονης εξαδέλφης του Φιλάρету, Σεβαστής, η οποία είχε πρόσφατα χηρεύσει, ένα μήνα μετά το γάμο της με τον ηλικιωμένο Καραμπουγιουκλή-Μελανομυστακίδη.

Η Σεβαστή, παρηκολουθημένη από τα κυνάρια* της, ώρμησεν επάνω μου και εφήρμοσεν εις τας παρειάς* μου μισήν δωδεκάδα παχέων φιλημάτων, πριν ακόμη συνέλθω από τον τρόπον, τον οποίον μοι επροξένησεν ο πλησιασμός αυτού του γελοιογραφικώς ενδεδυμένου και καταφχιασιδωμένου γραϊδίου. Παρατηρήσασα δε την έκπληξίν μου, δεν μ' εγνώρισες, λέγει, ως φαίνεται, εξαδέλφε· έχεις δίκαιον· είναι τόσοι χρόνοι αφούδεν μας είδες· αι γυναίκες γηράσκουν... μεγαλύνουν θα ειπώ ογλήγορα, μάλιστα όταν υποφέρουν τόσα βάσανα, καθώς εγώ. Το ηξεύρεις ότι εντός ενός μηνός υπανδρεύθην και εχήρευσα; Α! ο μακαρίτης δεν ήτον

* **κυνάρια**: σκυλάκια * **παρειά**: μάγουλο

άνθρωπος διά να ζήση πολύν καιρόν με γυναίκα· αλλά τι να κάμης την υπερηφάνειαν της μητρός μου και την φιλαργυρίαν του ανήρ της. Να μη φθάση μία νέα να χάση τον πατέρα της· εάν έζη ο παπάκας μου, ήθελα προ πολλού υπανδρευθή και ήθελα είμαι από τας μετρημένας* αρχόντισσας. Πταίω όμως και εγώ ολίγον διότι όταν ήμην νέα, δηλαδή νεωτέρα, δεν με ήρεσκον εύκολα οι άνδρες· όθεν επί τέλους απεφάσισα να συζευχθώ τον Κύριον Μελανομυστακίδη, ο οποίος τρεις φορές έπεσε να πνιγή εξαιτίας μου.

- Πώς τον ωνομάσετε;

- Μελανομυστακίδη θα ειπή υιός του Μαυρομουστακά, και μετεφράσθη από το τουρκικόν καραμπουγιουκλής· ούτως ωνομάζετο ο μακαρίτης εις την πατρίδα του, τας Κυδωνίας. Είχε προκοπήν πολλήν και ευαισθησίαν αλλ' ήτον πάρα πολύ ώριμος, και δεν εσυμβιβάζοντο αι θερμοκρασίαι μας, δηλαδή αι ιδιοσυγκρασίαι μας. Εγώ όμως κατά χρέος τον ηγάπων, και τον ελυπήθην πολύ, όταν απέθανεν· υγείαν έχεις ελαφριάν! (αντί του γαίαν έχεις ελαφράν).

Ειπέ με, πότε ήλθες; Τι γίνεται ο πατήρ σου; Δεν θα έλθη και αυτός να λάβη κανέν υπουργήμα;* Δεν ταιριάζει διόλου εις εξάδελφον Συμβούλου της Επικρατείας να καταγίνεται με άροτρας και βοός. Όταν γίνεται τις πίτυρον, τον τρώγουν οι χοίροι, καθώς λέγει η μαμά μου. Ελπίζω ότι η ευγενεία σου θα έμβης πλέον εις τα πολιτικά και θα σ' έχωμεν εις την Πρωτεύουσαν. Ημείς εδώ διασκεδάζομεν a merveille (θαυμάσια): χοροί εις την αυλήν, κονσέρτα, δηλαδή αρμονίαι εις τας πρεσβείας, κωμωδίαι εις το παλάτι, συναναστροφαί εκλεκταί, μετ' ολίγον θέατρον, ζωή θαυμασία!

* από τας μετρημένας: από τις λίγες

* υπουργήμα: δημόσιο αξίωμα, ανώτερη θέση

Αμή, δεν θα με φιλήσης και συ, εξάδελφε; Τώρα δεν είμεθα εις τον πρωτινόν καιρόν. Οι εξάδελφοι και αι εξαδέλφαι μέχρι τρίτου βαθμού, κατ' ευθείαν και πλαγίαν γραμμήν, ημπορούν να φιληθούν σήμερον εξαίρετα, χωρίς να παρεξηγηθή. Αυτό είναι μάλιστα *de bon ton*.^{*} Η επανάστασις, εάν δεν μας έκαμεν άλλο καλόν, μας εξεσκούριασεν ολίγον. Σήμερον οι νέοι ημπορούν *sans facon*^{*} ν' αυλίζουν^{*} τας νέας, όταν δηλαδή έχουν σκοπόν νόμιμον, διά να σπουδάση και να γνωρίση ο εις τον χαρακτήρα του άλλου. Όχι καθώς εις τον καιρόν μου, ότε δεν άφηναν οι γονείς τον γαμβρόν να ομιλήση κατ' ιδίαν την νύμφην, παρά μετά τον γάμον. Σήμερον ο αρραβωνιαστικός εβγάλλει *brazzo*^{*} την αρραβωνιαστικήν του εις τον περίπατον, την διασκεδάζει κατ' ιδίαν με την άμαξαν, την υπάγει εις το θέατρον. Αι γυναίκες, εν γένει, δεν βλέπουν τους άνδρας καθώς πρώτα από τα καφάσια,^{*} ως αι Οθωμανίδες και αι Αρμένισσαι. Συνομιλούν, συναναστρέφονται, συμπαίζουν, συνδιασκεδάζουν τα δύο γένη, πλασθέντα το εν διά το άλλο, καθώς λέγει ο αδελφός μου.

Ωραίον πράγμα είναι η ελευθερία. Ο Θεός αναπαύσαι την ψυχήν του, όστις την εφεύρε! Τώρα μάλιστα λέγουν ότι θα χειροτονηθούν Κόμητες, Μαρκέζοι^{*} και Πρίγκιπες Ελληνικοί. Τι ευχαρίστησις να είναι τινάς Πριγκιπέσα της Κορίνθου, χάριν λόγου, ή Κοντέσα του Άργους· ας είναι δα και Βαρωνέσα της Τριπολιτσάς, ή και Μαρκέζα της Καρίταινας. Ζήτω η ελευθερία!

^{*} *de bon ton*: καλόγουστο ^{*} *sans facon*: χωρίς να τηρούν τους τύπους ^{*} αυλίζω: φλερτάρω, κάνω κόρτε (ξενισμός) ^{*} *brazzo*: αγκαζέ ^{*} καφάσια: καφασωτά, ξύλινες δικτυωτές καλύπτρες παραθύρων ^{*} Μαρκέζος, Μαρκέζα: Μαρκήσιος, Μαρκησία

Εγώ δεν μεταϋπανδρεύομαι, πριν γίνουν αι νέαι αύται χειροτονίαι· διότι καθείς έχει την φιλοτιμίαν του· ελπίζω δε ότι θα προτιμηθούν οι καταγόμενοι από ευγενείς και δεν θα δώσουν τους τίτλους τούτους, απλώς και ως έτυχεν, εις πλοιάρχους, στρατιωτικούς και εμπόρους.

Ηξεύρεις ότι ο πατήρ μου είναι μέγας και πολύς; Ο Βασιλεύς τον έχει εις φρικτήν υπόληψιν· τον προσκαλεί συχνά εις το γεύμα, και με αυτόν περισσότερον συνομιλεί εις τους χορούς. Η Βασίλισσα πάλιν τον ερωτά πάντοτε περί της υγείας μας· διότι ηξεύρει ότι η μήτηρ της μήτηρ μου είχε πατήρ Πρίγκιπον. Αυτάς τας ημέρας θα λάβωμεν επιμίσθιον και σταυρόν. Το Ύψος του* το υπεσχέθη με το μεγαλειότατον στόμα του, όταν ο πατήρ μου τον επέιασεν από τον βραχίων, διά να τον ανεβάση εις την άμαξαν εξερχόμενον από το Συμβούλιον. Ίδρωσεν ο θείος σου, έως να καταπείση τους άλλους Συμβούλους να παραδεχθούν τον νόμον. Έχομεν

Περικλής Πανταζής,
Κυρία στον καθρέφτη με βεντάλια

μερικούς από αυτούς, όπου δεν γνωρίζουν από το εν
ως τα δύο, και θέλουν και αυτοί per dio* να τους
πληρώση το Κράτος του* το ενοίκιον, καθώς ημάς.
«Ίσια κεράτσα παπαδιά, ίσια κεράτσα ράφταινα». Δεν
ηξεύρεις πόσον καλός είναι ο Βασιλεύς μας· χορεύει και
χαιρετά ως άγγελος· δεν θέλει καμίαν Κυρίαν να
παραπονέση· όλας τας ομιλεί και με όλας σχεδόν
χορεύει· σχεδόν λέγω, διότι εγώ δεν έλαβα αυτήν την
τιμήν ακόμη, αν και πολλάκις μ' εζήτησεν αλλ' ο
Ευταξίας* με φθονεί και τον παρουσιάζει τας ευνοουμέ-
νας του. Ας είναι· εγώ τον Βασιλέα μας, καθώς όλοι οι
Έλληνες, τον σέβομαι και τον αγαπώ πολύ, και
μακαρίζω την τύχην της Βασίλισσας.

Δεν είναι εύμορφα τα σκυλάκια μου, εξάδελφε;
Ηξεύρουν πολλές τέχνας. ονομάζονται Αμούρ και
Βενιούς· εγώ τα έδωκα αυτά τα ονόματα· είναι γαλλικά:
το ένα θα ειπή Έρωτας και το άλλο Αφροδίτη. Εγώ
έμαθα προπέρυσι τα Γαλλικά και τα Ιταλικά. Τι ωραία
γλώσσα και ήμεροι! καθώς και τα έθνη των. Ως και τα
ρήματά των αρχίζουν από το aimer* και amare,* ενώ το
εδικόν μας τύπτω, τύπτεις, τύπτει αγριεύει τον άνθρω-
πον. Κι ενώ εκείνοι με την αγάπην μανθάνουν τα
γράμματα, ημείς με τους δαρμούς, καθώς ο πρώτος
διδάσκαλός μου, όστις, ζητών να βάλη εις πράξιν το
ρήμα επί της πλάτης μου, μ' αηδίασεν από τα Ελληνικά
και, εξ αιτίας του, έμεινα μέχρι προ ολίγου τυφλή.

Τώρα όμως άνοιξα καλά τα μάτια μου. Γνωρίζω
προς τούτοις την ιστορίαν, την γεωγραφίαν και την
μυθολογίαν, η οποία έχει παράξενα και αστεία

* Το 'Υψος του, το Κράτος του: Η Αυτού Υψηλότης
(ξενισμοί) * per dio: στο όνομα του θεού

* ο Ευταξίας: ο επιμελητής της τάξης στο χορό

* aimer, amare: αγαπώ (γαλλικά, λατινικά)

πράγματα. Εκείνος ο Δίας δεν υποφέρεται· πόσα φαρμάκια επότισε την αθλίαν Ήραν! Να ήμην εις τον τόπον της, ήθελα χωρίσει ή φονεύσει τοιούτον άπιστον σύζυγον. Θα ειπής ότι ήτον Θεός· αλλ' επειδή εφόρει όταν ήθελε σάρκα, την σαρξ ημπορεί να τιμωρήση τινάς όταν ατακτή. Αμή, την ωραιότεραν Θεάν διατί να υπανδρεύση ο Ζέας με τον άσχημον και κονιορτισμένον σιδηρουργόν; Ως φαίνεται και εις τους ουρανούς, καθώς εις την γην, θυσιάζουν οι γονείς τας κόρας των εις κακόμοιρους άνδρας! Έπειτα παραπονούνται και οργίζονται, όταν ζητούμεν ν' αποζημιωθώμεν οπωσούν* και ημείς αι θνηταί, καθώς η αθάνατος Αφροδίτη. Ο χωλός Ήφαιστος ήτον ζηλότυπος, καθώς όλοι οι ημισεροί* άνδρες· αλλ' η πονηρά γυνή του τον έπαιξε πολλάς φέστας.*

Δεν ζηλεύεις, εξαδέλφε, την τύχην του Πάρις, ο οποίος έκρινε τας τρεις ωραιότερας Θεάς; Εκείνος ήξευρε να ωφεληθή καλύτερα από τον συνώνυμόν του Αλέξανδρον τον Μακεδόνιον, όστις εσεβάσθη τας γυναίκας του Δαρείου, όταν έπεσαν αιχμάλωτοι εις τας χείρας του. Τον γνωρίζεις τον Αλέξανδρον, υιόν του Δία, ο οποίος δεν εδύνατο να γεννηθή και έσχισαν την κοιλίαν της μητρός του; Έκαμεν όμως τέρατα και σημεία· υπέταξε τους Γάλλους εις την Αμερικήν, διέβη την Ερυθράν θάλασσαν διά να υπάγη εις την Σκυθίαν και να εκθρόνιση τον... Ξέστρωτον (αντί Σέσωστριν), εβοήθησε τον Δαυΐδιον να νικήση τους Πέρσας εις την Ισπανίαν, έγινε αυτοκράτωρ της Ρώμης και εξουσίασεν όλον τον κόσμον. Εν ενός λόγου, ο

* **οπωσούν:** κατά κάποιον τρόπο, κάπως

* **ημισεροί:** ανάπηροι

* **φέστα:** πάθημα, εξευτελισμός

Αλέξανδρος εστάθη μεγαλύτερος στρατηγός από τον Ηρακλήν και τον Πλάτωνα, δεινότερος φιλόσοφος από τον Σωκράτην, τον Μιλτιάδην και τον...

Η Σεβαστή, συγγέουσα τοιουτοτρόπως την γέννησιν του Αλεξάνδρου, διογενούς* αυτονομασθέντος, με την του Καίσαρος, εξαχθέντος από την μητρικήν κοιλίαν διά της καισαρικής έκτοτε ονομασθείσης τομής, συγγέουσα τας πράξεις των δύο τούτων ηρώων, και όλην την Ιστορίαν και Γεωγραφίαν, είχε σκοπόν να εξακολουθήση την τραγελαφικήν* επίδειξιν των γνώσεών της, εάν η τετράπους Αφροδίτη, πηδήσασα εις τα γόνατά της, δεν την διέκοπτεν.

Γ. Παλαιολόγος, Ο ζωγράφος,
Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη

-
- * διογενής: ο γεννημένος ή καταγόμενος από το Δία
 - * τραγελαφική: αλλόκοτη, τερατώδης

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Περιγράψτε την εικόνα των ηθών και των αντιλήψεων που χαρακτηρίζουν τους κοσμικούς Αθηναίους της εποχής, σύμφωνα με τον Παλαιολόγο.
- 2 Ποιος είναι ο ρόλος του Παλατιού και των πολιτικών αξιωμάτων στην κοινωνία της εποχής, σύμφωνα με την αντίληψη της Σεβαστής;
- 3 Πώς αντιμετωπίζει η Σεβαστή τον ξάδερφό της στο απόσπασμα;
- 4 Δοκιμάστε να εντοπίσετε και να διορθώσετε τα γραμματικά λάθη και τους σολοικισμούς που απαντούν στην αφήγηση.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Παρά τη μεγάλη κοινωνική διαφοροποίηση της δικής μας εποχής από τα ήθη του 1840, παρατηρούνται και σήμερα ανάλογες συμπεριφορές και αντιλήψεις όπως αυτές της Σεβαστής. Ζωγραφίστε ένα σύγχρονο ανθρώπινο τύπο με αυτά τα γνωρίσματα, δίνοντας έμφαση στην παρουσίαση της κοσμικής του εικόνας.

Ιάκωβος Ρίζος,
Κυρία ξαπλωμένη στον καναπέ

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΟΪΔΗΣ

Τα υαλοπωλεία

Το χρονογράφημα του Ροΐδη Τα υαλοπωλεία γράφτηκε το 1898 και αναφέρεται, με ειρωνικό και χιουμοριστικό πνεύμα, σε δύο καθημερινά προβλήματα που αντιμετώπιζαν όσοι κινούνταν στο κέντρο της παλιάς Αθήνας: την καταπάτηση των πεζοδρομίων από τους καταστηματαρχες και τα αδέσποτα σκυλιά. Η γλώσσα του κειμένου είναι η καθαρεύουσα.¹

Οι σκύλοι, εννοούμεν τους αρσενικούς, με την συνήθειαν αυτών να σηκώνωσι το σκέλος και να ποτίζωσι τα επί του πεζοδρομίου εκτεθειμένα εμπορεύματα, υπήρξαν πάντοτε οι εφιάλται των Αθηναίων μεταπρατών* και ιδίως των λαχανοπωλείων.

Αι τεράστιαι κολοκύνθαι, αι λεγόμεναι ταμπουράδες, και τα ροδόχροα καρπούζια, τα κοσμούντα τας γωνίας των μανάβικων, φαίνονται προ πάντων ελκύοντα αυτούς διά της μεγαλοπρεπείας των, δεν απαξιούσιν όμως να δροσίζωσι και τας δεσμίδας σελίνων, πράσων και δαυκίων.* Πολλάκις είδομεν αυτούς ραντίζοντας βαρέλια ελαιών εις τας προθήκας των βακάλικων και άλλοτε προσθέτοντας ζωμόν εις τας κεφαλάς μοσχαρίων και προβάτων, τας εκτεθειμένας εντός κάδων ύδατος προ των κρεοπωλείων.

1 Όπως και στα άλλα κείμενα του βιβλίου χρησιμοποιείται το μονοτονικό σύστημα, αλλά διατηρείται η ορθογραφία της έκδοσης από την οποία αντλήθηκαν.

* μεταπρατές: έμποροι * δαυκίον: είδος φυτού

Ενίοτε, αλλά σπανίως, συμβαίνει να δεχθή ο αναίσχυντος σκύλος σκουπόξυλον εις την ράχιν ή σπασμένον σταμνίον επί της κεφαλής. Το πάθημα όμως είναι εξαιρετικόν, διότι πάντες οι πλανόδιοι κύνες έχουσιν εκ γενετής ευκινησίαν σχοινοβάτου, προς αποφυγήν τών κατ' αυτών εξακοντιζομένων βλημάτων. Πολύ συνεχέστερον, εκ τούτου, συμβαίνει να παρασταθή τις εις θέαμα μανάβη ή μπακάλη με την ποδιάν τρέχοντος καθίδρου και πνευστιώντος κατόπιν σκύλου, του οποίου μόλις διακρίνεται εις τον ορίζοντα, ως λοφίον στρατιωτικού πίλου,* η ουρά.

Μάταιοι, λοιπόν, φαίνονται οι αγώνες των εκθετών προς προφύλαξιν των επί των πεζοδρομίων φαγωσίμων από την ποτιστικήν μανίαν των σκύλων. Αλλά και τι ζητούσιν εκεί τα εκθέματα εκείνα; Η μεταβολή των πεζοδρομίων εις εδωδιμοπωλεία* φαίνεται επαναστασις κατά των βουλών της πανσόφου Θείας Προνοίας, ήτις προώρισεν αυτά δια τους πόδας των ανθρώπων, όπως και ετοποθέτησε την μύτην υποκάτω των οφθαλμών προς στήριξιν των ομματοϋαλίων.*

Ποσάκις έτυχεν αφηρημένος ποιητής, θαυμάζων τα χρώματα ανεφελου δύσεως ή ζητών εις τα σύννεφα ομοιοκαταληξίας, μόλις να προφθάση ν' αποσύρη τον πόδα, καθ' ην ακριβώς στιγμήν ήτο έτοιμος να βυθίση αυτόν εις πανέριον πλήρες ωών,* και ποσάκις βιαστικός διαβάτης να διασειση την ισορροπίαν πυραμίδος πορτοκαλίων, προκαλών βομβαρδισμόν ου μόνον χρυσών σφαιρών, αλλά και την οργήν δυστρόπου οπωροπώλου, επιδαψιλεύοντος* εις αυτόν ενώπιον

* πίλος: καπέλο * εδωδιμοπωλεία: παντοπωλεία

* ομματοϋάλια: γυαλιά οράσεως * ωά: αυγά

* επιδαψιλεύοντας: κοσμώντας (ειρωνικά)

Γιάννης Μόραλης,
Τοπίο της Αθήνας

πλήθους κόσμου τα επίθετα: «στραβέ, μπούφο, βλάκα, ζευζέκη* και μαγκούφη!*».

Αλλά το υπέρ παν άλλο ερεθίζον τα νεύρα είναι όταν, υπερβάς τις την διασταύρωσιν των οδών Ερμού και Αιόλου, πεζοπορή δρομαίος πέραν της μακαρίτιδος «Ωραίας Ελλάδος», βιαζόμενος να φθάση τον σιδηρόδρομον Πειραιώς και προσκρούων ανά παν βήμα εις εκθέσεις υαλοπωλείων. Αδύνατόν μοι είναι να κατανοήσω εκ τίνος υπερβολικής τόλμης και τίνος παραλόγου απαιτήσεως προσόντων ισορροπιστού, παρά των διαβατών, επιμένουσιν οι Αθηναίοι υαλοπώλαι να υψώσιν επί του μάλλον συχναζομένου των πεζοδρομίων πυραμίδας αντικειμένων, τα οποία αρκεί φύσημα ανέμου να κρημνίση και η ελαχίστη ώθησις να μεταβάλη εις σωρόν συντριμμάτων, φιάλας, πινάκια,* ποτήρια, σφαίρας λαμπτήρων, παντός είδους

* ζευζέκης: ανόητος * μαγκούφης: άνθρωπος χωρίς οικογένεια, μόνος * πινάκια: πιάτα

αγγεία, ολόκληρα οικοδομήματα εξ αργίλου και κρυστάλλου.

Μυριάκις, αφού εκινδύνευσα να πατήσω επί στιβάδος πινακίων, κατελήφθην υπό σφοδρού πόθου να επιπέσω ως βούβαλος επί των πυραμίδων εκείνων, να λακτίσω* ως ημίονος προς δεξιάν και αριστεράν, και να μεταβάλω εις θρύμματα* την οχληράν και αυθάδη εκείνην κατάληψιν του πεζοδρομίου, υπό τον γλυκύν ήχον του συντριβομένου υαλίου.

Τον φλογερόν εκείνον πόθον ανεχαίτισε πάντοτε η Αθηνά, λαβούσα με εκ της κόμης, ως τον Αχιλλέα, και υποδείξασα ως πιθανήν συνέπειαν του τολμήματος την υποχρέωσιν αποζημιώσεως, την περί εμέ συνάθροισιν αγυιοπαίδων* και την υπό συνοδείαν μετάβασιν εις το Τμήμα, του οποίου ο αστυνόμος πιθανόν ήτο να μη συμερίζεται την γνώμην μου, ότι τα πεζοδρόμια είναι προωρισμένα προς ελευθέραν κυκλοφορίαν των πεζοδρόμων.*

Τον ακοίμητον τούτον πόθον μου ανέλαβεν άλλος τις, αντί εμού, να πληρώση και χάρις εις αυτόν ηδυνήθην να παρασταθώ ως απλούς θεατής εις την πραγματοποίησιν του χρυσού μου ονείρου.

Ούτος είχε τέσσαρας πόδας, δι' ων ηδυνήθη ν' αποφύγη του πραξικοπήματος* τας συνεπειάς.

Πλην των λαχάνων, των ελαιών, και των κεφαλών μόσχων και αρνίων, έχουσιν οι σκύλοι ιδιάζουσαν κλίσιν και προς τα υαλικά. Αξιόπιστοι φυσιοδίφαι* διηγούνται ότι έτυχε να ίδωσι τοιούτους να μεταχειρίζονται ως εξηυγενισμένοι άνθρωποι τα προ των υαλοπωλείων

* να λακτίσω: να κλοτσήσω * θρύμματα: κομμάτια,

θρύψαλα * αγυιόπαιδα: παιδιά του δρόμου

* πεζοδρόμοι: οι πεζοί * πραξικόπημα: αδίκημα

* φυσιοδίφαι: επιστήμονες φυσικής ιστορίας

κατάλληλα προς τούτο αγγεία. Αλλ' οι σκύλοι των Αθηνών, ο ήρως τουλάχιστον της παρούσης ιστορίας, δεν είχε φθάσει ακόμη εις τοιούτον ύψος πολιτισμού. Την περιέργειαν αυτού είχεν ελκύσει γιγάντιον εν υπαιθρίω εκθέσει κρυστάλλινον δοχείον, εξ εκείνων τα οποία πληρούμενα ύδατος χρησιμεύουσι προς συντήρησιν κοκκινοχρύσων οφαρίων. Το αντικείμενον όμως εις το οποίον απέβλεπεν ήτο κάπως δυσπρόσιτον, ευρισκόμενον εις το κέντρον διπλής ζώνης παντοίων ευθραύστων σκευών και έτι πλείονα φέρον επί της κορυφής αυτού. Τούτο όμως δεν ήρκεσε ν' αποθαρρύνη τον επίμονα σκύλον. Συστέλλων τα μέλη, διά να κατέχη όσον το δυνατόν ολιγώτερο τόπον, οσφραϊνόμενος περί αυτόν προς δεξιάν και αριστεράν και υποκρινόμενος τον αδιάφορον διαβάτην, κατώρθωσεν επί τέλους, μετ' επιτηδειότητος Ισπανής σχοινοβάτιδος χορευούσης μεταξύ ώων, να εισδύση δια των ευθραύστων εκείνων πραγμάτων, χωρίς ουδέν αυτών να συντρίψη ή καν να διασειση, μέχρι του ψαροδοχείου, του οποίου αι ακτίνες είχαν θαμβώσει τους οφθαλμούς του. Το εμυρίσθη τότε και, ευρών αυτό της αρεσκείας του, ύψωσε το σκέλος.

Αλλά κατ' εκείνην την στιγμήν αντήχησεν αγρία κραυγή και ενεφανίσθη προ της εισόδου του καταστήματος χονδρή γυνή, επισείουσα φοβεράν σκούπαν.

Το δυστυχές ζώνον, το οποίον είχε επιδείξει προ μικρού τόσον θαυμαστήν επιδεξιότητα και φροντίδα ν' αποφύγη πάσαν ζημίαν, τα έχασε και, περί ουδενός άλλου φροντίζον ή πώς τάχιστα να σωθή, εξώρμησεν εκ του υαλίνου λαβυρίνθου, απωθών διά των οπισθίων ποδών το μεγάλον ιχθυοδοχείον, το οποίον κατέπεσε και εθραύσθη μετά πατάγου. Η καταστροφή τότε επήλθε γενική, διότι εις τας εκθέσεις εκείνας, προς οικονομίαν τόπου, τα πάντα συνέχονται και συμπλέκονται ως κλά-

δοι παρθένου δάσους. Φιάλαι, πινάκια, φλυζάνια, ποτήρια του ύδατος, του οίνου και της μαστίχης, επάργυροι σφαίραι διά τους κήπους, ανθοδόχαι, πυξίδες, αθύρματα και κομψοτεχνήματα παντοία κατεκυλίσθησαν ως καταρράκτης επί του λιθόστρωτου και, εκ της πρώην στιλπνής* εκθέσεως, ουδέν άλλο απέμεινεν ή άμορφον και ανίδεον χάος συντριμμάτων.

Φωναί ηκούσθησαν τότε εις το βάθος του εργαστηρίου. Η υαλοπώλις έδειρε το δεκαετές τέκνον της, διότι δεν ηγρύπνησεν επί των εκθεμάτων, αλλά μετ' ολίγον έφθασεν ο πατήρ, όστις, βλέπων την καταστροφήν, ήρχισε να δέρη την γυναίκα. Κρίμα τω όντι ότι αι γυναίκες δεν είναι εύθραυστοι όσον αι φιάλαι. Το κατ' εμέ, ανεχώρησα ικανοποιημένος, τρίβων τας χείρας μου και ευχόμενος εις όλας τας επί των πεζοδρομίων εκθέσεις υαλικών, ομοίαν τύχην και όμοιον σκύλον.

Ε. Ροΐδης, Άπαντα, τόμ. 5, Ερμής

* στιλπνή: λαμπερή

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

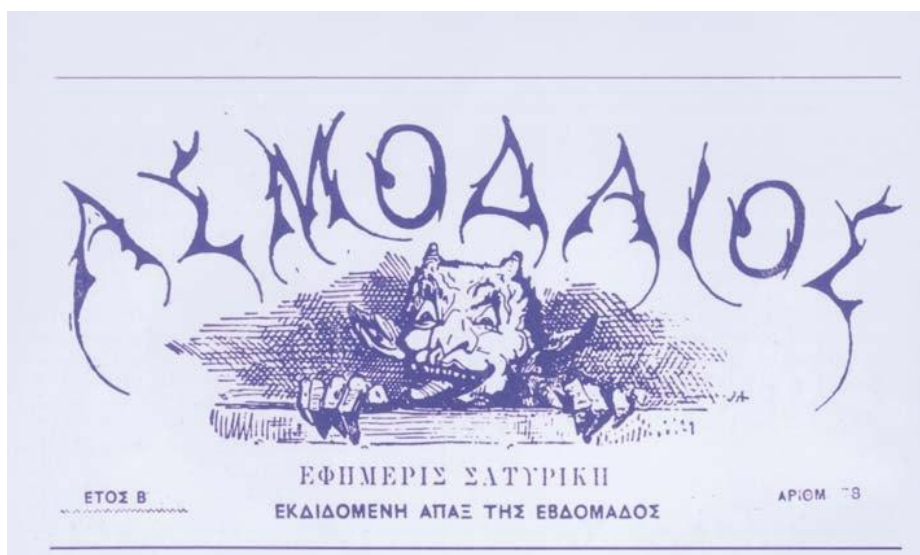
- 1** Ο αφηγητής δυσφορεί αρχικά μπροστά στο θέαμα των αδέσποτων σκύλων, στη συνέχεια όμως διασκεδάζει με το κατόρθωμα του σκύλου. Πώς εξηγείται η αλλαγή διάθεσης του αφηγητή;
- 2** Τι ενοχλεί περισσότερο τον αφηγητή στους δρόμους της πόλης και γιατί;
- 3** Τι προκάλεσε άθελά του ο σκύλος; Πώς αντιδρά ο αφηγητής μπροστά στο περιστατικό; Συγκρίνετε την αντίδρασή του με τη συμπεριφορά των ιδιοκτητών του καταστήματος.

4 Σε αρκετά σημεία του κειμένου είναι εμφανής ο ειρωνικός τόνος γραφής του Ροΐδη. Να βρείτε τρία από αυτά τα σημεία. Για ποιο λόγο ο συγγραφέας επιλέγει αυτό τον ειρωνικό τόνο και ποια μέσα χρησιμοποιεί για να τον εκφράσει;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

♦ Βγείτε βόλτα μια ηλιόλουστη μέρα στην περιοχή που ζείτε. Παρατηρήστε και καταγράψτε τυχόν προβλήματα (παραπλήσια με όσα καταγράφει ο Ροΐδης) που θα συναντήσετε στο δρόμο σας.

♦ Περιγράψτε την κατάσταση που επικρατεί στους δρόμους και τα πεζοδρόμια της πόλης σας. Συζητήστε στην τάξη με τον καθηγητή της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής για τα διάφορα προβλήματα που εντοπίσατε ή γράψτε μια επιστολή στο Δήμαρχο στην οποία: α) θα εκθέτετε τα προβλήματα και β) θα προτείνετε Βελτιωτικά μέτρα.

Ο Ασμοδαίος, σατιρική εφημερίδα που εξέδιδε ο Εμμ. Ροΐδης από το 1875 έως το 1876

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 1ου ΤΟΜΟΥ

Δημοτικά τραγούδια

Δημοτικά νανούρισματα

«Να μου το πάρεις, ύπνε μου».....	7
«Κοιμήσου αστρί»	8
«Της Πάργας»	10
«Του γιοφυριού της Άρτας».....	13

Κρητική λογοτεχνία

Γεώργιος Χορτάτσης, «Ερωφύλη»	19
Βιτσέντσος Κορνάρος, «Ερωτόκριτος»	24
Μαρίνος Τζάνε Μπουνιαλής, «Ο Κρητικός Πόλεμος» ..	34

Νεοελληνικός διαφωτισμός

Ρήγας Βελεστινλής, «Θούριος»	38
Αθανάσιος Χριστόπουλος, «Τώρα».....	42
Ανώνυμος, «Ρωσσαγγλογάλλος!»	45
Αδαμάντιος Κοραής, «Ο Παπατρέχας»	49
Λόρδος Μπάυρον, «Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ».....	56

Απομνημονεύματα

Γιάννης Μακρυγιάννης, «Απομνημονεύματα»	65
Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου, «Αυτοβιογραφία»	70
Παναγής Σκουζές Ο βίος μου	75

Η λογοτεχνία στα Επτάνησα

Ανδρέας Κάλβος, «Εις Πάργαν»	85
Διονύσιος Σολωμός, «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι»	88
Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, «Ο Δήμος και το καριοφίλι του».....	91
Ανδρέας Λασκαράτος, «Ο κακός μαθητής»	94
Λορέντζος Μαβίλης, «Λήθη».....	98

Οι Φαναριώτες και οι Ρομαντικοί των Αθηνών

Αλέξανδρος Σούτσος, «Ο επιστάτης των εθνικών οικοδομών επί Ι. Καποδίστρια».....	103
Σπυρίδων Βασιλειάδης, «Η χαρά»	107
Σάμιουελ Τ. Κόλεριτζ, «Δουλειά χωρίς ελπίδα»	111
Γρηγόριος Παλαιολόγος, «Ο ζωγράφος».....	114
Εμμανουήλ Ροΐδης, «Τα υαλοπωλεία».....	122

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.